The Holy and Great Council

Pentecost 2016

"He called all to unity"

OFFICIAL DOCUMENTS OF THE HOLY AND GREAT COUNCIL OF THE ORTHODOX CHURCH

ΕΠΙΣΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

TABLE OF CONTENTS

ENCYCLICAL of the Holy and Great Council of the Orthodox Church 3

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας 13

MESSAGE of the Holy and Great Council of the Orthodox Church 23

ΜΗΝΥΜΑ Τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας 27

THE IMPORTANCE OF FASTING AND ITS OBSERVANCE TODAY 31

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΤΗΡΗΣΙΣ ΑΥΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ....34

RELATIONS OF THE ORTHODOX CHURCH WITH THE REST OF THE CHRISTIAN WORLD 37

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΟΙΠΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ....42

AUTONOMY AND THE MEANS BY WHICH IT IS PROCLAIMED 47

ΤΟ ΑΥΤΟΝΟΜΟΝ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΚΗΡΥΞΕΩΣ ΑΥΤΟΥ....49

THE ORTHODOX DIASPORA....51

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑ 56

THE SACRAMENT OF MARRIAGE AND ITS IMPEDIMENTS 62

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΚΩΛΥΜΑΤΑ ΑΥΤΟΥ 65

THE MISSION OF THE ORTHODOX CHURCH IN TODAY'S WORLD....68

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΣΥΓΧΡΟΝΩ ΚΟΣΜΩ....76

ENCYCLICAL OF THE HOLY AND GREAT COUNCIL OF THE ORTHODOX CHURCH

In the Name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit

With a hymn of thanksgiving, we praise and worship God in Trinity, who has enabled us to gather together during the days of the feast of Pentecost here on the island of Crete, which has been sanctified by St. Paul, the Apostle to the Gentiles, and his disciple Titus, his "true son in the common faith" (Tit 1.4), and, by the inspiration of the Holy Spirit, to conclude the sessions of this Holy and Great Council of our Orthodox Church – convened by His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew, by the common will of Their Beatitudes the Primates of the most holy Orthodox Churches – for the glory of His most holy Name and for the great blessing of His people and of the whole world, confessing with the divine Paul: "Let people then regard us thus: as servants of Christ and stewards of the mysteries of God" (1 Cor 4.1).

The Holy and Great Council of the one, holy, catholic and apostolic Church constitutes an authentic witness to faith in Christ, the God-man, the Only-begotten Son and Word of God who, through His Incarnation, through all His work on earth, through His Sacrifice on the Cross and through His Resurrection, revealed the Triune God as infinite love. Therefore, with one voice and one heart we address this message of "the hope that is in us" (cf. 1 Pet 3.15) not only to the sons and daughters of our most holy Church, but also to every human being, "whether near or far off" (Eph 2.17). "Our hope" (cf. 1 Tim 1.1), the Savior of the world, was revealed as "God with us" (cf. Matt 1.23) and as God "for our sake" (Rom 8.32), who "desires that all people may be saved and come to the knowledge of truth" (1 Tim 2.4). Proclaiming His mercy and not concealing His great blessings, in remembrance of the Lord's words that "heaven and earth will pass away, but my words will never pass away" (Matt 24.35) and "filled with joy" (1 John 1.4), we announce the Gospel of faith, hope and love, looking forward to that "day without evening, without succession and without end" (Basil the Great, *On the Hexaemeron II*, PG 29.54). The fact that we have "our citizenship in heaven" (Phil 3.20) in no way negates, but rather strengthens our witness in the world.

In this we follow the tradition of the Apostles and of the Fathers of our Church who proclaimed Christ and the saving experience through Him of the Church's faith, and who spoke of God in the "manner of fishermen casting a net," that is to say in an apostolic manner, to the people of every age in order to transmit to them the Gospel of freedom "for which Christ has set us free" (cf. Gal 5.1). The Church lives not for herself. She offers herself for the whole of humanity in order to raise up and renew the world into new heavens and a new earth (cf. Rev 21.1). Hence, she gives Gospel witness and distributes the gifts of God in the world: His love, peace, justice, reconciliation, the power of the Resurrection and the expectation of eternal life.

***

I. The Church: Body of Christ, image of the Holy Trinity

1. The one, holy, catholic and apostolic Church is a *divine-human communion in the image of the Holy Trinity*, a foretaste and experience of the eschaton in the holy Eucharist and a revelation of the glory of the things to come, and, as a continuing Pentecost, she is a prophetic voice in this world that cannot be silenced, the presence and witness of God's Kingdom "that has come with power" (cf.

Mark 9.1). The Church, as the body of Christ, “gathers” the world (Matt 23.37) to Him, transfigures it and irrigates it with “the water welling up to eternal life” (John 4.14).

2. The tradition of the Apostles and Fathers – following the words of the Lord,the founder of the Church, who at the Last Supper with his disciples, instituted the sacrament of the holy Eucharist - highlighted the Church’s characteristic as the “body of Christ” (Matt 25, 26; Mark 14.22; Luke 22.19; 1 Cor 10.16-17; 11.23-29), and always connected this with the mystery of the Incarnation of the Son and Word of God from the Holy Spirit and the Virgin Mary. In this spirit, emphasis was always placed on the indissoluble relation both between the entire mystery of the divine Economy in Christ and the mystery of the Church, and also between the mystery of the Church and the mystery of the holy Eucharist, which is continually confirmed in the sacramental life of the Church through the operation of the Holy Spirit.

The Orthodox Church, faithful to this unanimous apostolic tradition and sacramental experience, *constitutes the authentic continuation of the one, holy, catholic and apostolic Church*, as this is confessed in the Symbol of faith and is confirmed in the teaching of the Fathers of the Church. Thus, she is conscious of her greater responsibility not only to ensure the authentic expression of this experience in the ecclesial body, but also to offer a trustworthy witness to the truth to all humankind.

3. The Orthodox Church, in her unity and catholicity, is *the Church of Councils*, from the Apostolic Council in Jerusalem (Acts 15.5-29) to the present day. The Church in herself is a Council, established by Christ and guided by the Holy Spirit, in accord with the apostolic words: “It seemed good to the Holy Spirit and to us” (Acts 15.28). Through the Ecumenical and Local councils, the Church has proclaimed and continues to proclaim the mystery of the Holy Trinity, revealed through the incarnation of the Son and Word of God. The Conciliar work continues uninterrupted in history through the later councils of universal authority, such as, for example, the Great Council (879-880) convened at the time of St. Photios the Great, Patriarch of Constantinople, and also the Great Councils convened at the time of St. Gregory Palamas (1341, 1351, 1368), through which the same truth of faith was confirmed, most especially as concerns the procession of the Holy Spirit and as concerns the participation of human beings in the uncreated divine energies, and furthermore through the Holy and Great Councils convened in Constantinople, in 1484 to refute the unionist Council of Florence (1438-1439), in 1638, 1642, 1672 and 1691 to refute Protestant beliefs, and in 1872 to condemn ethno-phyletism as an ecclesiological heresy.

4. The holiness of man (*anthropos*) cannot be conceived apart from the Body of Christ, “which is the Church” (cf. Eph 1.23). *Holiness proceeds from the One who alone is Holy*. It is participation of mankind in the holiness of God, in “the communion of the Saints,” as is proclaimed by the words of the priest during the Divine Liturgy: “The Holy Gifts for the holy,” and through the response of the faithful: “One is Holy, one is Lord, Jesus Christ, to the glory of God the Father. Amen.” In this spirit, Saint Cyril of Alexandria underscores that Christ, “Being holy by nature as God (...) is sanctified on our behalf in the Holy Spirit (...) and (Christ) performed this on our behalf, not on his own behalf, so that from him and in him, who first received this sanctification, the grace of being sanctified may thus pass to all humanity ...” (*Commentary on the Gospel of John*, 11, PG 74, 548).

According to St. Cyril, Christ is our "common person" through the recapitulation in his own humanity of the entire human race, "for we were all in Christ, and the common person of humanity comes to life again in him" (*Commentary on the Gospel of John*, XI, PG 73. 157-161), and hence also he is the sole source of man's sanctification in the Holy Spirit. In this spirit, holiness is man’s participation both in the sacrament of the Church and also in her sacred mysteries, with the holy Eucharist at the

center, which is “a living sacrifice, holy, and pleasing to God” (cf. Rom 12.1). “Who shall separate us from the love of Christ? Shall trouble or hardship or persecution or famine or nakedness or danger or sword? As it is written: ‘For your sake we face death all day long; we are considered as sheep to be slaughtered.’ But rather, in all these things we are more than conquerors through him who loved us” (Rom 8.35-37). The saints embody the eschatological identity of the Church as an eternal doxology before the earthly and heavenly Throne of the King of Glory (Ps 23.7), providing an image of the Kingdom of God.

5. The Orthodox Catholic Church comprises fourteen local Autocephalous Churches, recognized at a pan-Orthodox level. The principle of autocephaly cannot be allowed to operate at the expense of the principle of the catholicity and the unity of the Church. We therefore consider that *the creation of the Episcopal Assemblies in the Orthodox Diaspora*, comprising all the recognized canonical bishops, who in each area are appointed to their respective assembly, and who remain under their canonical jurisdictions, represents a positive step towards their canonical organization, and the smooth functioning of these assemblies guarantees respect for the ecclesiological principle of conciliarity.

II. The mission of the Church in the world

6. *The apostolic work* and the proclamation of the Gospel, also known as *mission*, belong at the core of the Church’s identity, as the keeping and observation of Christ’s commandment: “Go and make disciples of all nations” (Matt 28.19). This is the “breath of life” that the Church breathes into human society and makes the world into Church through the newly-established local Churches everywhere. In this spirit, the Orthodox faithful are and ought to be Christ’s apostles in the world. This mission must be fulfilled, not aggressively, but freely, with love and respect towards the cultural identity of individuals and peoples. All Orthodox Churches ought to participate in this endeavor with due respect for canonical order.

Participation in the holy Eucharist is a source of missionary zeal for the evangelization of the world. By participating in the holy Eucharist and praying in the Sacred Synaxis for the whole world (*oikoumene*), we are called to continue the “liturgy after the Liturgy” and to offer witness concerning the truth of our faith before God and mankind, sharing God’s gifts with all mankind, in obedience to the explicit commandment of our Lord before His Ascension: “And you shall be my witnesses in Jerusalem and in all Judea and Samaria and to the end of the earth” (Acts 1.8). The words of the Divine Liturgy prior to Communion, “Dismembered and distributed is the Lamb of God, who is dismembered and not divided, ever eaten, yet never consumed,” indicate that Christ as the “Lamb of God” (John 1.29) and the “Bread of Life” (John 6.48) is offered to us as eternal Love, uniting us to God and to one another. It teaches us to distribute God’s gifts and to offer ourselves to everyone in a Christ-like way.

The life of Christians is a truthful witness to the renewal in Christ of all things – “If anyone is in Christ, he is a new creation; the old has passed away, behold, all things have become new” (2 Cor 5.17) – and an invitation addressed to all people for personal and free participation in eternal life, in the grace of our Lord Jesus Christ and in the love of God the Father, in order to experience the communion of the Holy Spirit in the Church. “For the mystery of salvation is for those who desire it, not for those who are being coerced” (Maximus Confessor PG 90.880). The re-evangelization of God’s people in contemporary secularized societies, as well as the evangelization of those who have not yet come to know Christ, is the unceasing duty of the Church.

III. The Family: Image of Christ's love towards the Church

7. The Orthodox Church regards the indissoluble loving union of man and woman as a "*great mystery*" … of Christ and the Church (Eph 5.32) and she regards the family that springs from this, which constitutes the only guarantee for the birth and upbringing of children in accord with the plan of divine Economy, as a "*little Church*" (John Chrysostom, *Commentary of the Letter to the Ephesians*, 20, PG 62.143), giving to it the appropriate pastoral support.

The contemporary crisis in marriage and the family is a consequence of the crisis of freedom as responsibility, its decline into a self-centered self-realization, its identification with individual self-gratification, self-sufficiency and autonomy, and the loss of the sacramental character of the union between man and woman, resulting from forgetfulness of the sacrificial ethos of love. Contemporary society approaches marriage in a secular way with purely sociological and realistic criteria, regarding it as a simple form of relationship – one among many others – all of which are entitled to equal institutional validity.

Marriage is a Church-nurtured workshop of life in love and an unsurpassed gift of God's grace. The "high hand" of the "conjoining" God is "invisibly present, harmonizing those being joined together" with Christ and with one another. The crowns that are placed on the heads of the bride and groom during the sacramental rite refer to the dimension of sacrifice and complete devotion to God and one another. They also point to the life of the Kingdom of God, revealing the eschatological reference in the mystery of love.

8. *The Holy and Great Council addresses itself with particular love and care to children and to all young people*. Amid the medley of mutually contradictory definitions of childhood, our most holy Church presents the words of our Lord: "Unless you turn and become like children, you will never enter the kingdom of heaven" (Matt 18.3) and "whoever does not receive the kingdom of God like a child shall not enter it (Luke 18.17), as well as what our Savior says about those who "prevent" (Luke 18.16) children from approaching Him and about those who "scandalize" them (Matt 18.6).

To young people the Church offers not simply "help" but "truth," the truth of the new divine-human life in Christ. Orthodox youth should become aware that they are bearers of the centuries-old and blessed tradition of the Orthodox Church and also the continuers of this tradition who will courageously preserve and will cultivate in a dynamic way the eternal values of Orthodoxy in order to give life-giving Christian witness. From among them will come the future ministers of the Church of Christ. The young people thus are not simply the "future" of the Church, but also the active expression of her God-loving and human-loving life in the present.

IV. Education in Christ

9. In our time, new tendencies can be observed in the realm of upbringing and education in regard to the content and aims of education as well as in the way childhood, the role of both teacher and student and the role of the contemporary school are viewed. *Since education relates not only to what man is, but also to what man should be* and to the content of his responsibility, it is self-evident that the image we have of the human person and the meaning of existence determine our view of his education. The dominant secularized individualistic educational system that troubles young people today is of deep concern to the Orthodox Church.

At the center of the Church's pastoral concern is an education that looks not only to the cultivation of the intellect, but also to the edification and development of the whole person as a psycho-somatic and spiritual being in accordance with the triptych, *God, man and world*. In her catechetical discourse, the Orthodox Church caringly calls on the people of God, especially the young people, to a conscious and active participation in the life of the Church, cultivating in them the "excellent desire" for life in Christ. Thus, the fullness of the Christian people finds an existential support in the divine-human communion of the Church and experiences in this the resurrectional perspective of *theosis* by grace.

V. The Church in the face of contemporary challenges

10. The Church of Christ today finds herself confronted by extreme or even provocative expressions of the ideology of secularization, inherent in political, cultural and social developments. A basic element of the ideology of secularization has ever been and continues to be the full autonomy of man from Christ and from the spiritual influence of the Church, by the arbitrary identification of the Church with conservatism and by the historically unjustified characterization of the Church as an alleged impediment to all progress and development. In contemporary secularized societies, man, cut off from God, identifies his freedom and the meaning of his life with absolute autonomy and with release from his eternal destiny, resulting in a series of misunderstandings and deliberate misinterpretations of the Christian tradition. The bestowal on man from above of freedom in Christ and his advancement "to the measure of the stature of the fullness of Christ" (Eph 4.13) is thus seen to go against man's tendencies for self-salvation. Christ's sacrificial love is regarded as incompatible with individualism while the ascetic character of the Christian ethos is judged as an unbearable challenge to the happiness of the individual.

The identification of the Church with conservatism, incompatible with the advancement of civilization, is arbitrary and improper, since the consciousness of the identity of the Christian peoples bears the indelible imprint of the diachronic contribution of the Church, not only in their cultural heritage, but also in the healthy development of secular civilization more generally, since God placed man as steward of the divine creation and as a co-worker with Him in the world. *The Orthodox Church sets against the "man-god' of the contemporary world the 'God-man' as the ultimate measure of all things.* "We do not speak of a man who has been deified, but of God who has become man" (John of Damascus, *An Exact Exposition of the Orthodox Faith* iii, 2 PG 94.988). The Church reveals the saving truth of the God-man and His body, the Church, as the locus and mode of life in freedom, "speaking the truth in love" (cf. Eph 4.15), and as participation even now on earth in the life of the resurrected Christ. The divine-human character ["not of the world" (John 18.36)] of the Church, which nourishes and guides her presence and witness "in the world," is incompatible with any kind of conformation of the Church to the world (cf. Rom 12.2).

11. Through the contemporary development of science and technology, our life is changing radically. And what brings about a change in the life of man demands discernment on his part, since, apart from significant benefits, such as the facilitation of everyday life, the successful treatment of serious diseases and space exploration, we are also confronted with the negative consequences of scientific progress. The dangers are the manipulation of human freedom, the use of man as a simple means, the gradual loss of precious traditions, and threats to, or even the destruction of, the natural environment.

Unfortunately, science, by its very nature, does not possess the necessary means to prevent or address many of the problems it creates directly or indirectly. *Scientific knowledge does not motivate*

man's moral will, and even though aware of the dangers, he continues to act as if unaware of them. The answer to man's serious existential and moral problems and to the eternal meaning of his life and of the world cannot be given without a spiritual approach.

12. In our age, there is a very prevalent enthusiasm for the impressive developments in the fields of Biology, Genetics and Neurophysiology. These represent scientific advances, the wide-ranging applications of which will, in all likelihood, create serious anthropological and moral dilemmas. *The uncontrolled use of biotechnology at the beginning, during, and at the end of life, endangers its authentic fullness*. Man is experimenting ever more intensively with his own very nature in an extreme and dangerous way. He is in danger of being turned into a biological machine, into an impersonal social unit or into a mechanical device of controlled thought.

The Orthodox Church cannot remain on the sidelines of discussions about such momentous anthropological, ethical and existential matters. She rests firmly on divinely taught criteria and reveals the relevance of Orthodox anthropology in the face of the contemporary overturning of values. Our Church can and must express in the world her prophetic consciousness in Christ Jesus, who with His Incarnation assumed the whole man and is the ultimate prototype for the renewal of the human race. She projects the sacredness of life and man's character as a person from the very moment of conception. The right to be born is the first of human rights. The Church as a divine-human society, in which each human constitutes a unique being destined for personal communion with God, and she resists every attempt to objectify man, to turn him into a measurable quantity. No scientific achievement is permitted to compromise man's dignity and his divine destination. Man is not defined only by his genes.

Bioethics from an Orthodox point of view is founded on this basis. At a time of conflicting images of man, Orthodox bioethics, in opposition to secular autonomous and reductionist anthropological views, insists on man's creation in God's image and likeness and his eternal destiny. The Church thus contributes to the enrichment of the philosophical and scientific discussion of bioethical questions through her scriptural anthropology and the spiritual experience of Orthodoxy.

13. In a global society, oriented towards 'having' and individualism, the Orthodox Catholic Church presents the truth of life in and according to Christ**,** the truth freely made incarnate in the everyday life of each man through his works "till evening" (Ps 103), through which he is made co-worker of the eternal Father ["We are co-workers with God" (1 Cor 3.9)] and of His Son ["My Father is working still, and I am working" (John 5.17)]. The grace of God sanctifies in the Holy Spirit the works of the hands of the man who works together with God, revealing the affirmation in them of life and of human society. Christian asceticism is to be placed within this framework; this differs radically from all dualistic asceticism that severs man from life and from his fellow man. *Christian asceticism and the exercise of self-restraint*, which connect man with the sacramental life of the Church, do not concern only the monastic life, but are characteristic of ecclesial life in all its manifestations, as a tangible witness to the presence of the eschatological spirit in the blessed life of the faithful.

14. *The roots of the ecological crisis are spiritual and ethical*, inhering within the heart of each man. This crisis has become more acute in recent centuries on account of the various divisions provoked by human passions – such as greed, avarice, egotism and the insatiable desire for more – and by their consequences for the planet, as with climate change, which now threatens to a large extent the natural environment, our common "home". The rupture in the relationship between man and creation is a perversion of the authentic use of God's creation. The approach to the ecological problem on the basis of the principles of the Christian tradition demands not only repentance for the sin of the

exploitation of the natural resources of the planet, namely, a radical change in mentality and behavior, but also asceticism as an antidote to consumerism, the deification of needs and the acquisitive attitude. It also presupposes our greatest responsibility to hand down a viable natural environment to future generations and to use it according to divine will and blessing. In the sacraments of the Church, creation is affirmed and man is encouraged to act as a steward, protector and "priest" of creation, offering it by way of doxology to the Creator – "Your own of your own we offer to You in all and for all" – and cultivating a Eucharistic relationship with creation. This Orthodox, Gospel and Patristic approach also turns our attention to the social dimensions and the tragic consequences of the destruction of the natural environment.

VI. The Church in the face of globalization, the phenomenon of extreme violence and migration

15. The contemporary *ideology of globalization*, which is being imposed imperceptibly and expanding rapidly, is already provoking powerful shocks to the economy and to society on a world-wide scale. Its imposition has created new forms of systematic exploitation and social injustice; it has planned the gradual neutralization of the impediments from opposing national, religious, ideological and other traditions and has already led to the weakening or complete reversal of social acquisitions on the pretext of the allegedly necessary readjustment of the global economy, widening thus the gap between rich and poor, undermining the social cohesion of peoples and fanning new fires of global tensions.

In opposition to the levelling and impersonal standardization promoted by globalization, and also to the extremes of nationalism, the Orthodox Church proposes the protection of the identities of peoples and the strengthening of local identity. As an alternative example for the unity of mankind, she proposes the articulated organization of the Church on the basis of the equality of the local Churches. The Church is opposed to the provocative threat to contemporary man and the cultural traditions of peoples that globalization involves and the principle of the "autonomy of the economy" or "economism," that is, the autonomization of the economy from man's essential needs and its transformation into an end in itself. She therefore proposes *a viable economy founded on the principles of the Gospel*. Thus, guided by the words of the Lord, "man shall not live by bread alone" (Luke 4.4), the Church does not connect the progress of mankind only with an increase in living standards or with economic development at the expense of spiritual values.

16. The Church does not involve herself with politics in the narrow sense of the term. Her witness, however, is essentially political insofar as it expresses concern for man and his spiritual freedom. *The voice of the Church was always distinct and will ever remain a beneficial intervention for the sake of humanity.* The local Orthodox Churches are today called to promote a new constructive synergy with the secular state and its rule of law within the new framework of international relations, in accordance with the biblical saying: "Render to Caesar the things that are Caesar's and to God the things that are God's" (cf. Matt 22.21). This synergy must, however, preserve the specific identity of both Church and state and ensure their earnest cooperation in order to preserve man's unique dignity and the human rights which flow therefrom, and in order to assure social justice.

Human rights are today at the center of political debate as a response to contemporary social and political crises and upheavals and in order to protect the freedom of the individual. The approach to human rights on the part of the Orthodox Church centers on the danger of individual rights falling into individualism and a culture of "rights". A perversion of this kind functions at the expense of the social

content of freedom and leads to the arbitrary transformation of rights into claims for happiness, as well as the elevation of the precarious identification of freedom with individual license into a "universal value" that undermines the foundations of social values, of the family, of religion, of the nation and threatens fundamental moral values.

Accordingly, the Orthodox understanding of man is opposed both to the arrogant apotheosis of the individual and his rights, and to the humiliating debasement of the human person within the vast contemporary structures of economy, society, politics and communication. The tradition of Orthodoxy is an inexhaustible source of vital truths for mankind. No one has honored man and cared for him as much as the God-man Christ and his Church. A fundamental human right is the protection of the principle of religious freedom in all its aspects--namely, the freedom of conscience, belief, and religion, including, alone and in community, in private and in public, the right to freedom of worship and practice, the right to manifest one's religion, as well as the right of religious communities to religious education and to the full function and exercise of their religious duties, without any form of direct or indirect interference by the state.

17. We are experiencing today an increase of violence in the name of God. The explosions of fundamentalism within religious communities threaten to create the view that fundamentalism belongs to the essence of the phenomenon of religion. The truth, however, is that *fundamentalism*, as "zeal not based on knowledge" (Rom 10.2), *constitutes an expression of morbid religiosity*. A true Christian, following the example of the crucified Lord, sacrifices himself and does not sacrifice others, and for this reason is the most stringent critic of fundamentalism of whatever provenance. Honest interfaith dialogue contributes to the development of mutual trust and to the promotion of peace and reconciliation. The Church strives to make "the peace from on high" more tangibly felt on earth. True peace is not achieved by force of arms, but only through love that "does not seek its own" (1 Cor 13.5). The oil of faith must be used to soothe and heal the wounds of others, not to rekindle new fires of hatred.

18. The Orthodox Church follows with much pain and prayer and takes note of the *great contemporary humanitarian crisis*: the proliferation of violence and military conflicts; the persecution, exile and murder of members of religious minorities; the violent displacement of families from their homelands; the tragedy of human trafficking; the violation of the dignity and fundamental rights of individuals and peoples, and forced conversions. She condemns unconditionally the abductions, tortures, and abhorrent executions. She denounces the destruction of places of worship, religious symbols and cultural monuments.

The Orthodox Church is particularly concerned about the situation facing Christians, and other persecuted ethnic and religious minorities in the Middle East. In particular, she addresses an appeal to governments in that region to protect the Christian populations – Orthodox, Ancient Eastern and other Christians – who have survived in the cradle of Christianity. The indigenous Christian and other populations enjoy the inalienable right to remain in their countries as citizens with equal rights.

We therefore urge all parties involved, irrespective of religious convictions, to work for reconciliation and respect for human rights, first of all through the protection of the divine gift of life. The war and bloodshed must be brought to an end and justice must prevail so that peace can be restored and so that it becomes possible for those who have been exiled to return to their ancestral lands. We pray for peace and justice in the suffering countries of Africa and in the troubled country of Ukraine. We reiterate most emphatically in conciliar unity our appeal to those responsible to free the two bishops

who have been abducted in Syria, Paul Yazigi and John İbrahim. We pray also for the release of all our brothers and sisters being held hostage or in captivity.

19. The contemporary and ever intensifying *refugee and migrant crisis*, due to political, economic and environmental causes, is at the center of the world's attention. The Orthodox Church has always treated and continues to treat those who are persecuted, in danger and in need on the basis of the Lord's words: "I was hungry and you gave me to eat, I was thirsty and you gave me to drink, and was a stranger and you took me in, I was naked and you clothed me, I was sick and you visited me, in prison and you came to me", and "Truly I tell you, whatever you did for one of the least of these my brethren, you did for me" (Matt 25.40). Throughout its history, the Church was always on the side of the "weary and heavy laden" (cf. Matt 11.28). At no time was the Church's philanthropic work limited merely to circumstantial good deeds toward the needy and suffering, but rather it sought to eradicate the causes which create social problems. The Church's "work of service" (Eph 4.12) is recognized by everyone.

We appeal therefore first of all to those able to remove the causes for the creation of the refugee crisis to take the necessary positive decisions. We call on the civil authorities, the Orthodox faithful and the other citizens of the countries in which they have sought refuge and continue to seek refuge to accord them every possible assistance, even from out of their own insufficiency.

VII. Church: witness in dialogue

20. The Church manifests sensitivity towards those who have severed themselves from communion with her and is concerned for those who do not understand her voice. Conscious that she constitutes the living presence of Christ in the world, the Church translates the divine economy into concrete actions using all means at her disposal to give a trustworthy witness to the truth, in the precision of the apostolic faith. In this spirit of recognition of the need for witness and offering, *the Orthodox Church has always attached great importance to dialogue*, and especially to that with non-Orthodox Christians. Through this dialogue, the rest of the Christian world is now more familiar with Orthodoxy and the authenticity of its tradition. It also knows that the Orthodox Church has never accepted theological minimalism or permitted its dogmatic tradition and evangelical ethos to be called into question. Inter-Christian dialogues have provided Orthodoxy with the opportunity to display her respect for the teaching of the Fathers and to bear a trustworthy witness to the genuine tradition of the one, holy, catholic and apostolic Church. The multilateral dialogues undertaken by the Orthodox Church have never signified, and do not signify, nor will they ever signify, any compromise in matters of faith. These dialogues are a witness to Orthodoxy, grounded on the Gospel message "come and see" (John 1.46), see, namely, that "God is love" (1 John 4.8).

***

In this spirit, the Orthodox Church throughout the world, being the revelation of the Kingdom of God in Christ, experiences the entire mystery of the divine Economy in her sacramental life, with the holy Eucharist at its center, in which she offers to us not nourishment that is perishable and corruptible, but the very life-streaming Body of the Lord, the "heavenly Bread" which "is a medicine of immortality, an antidote for not dying but living in God through Jesus Christ, and a purgative expelling evil" (Ignatius of Antioch, *Letter to the Ephesians*, 20, PG 5.756). *The holy Eucharist constitutes the innermost core also of the conciliar functioning of the ecclesial body, as well as the authentic confirmation of the Orthodoxy of the faith of the Church*, as Saint Irenaeus of Lyon proclaims: "Our

teaching is in accord with the Eucharist and the Eucharist confirms our teaching" (*Against Heresies*, 4. 18, PG 7.1028).

Proclaiming the Gospel to all the world in accord with the Lord's command and "preaching in His name repentance and remission of sins to all the nations" (Luke 22.47), we have the obligation to commit ourselves and one another and our whole life to Christ our God and to love one another, confessing with one mind: "Father, Son and Holy Spirit, Trinity consubstantial and undivided." Addressing these things in Council to the children throughout the world of our most holy Orthodox Church, as well as to the entire world, following the holy Fathers and the Conciliar decrees so as to preserve the faith received from our fathers and to "uphold good ways" in our daily life in the hope of the common resurrection, we glorify God in three hypostases with divine songs:

"O Father almighty, and Word and Spirit, one nature united in three persons, God beyond being and beyond divinity, in You we have been baptized, and You we bless to the ages of ages." (*Paschal Canon*, Ode 8.)

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας

Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος

Ὕμνον εὐχαριστίας ἀναπέμπομεν τῷ ἐν Τριάδι προσκυνουμένῳ Θεῷ, τῷ ἀξιώσαντι ἡμᾶς συνελθεῖν κατά τάς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς ἐπί τό αὐτό ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ, τῇ ἁγιασθείσῃ ὑπό τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν Παύλου καί τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Τίτου, τοῦ «γνησίου τέκνου κατά κοινήν πίστιν» (Τίτ. α', 4), καί, Ἁγίου Πνεύματος ἐπινεύσει, περαιῶσαι τάς ἐργασίας τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, συγκληθείσης ὑπό τῆς Α. Θ Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, συμφρονούντων τῶν Μακαριωτάτων Προκαθημένων τῶν Ἁγιωτάτων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, εἰς δόξαν τοῦ εὐλογημένου ὀνόματος Αὐτοῦ καί ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί τοῦ κόσμου παντός, συνομολογοῦντες μετά τοῦ θείου Παύλου «οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ» (Α' Κορ. δ΄, 1).

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ αὐθεντικήν μαρτυρίαν τῆς πίστεως εἰς τόν Θεάνθρωπον Χριστόν, τόν Μονογενῆ Υἱόν καί Λόγον τοῦ Θεοῦ, τόν φανερώσαντα, διά τῆς ἐνανθρωπήσεως, τοῦ ὅλου ἐπιγείου ἔργου, τῆς σταυρικῆς θυσίας καί τῆς ἀναστάσεώς Αὐτοῦ, τόν Τριαδικόν Θεόν ὡς ἄπειρον Ἀγάπην. Ὅθεν, ἐν ἑνί στόματι καί μιᾷ καρδίᾳ ἀπευθύνομεν τόν λόγον τῆς «ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» (Α' Πέτρ. γ', 15) οὐ μόνον πρός τά τέκνα τῆς Ἁγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἀλλά καί πρός πάντα ἄνθρωπον, «τόν μακράν καί τόν ἐγγύς» (Ἐφεσ. β', 17). Ἡ «ἐλπὶς ἡμῶν» (Α' Τιμ. α', 1), ὁ Σωτήρ τοῦ κόσμου, ἀπεκαλύφθη ὡς «Θεός μεθ' ἡμῶν» (Ματθ. α', 23) καί ὡς Θεός «ὑπὲρ ἡμῶν» (Ρωμ. η', 32), «ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. β', 4). Τόν ἔλεον κηρύπτοντες καί τήν εὐεργεσίαν οὐ κρύπτοντες, ἐν ἐπιγνώσει τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δέ λόγοι μου οὐ μή παρέλθωσιν» (Ματθ. κδ', 35), ἐν «χαρᾷ πεπληρωμένῃ» (Α' Ἰωάν. α', 4) εὐαγγελιζόμεθα τόν λόγον τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καί τῆς ἀγάπης, προσβλέποντες πρός τήν «ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον καὶ ἀτελεύτητον ἡμέραν» (Μ. Βασιλείου, *Εἰς τήν Ἑξαήμερον* Β'. PG 29, 52). Τό γεγονός ὅτι «τό πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλιπ. γ', 20), δέν ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἐνδυναμώνει τήν μαρτυρίαν ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἐν τούτῳ στοιχοῦμεν τῇ παραδόσει τῶν Ἀποστόλων καί Πατέρων ἡμῶν, οἵτινες εὐηγγελίζοντο τόν Χριστόν καί τήν δι' αὐτοῦ σωστικήν ἐμπειρίαν τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, θεολογοῦντες «ἁλιευτικῶς», ἤγουν ἀποστολικῶς πρός τούς ἀνθρώπους ἑκάστης ἐποχῆς διά νά μεταδώσουν εἰς αὐτούς τό Εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας «ᾗ Χριστός ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν» (Γαλ. ε΄, 1). Ἡ Ἐκκλησία δέν ζῇ διά τόν ἑαυτόν της. Προσφέρεται δι' ὁλόκληρον τήν ἀνθρωπότητα, διά τήν ἀνύψωσιν καί τήν ἀνακαίνισιν τοῦ κόσμου εἰς καινούς οὐρανούς καί καινήν γῆν (πρβλ. Ἀποκ. κα', 21). Ὅθεν δίδει τήν εὐαγγελικήν μαρτυρίαν καί διανέμει ἐν τῇ οἰκουμένῃ τά δῶρα τοῦ Θεοῦ: τήν ἀγάπην Του, τήν εἰρήνην, τήν δικαιοσύνην, τήν καταλλαγήν, τήν δύναμιν τῆς Ἀναστάσεως καί τήν προσδοκίαν τῆς αἰωνιότητος.

***

Ι. Ἡ Ἐκκλησία: Σῶμα Χριστοῦ, εἰκών τῆς Ἁγίας Τριάδος

1. Ἡ μία, ἁγία, καθολική καί ἀποστολική Ἐκκλησία εἶναι *θεανθρωπίνη κοινωνία κατ' εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος*, πρόγευσις καί βίωσις τῶν Ἐσχάτων ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καί ἀποκάλυψις τῆς δόξης τῶν μελλόντων, καί ὡς διαρκής Πεντηκοστή, μία ἀσίγαστος προφητική φωνή ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ παρουσία καί μαρτυρία «τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυίας ἐν δυνάμει» (Μάρκ. θ', 1). Ἡ Ἐκκλησία, ὡς σῶμα Χριστοῦ, «ἐπισυνάγει» (Ματθ. κγ΄, 37) ἐπ' Αὐτόν, μεταμορφώνει καί ἐμποτίζει τόν κόσμον μέ «τό ὕδωρ, τό ἀλλόμενον εἰς ζωήν αἰώνιον» (Ἰωάν. δ', 14).

2. Ἡ ἀποστολική καί πατερική παράδοσις, στοιχοῦσα τοῖς συστατικοῖς λόγοις τοῦ Κυρίου καί ἱδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας κατά τόν Μυστικόν Δεῖπνον μετά τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διά τό μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, προέβαλε τόν χαρακτηρισμόν τῆς Ἐκκλησίας ὡς «σώματος Χριστοῦ» (Ματθ. κστ΄, 26· Μάρκ. ιδ΄, 22· Λουκ. κβ΄, 19· Α΄Κορ. ι΄, 16-17· ια΄, 23-29) καί τόν συνέδεσε πάντοτε πρός τό μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἐτονίσθη πάντοτε ἡ ἄρρηκτος σχέσις τόσον τοῦ ὅλου μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ θείας Οἰκονομίας πρός τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καί τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας πρός τό μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἡ ὁποία βεβαιοῦται συνεχῶς εἰς τήν μυστηριακήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας διά τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, πιστή εἰς τήν ὁμόφωνον ταύτην ἀποστολικήν παράδοσιν καί μυστηριακήν ἐμπειρίαν, *ἀποτελεῖ τήν αὐθεντικήν συνέχειαν τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*, ὡς αὕτη ὁμολογεῖται εἰς τό Σύμβολον τῆς πίστεως καί βεβαιοῦται διά τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως, αἰσθάνεται μείζονα τήν εὐθύνην αὐτῆς ὄχι μόνον διά τήν αὐθεντικήν βίωσιν τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς ὑπό τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ἀλλά καί διά τήν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας πρός πάντας τούς ἀνθρώπους.

3. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ ἑνότητι καί καθολικότητι αὐτῆς, εἶναι ἡ *Ἐκκλησία τῶν Συνόδων*, ἀπό τήν Ἀποστολικήν ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον (Πράξ. ιε΄, 5-29) ἕως τῆς σήμερον. Ἡ Ἐκκλησία αὐτή καθ' αὐτήν εἶναι Σύνοδος ὑπό τοῦ Χριστοῦ συνεστημένη καί ὑπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καθοδηγουμένη, συμφώνως πρός τό ἀποστολικόν «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καί ἡμῖν » (Πράξ. ιε', 28). Διά τῶν Οἰκουμενικῶν καί τῶν Τοπικῶν συνόδων, ἡ Ἐκκλησία εὐηγγελίσατο καί εὐαγγελίζεται τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τό ὁποῖον ἐφανερώθη διά τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ. Τό συνοδικόν ἔργον συνεχίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀδιακόπως διά τῶν μεταγενεστέρων, καθολικοῦ κύρους, συνόδων – ὡς λ.χ. τῆς ἐπί Μεγάλου Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Μεγάλης συνόδου (879-880) καί τῶν ἐπί ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ συγκληθεισῶν Μεγάλων συνόδων (1341, 1351, 1368), διά τῶν ὁποίων ἐβεβαιώθη ἡ αὐτή ἀλήθεια τῆς πίστεως, ἐξαιρέτως δέ περί τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί περί τῆς μεθέξεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τάς ἀκτίστους θείας ἐνεργείας. Προσέτι δέ καί διά τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἁγίων καί Μεγάλων συνόδων τῶν ἐτῶν 1484 διά τήν ἀποκήρυξιν τῆς ἑνωτικῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας (1438-1439), τῶν ἐτῶν 1638, 1642, 1672 καί 1691 διά τήν ἀποκήρυξιν προτεσταντικῶν δοξασιῶν, ὡς καί τοῦ ἔτους 1872 διά τήν καταδίκην τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς ἐκκλησιολογικῆς αἱρέσεως.

4. Δέν νοεῖται ἁγιότης τοῦ ἀνθρώπου ἐκτός τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, «ὅ ἐστιν ἡ Ἐκκλησία» (Ἐφεσ. α', 23). *Ἡ ἁγιότης πηγάζει ἀπό τόν μόνον Ἅγιον.* Εἶναι μετοχή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τήν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ «κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων», ὡς διακηρύσσεται εἰς τήν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως κατά τήν θείαν Λειτουργίαν: «Τά Ἅγια τοῖς ἁγίοις» καί εἰς τήν ἀπάντησιν τῶν πιστῶν «Εἷς Ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν». Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας τονίζει ὅτι ὁ Χριστός, «ἅγιος πάλιν ὑπάρχων κατὰ φύσιν, ὡς Θεός, (…) ἁγιάζεται δι' ἡμᾶς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι (…). Ἔδρα δὲ τοῦτο (ὁ Χριστός) δι' ἡμᾶς, οὐ δι' ἑαυτόν, ἵνα ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ δή, πρώτῳ δεξαμένου τοῦ πράγματος (= ἁγιασμοῦ) τὴν ἀρχήν, εἰς ἅπαν οὕτω τὸ γένος ἡ τοῦ ἁγιάζεσθαι λοιπὸν διαβαίνοι χάρις» (*Ὑπόμνημα εἰς τό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ΙΑ*'. PG 74, 548).

Συνεπῶς, κατά τόν ἅγιον Κύριλλον, ὁ Χριστός εἶναι τό «*κοινόν πρόσωπον*» ἡμῶν, διά τῆς ἀνακεφαλαιώσεως εἰς τήν ἰδικήν του ἀνθρωπότητα ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, «πάντες γάρ ἦμεν ἐν Χριστῷ, καί τό κοινόν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς αὐτόν ἀναβιοῖ πρόσωπον» (*Ὑπόμνημα εἰς τό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, *ΙΑ'.* PG 73, 157-161), διό καί εἶναι ἡ μόνη πηγή τοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἁγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ ἁγιότης εἶναι μετοχή τοῦ ἀνθρώπου τόσον εἰς τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καί εἰς τά ἱερά αὐτῆς μυστήρια, μέ ἐπίκεντρον τήν θείαν Εὐχαριστίαν,

ἥτις ἐστί «θυσία ζῶσα, ἁγία, εὐάρεστος τῷ Θεῷ» (Ρωμ. ιβ', 1). «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπό τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλῖψις ἤ στενοχωρία ἤ διωγμός ἤ λιμός ἤ γυμνότης ἤ κίνδυνος ἤ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τήν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διά τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς» (Ρωμ. η', 35-37). Οἱ ἅγιοι ἐνσαρκώνουν τήν ἐσχατολογικήν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀέναον δοξολογίαν ἐνώπιον τοῦ ἐπιγείου καί τοῦ ἐπουρανίου θρόνου «τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης» (Ψαλμ. κγ', 7), εἰκονίζοντες τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

5. Ἡ Ὀρθόδοξος Καθολική Ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἐκ δεκατεσσάρων κατά τόπους Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, πανορθοδόξως ἀνεγνωρισμένων. Ἡ ἀρχή τῆς αὐτοκεφαλίας δέν εἶναι δυνατόν νά λειτουργῇ εἰς βάρος τῆς ἀρχῆς τῆς καθολικότητος καί τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Θεωροῦμεν λοιπόν ὅτι *ἡ δημιουργία τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Διασπορᾷ*, ἀπαρτιζομένων ἐκ πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ ἐκ τῶν ὁρισθεισῶν περιοχῶν ὡς κανονικῶν ἀναγνωριζομένων ἐπισκόπων, οἵτινες ἐξακολουθοῦν νά ὑπάγωνται εἰς τάς κανονικάς δικαιοδοσίας, εἰς ἅς ὑπάγονται σήμερον, ἀποτελεῖ ἕν θετικόν βῆμα πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς κανονικῆς ὀργανώσεως αὐτῶν, ἡ δέ συνεπής λειτουργία αὐτῶν ἐγγυᾶται τόν σεβασμόν τῆς ἐκκλησιολογικῆς ἀρχῆς τῆς συνοδικότητος.

II. Ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ

6. *Τό ἀποστολικόν ἔργον* καί ἡ ἐξαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου, γνωστή ὡς *ἱεραποστολή*, ἀνήκουν εἰς τόν πυρῆνα τῆς ταυτότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διαφύλαξις καί τήρησις τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη» (Ματθ. κη', 19). Εἶναι ἡ πνοή ζωῆς, τήν ὁποίαν ἐμφυσᾷ ἡ Ἐκκλησία εἰς τήν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων καί ἐκκλησιοποιεῖ τόν κόσμον διά τῶν ἐκασταχοῦ νεοπαγῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, οἱ ὀρθόδοξοι πιστοί εἶναι καί ὀφείλουν νά εἶναι ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἀποστολή αὐτή πρέπει νά ἐκπληροῦται ὄχι ἐπιθετικῶς, ἀλλ' ἐλευθέρως, ἐν ἀγάπῃ καί ἐν σεβασμῷ πρός τήν πολιτιστικήν ταυτότητα ἀτόμων καί λαῶν. Εἰς τήν προσπάθειαν αὐτήν ὀφείλουν νά συμμετέχουν πᾶσαι αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι μέ τόν δέοντα σεβασμόν εἰς τήν κανονικήν τάξιν.

Ἡ μετοχή εἰς τήν θείαν Εὐχαριστίαν εἶναι πηγή ἀποστολικοῦ ζήλου πρός εὐαγγελισμόν τοῦ κόσμου. Μετέχοντες τῆς θείας Εὐχαριστίας καί προσευχόμενοι ἐν τῇ ἱερᾷ Συνάξει ὑπέρ τῆς Οἰκουμένης, καλούμεθα νά συνεχίσωμεν τήν «λειτουργίαν μετά τήν Λειτουργίαν» καί νά δίδωμεν τήν μαρτυρίαν περί τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως ἡμῶν ἐνώπιον Θεοῦ καί ἀνθρώπων, μοιραζόμενοι τάς δωρεάς τοῦ Θεοῦ μεθ' ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπήκοοι πρός τήν σαφῆ ἐντολήν τοῦ Κυρίου πρό τῆς Ἀναλήψεώς Του: «καί ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἰερουσαλὴμ καί ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καί Σαμαρείᾳ καί ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. α', 8). Τά λόγια πρό τῆς θείας κοινωνίας «μελίζεται καί διαμερίζεται ὁ Ἀμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ μελιζόμενος καί μή διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καί μηδέποτε δαπανώμενος», ὑποδεικνύουν ὅτι ὁ Χριστός ὡς «ὁ Ἀμνός τοῦ Θεοῦ» (Ἰωάν. α', 29) καί ὡς «Ἄρτος Ζωῆς» (Ἰωάν. στ', 48) προσφέρεται εἰς ἡμᾶς ὡς ἡ αἰωνία Ἀγάπη, ἑνώνων ἡμᾶς μέ τόν Θεόν καί πρός ἀλλήλους. Μᾶς διδάσκει νά διανέμωμεν τά δῶρα τοῦ Θεοῦ καί νά προσφέρωμεν τόν ἑαυτόν μας πρός πάντας μέ χριστοειδῆ τρόπον.

Ἡ ζωή τῶν χριστιανῶν εἶναι ἀψευδής μαρτυρία τῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως τῶν πάντων – «εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινή κτίσις· τά ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδού γέγονε καινά τά πάντα» (Β' Κορ. ε', 17) καί κλῆσις πρός πάντας τούς ἀνθρώπους προσωπικῆς μετοχῆς ἐν ἐλευθερίᾳ εἰς τήν αἰώνιον ζωήν, εἰς τήν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τήν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, διά νά βιώσουν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τήν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Βουλομένων γὰρ οὐ τυραννουμένων τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον» (Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Εἰς τήν προσευχήν τοῦ Πάτερ ἡμῶν.* PG 90, 880). Ὁ ἐπανευαγγελισμός τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τάς συγχρόνους ἐκκοσμικευμένας κοινωνίας, ὡς ἐπίσης

καί ὁ εὐαγγελισμός ὅσων εἰσέτι δέν ἐγνώρισαν τόν Χριστόν, ἀποτελοῦν ἀδιάλειπτον χρέος τῆς Ἐκκλησίας.

III. Ἡ Οἰκογένεια - εἰκών τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πρός τήν Ἐκκλησίαν

7. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ τήν ἀκατάλυτον ἀγαπητικήν ἕνωσιν ἀνδρός καί γυναικός «*μυστήριον μέγα...* εἰς Χριστόν καί εἰς τήν Ἐκκλησίαν», (Ἐφεσ. ε', 32) καί τήν προκύπτουσαν ἐξ αὐτοῦ οἰκογένειαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν μόνην ἐγγύησιν τῆς γεννήσεως καί τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, συμφώνως πρός τό σχέδιον τῆς θείας Οἰκονομίας, «*Ἐκκλησίαν μικράν*» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ὑπόμνημα εἰς τήν πρός Ἐφεσίους ἐπιστολήν,* Κ'. PG 62, 143), παρέχουσα εἰς αὐτήν τήν κατάλληλον ποιμαντικήν στήριξιν.

Ἡ σύγχρονος κρίσις τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογενείας εἶναι ἀπότοκος τῆς κρίσεως τῆς ἐλευθερίας ὡς εὐθύνης, τῆς συρρικνώσεως αὐτῆς εἰς εὐδαιμονιστικήν αὐτοπραγμάτωσιν, τῆς ταυτίσεώς της μέ ἀτομικήν αὐταρέσκειαν, αὐτάρκειαν καί αὐτονομίαν, καί τῆς ἀπωλείας τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτῆρος τῆς ἑνώσεως ἀνδρός καί γυναικός, ὡς καί τῆς λήθης τοῦ θυσιαστικοῦ ἤθους τῆς ἀγάπης. Ἡ σύγχρονος ἐκκοσμικευμένη κοινωνία προσεγγίζει τόν γάμον μέ ἀμιγῶς κοινωνιολογικά καί πραγματιστικά κριτήρια, θεωροῦσα αὐτόν ὡς μίαν ἁπλῆν μορφήν σχέσεως, μεταξύ ὅλων τῶν ἄλλων, αἱ ὁποῖαι δικαιοῦνται ἐξ ἴσου θεσμικῆς κατοχυρώσεως.

Ὁ γάμος εἶναι ἐκκλησιοτραφές ἐργαστήριον ζωῆς ἐν ἀγάπῃ καί ἀνυπέρβλητος δωρεά τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ «ὑψηλή χείρ» τοῦ «συνδέτου» Θεοῦ «ἀοράτως πάρεστι, τούς συναπτομένους ἁρμόζουσα» μετά τοῦ Χριστοῦ καί μετ' ἀλλήλων. Οἱ στέφανοι, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦνται ἐπί τῆς κεφαλῆς τοῦ νυμφίου καί τῆς νύμφης κατά τήν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου, παραπέμπουν εἰς τήν διάστασιν τῆς θυσίας καί τῆς πλήρους ἀφιερώσεως εἰς τόν Θεόν καί εἰς ἀλλήλους, ἀναφέρονται δέ ἐπίσης καί εἰς τήν ζωήν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλύπτοντες τήν ἐσχατολογικήν ἀναφοράν τοῦ μυστηρίου τῆς ἀγάπης.

8. *Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος ἀπευθύνεται μετ' ἰδιαιτέρας ἀγάπης καί στοργῆς πρός τά παιδία καί ὅλους τούς νέους*. Μέσα εἰς τόν κυκεῶνα τῶν ἀλληλοαναιρουμένων ὁρισμῶν τῆς ταυτότητος τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἡ ἁγιωτάτη ἡμῶν Ἐκκλησία προβάλλει τά Κυριακά λόγια, «ἐάν μή στραφῆτε καί γένησθε ὡς τά παιδία, οὐ μή εἰσέλθητε εἰς τήν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν» (Ματθ. ιη΄, 3) καί τό «ὅς ἄν μή δέξηται τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον οὐ μή εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν» (Λουκ. ιη΄, 17), ὡς καί ὅσα ἀναφέρει ὁ Σωτήρ ἡμῶν δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι «κωλύουν» (Λουκ. ιη΄, 16) τά παιδία νά Τόν πλησιάσουν καί δι' ὅσους τά «σκανδαλίζουν» (Ματθ. ιη΄, 6).

Ἡ Ἐκκλησία προσφέρει εἰς τούς νέους ὄχι ἁπλῶς «βοήθειαν», ἀλλά τήν «ἀλήθειαν» τῆς θεανθρωπίνης καινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Οἱ ὀρθόδοξοι νέοι ὀφείλουν νά συνειδητοποιήσουν ὅτι εἶναι φορεῖς τῆς μακραίωνος καί εὐλογημένης παραδόσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ταυτοχρόνως δέ καί οἱ συνεχισταί αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι θά διαφυλάσσουν θαρραλέως καί θά καλλιεργοῦν μέ δυναμισμόν τάς αἰωνίους ἀξίας τῆς Ὀρθοδοξίας διά νά δίδουν τήν ζείδωρον χριστιανικήν μαρτυρίαν. Ἐξ αὐτῶν θά ἀναδειχθοῦν οἱ μελλοντικοί διάκονοι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Οἱ νέοι, λοιπόν, εἶναι ὄχι ἁπλῶς τό «μέλλον» τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί ἡ ἐνεργός ἔκφρασις τῆς φιλοθέου καί φιλανθρώπου ζωῆς αὐτῆς ἐν τῷ παρόντι.

IV. Ἡ κατά Χριστόν παιδεία

9. Εἰς τήν ἐποχήν μας, παρατηροῦνται εἰς τόν χῶρον τῆς ἀγωγῆς καί τῆς παιδείας νέαι τάσεις ἀναφορικῶς πρός τό περιεχόμενον καί τούς σκοπούς τῆς παιδείας, ὅπως καί ὡς πρός τό θέμα τῆς θεωρήσεως τῆς παιδικῆς ἡλικίας, τοῦ ρόλου τόσον τοῦ διδασκάλου καί τοῦ μαθητοῦ, ὅσον καί τοῦ

συγχρόνου σχολείου. Ἐφ' ὅσον *ἡ παιδεία ἀναφέρεται ὄχι ἁπλῶς εἰς ὅ,τι εἶναι, ἀλλ' εἰς αὐτό τό ὁποῖον ὀφείλει νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος* καί εἰς τό περιεχόμενον τῆς εὐθύνης του, εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ εἰκών, τήν ὁποίαν ἔχομεν διά τόν ἄνθρωπον καί διά τό νόημα τῆς ὑπάρξεώς του, καθορίζει τήν ἄποψίν μας καί διά τήν παιδείαν του. Τό κυρίαρχον σήμερον ἐκκοσμικευμένον ἀτομοκεντρικόν ἐκπαιδευτικόν σύστημα, τό ὁποῖον ταλανίζει τήν νέαν γενεάν, προβληματίζει καί τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Εἰς τό κέντρον τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας εὑρίσκεται μία παιδεία, ἡ ὁποία ἀποβλέπει ὄχι μόνον εἰς τήν νοητικήν καλλιέργειαν, ἀλλά καί εἰς τήν οἰκοδομήν καί τήν ἀνάπτυξιν τοῦ συνόλου ἀνθρώπου ὡς ψυχοσωματικῆς καί πνευματικῆς ὀντότητος, συμφώνως πρός τήν τρίπτυχον ἀρχήν *Θεός, ἄνθρωπος, κόσμος*. Εἰς τόν κατηχητικόν αὐτῆς λόγον, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καλεῖ φιλοστόργως τόν λαόν τοῦ Θεοῦ, ἰδίᾳ δέ τούς νέους, εἰς ἐνσυνείδητον καί ἐνεργόν συμμετοχήν εἰς τήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας, καλλιεργοῦσα εἰς αὐτούς τόν «ἄριστον πόθον» τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Οὕτω, τό χριστεπώνυμον πλήρωμα εὑρίσκει ἐν τῇ θεανθρωπίνῃ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ὑπαρξιακόν στήριγμα καί βιώνει ἐν αὐτῇ τήν ἀναστάσιμον προοπτικήν τῆς κατά χάριν θεώσεως.

V. Ἡ Ἐκκλησία ἐνώπιον τῶν συγχρόνων προκλήσεων

10. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εὑρίσκεται σήμερον ἀντιμέτωπος ἀκραίων ἤ καί προκλητικῶν ἐκφράσεων τῆς ἰδεολογίας τῆς ἐκκοσμικεύσεως, ἐνδιαθέτων εἰς τάς πολιτικάς, πολιτισμικάς καί κοινωνικάς ἐξελίξεις. Βασικόν στοιχεῖον τῆς ἰδεολογίας τῆς ἐκκοσμικεύσεως ὑπῆρξε πάντοτε καί παραμένει μέχρι σήμερον ἡ πλήρης αὐτονόμησις τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Χριστόν καί ἀπό τήν πνευματικήν ἐπιρροήν τῆς Ἐκκλησίας, διά τῆς αὐθαιρέτου μάλιστα ταυτίσεως τῆς Ἐκκλησίας πρός τόν συντηρητισμόν, ὡς ἐπίσης καί διά τοῦ ἀνιστορήτου χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς ὡς δῆθεν ἐμποδίου εἰς πᾶσαν πρόοδον καί ἐξέλιξιν. Εἰς τάς ἐκκοσμικευμένας συγχρόνους κοινωνίας ὁ ἄνθρωπος, ἀποκεκομμένος ἀπὸ τόν Θεόν, ταυτίζει τήν ἐλευθερίαν του καί τό νόημα τῆς ζωῆς του μέ ἀπόλυτον αὐτονομίαν καί μέ ἀποδέσμευσιν ἀπό τόν αἰώνιον προορισμόν του, μέ ἀποτέλεσμα σειράν παρανοήσεων καί σκοπίμων παρερμηνειῶν τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως. Οὕτως, ἡ ἄνωθεν χορήγησις τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας καί ἡ πρόοδος εἰς τό «μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. δ΄, 13) θεωρεῖται ὅτι ἀντιστρατεύεται τάς αὐτοσωτηρικάς τάσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θυσιαστική ἀγάπη ἀξιολογεῖται ὡς ἀσύμβατος μέ τόν ἀτομοκεντρισμόν, ἐνῶ ὁ ἀσκητικός χαρακτήρ τοῦ χριστιανικοῦ ἤθους κρίνεται ὡς ἀφόρητος πρόκλησις διά τόν εὐδαιμονισμόν τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ταύτισις τῆς Ἐκκλησίας μέ συντηρητισμόν, ἀσυμβίβαστον πρός τήν προόδον τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι αὐθαίρετος καί καταχρηστική, ἐφ' ὅσον ἡ συνείδησις τῆς ταυτότητος τῶν χριστιανικῶν λαῶν φέρει ἀνεξίτηλον τήν σφραγῖδα τῆς διαχρονικῆς συμβολῆς τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον εἰς τήν πολιτιστικήν κληρονομίαν αὐτῶν, ἀλλά καί εἰς τήν ὑγιᾶ ἀνάπτυξιν τοῦ θύραθεν πολιτισμοῦ γενικώτερον, ἀφοῦ ὁ Θεός ἔθεσε τόν ἄνθρωπον οἰκονόμον τῆς θείας δημιουργίας καί συνεργόν Αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. *Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔναντι τοῦ συγχρόνου «ἀνθρωποθεοῦ», προβάλλει τόν «Θεάνθρωπον» ὡς ἔσχατον μέτρον τῶν πάντων*: «Οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ Θεόν ἐνανθρωπήσαντα» (Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἔκδοσις ἀκριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Γ', 2. PG 94, 988). Ἀναδεικνύει δέ τήν σωτηριώδη ἀλήθειαν τοῦ Θεανθρώπου καί τό Σῶμά Του, τήν Ἐκκλησίαν, ὡς τόπον καί τρόπον τῆς ἐν ἐλευθερίᾳ ζωῆς, ὡς «ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ» (πρβλ. Ἐφεσ. δ', 15) καί ὡς μετοχήν, ἤδη ἐπί τῆς γῆς, εἰς τήν ζωήν τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ. Ὁ θεανθρώπινος, «οὐκ ἐκ τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. ιη', 36) χαρακτήρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος τρέφει καί κατευθύνει τήν «ἐν τῷ κόσμῳ» παρουσίαν καί μαρτυρίαν αὐτῆς, εἶναι ἀσυμβίβαστος μέ κάθε μορφήν συσχηματισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας μέ τόν κόσμον (πρβλ. Ρωμ. ιβ', 2).

11. Διά τῆς συγχρόνου ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν καί τῆς τεχνολογίας, ἡ ζωή μας ἀλλάζει ριζικῶς. Καί ὅ,τι ἐπιφέρει ἀλλαγήν εἰς τόν τρόπον ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαιτεῖ ἀπό μέρους του

διάκρισιν, ἐφ' ὅσον, ἐκτός τῶν σημαντικῶν εὐεργεσιῶν, ὅπως λ.χ. ἡ διευκόλυνσις τῆς καθημερινότητος, ἡ ἐπιτυχής ἀντιμετώπισις σοβαρῶν ἀσθενειῶν καί ἡ ἔρευνα τοῦ διαστήματος, εἴμεθα ἐπίσης ἀντιμέτωποι καί μέ τάς ἀρνητικάς ἐπιπτώσεις τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου. Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος χειραγωγήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, χρήσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἁπλοῦ μέσου, σταδιακῆς ἀπωλείας πολυτίμων παραδόσεων, ἀπειλῆς ἤ καί καταστροφῆς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ ἐπιστήμη, ἀπό τήν ἰδίαν τήν φύσιν της, δέν διαθέτει δυστυχῶς τά ἀναγκαῖα μέσα διά τήν πρόληψιν καί τήν θεραπείαν πολλῶν ἐκ τῶν προβλημάτων, τά ὁποῖα προκαλεῖ ἀμέσως ἤ ἐμμέσως. *Ἡ ἐπιστημονική γνῶσις δέν κινητοποιεῖ τήν ἠθικήν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου*, ὁ ὁποῖος, καίτοι γνωρίζει τούς κινδύνους, συνεχίζει νά δρᾷ ὡς ἐάν δέν ἐγνώριζεν. Ἡ ἀπάντησις εἰς τά σοβαρά ὑπαρξιακά καί ἠθικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί εἰς τό αἰώνιον νόημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καί τοῦ κόσμου, δέν εἶναι δυνατόν νά δοθῇ χωρίς μίαν πνευματικήν προσέγγισιν.

12. Διάχυτος εἶναι εἰς τήν ἐποχήν μας ὁ ἐνθουσιασμός διά τάς ἐντυπωσιακάς ἐξελίξεις εἰς τόν χῶρον τῆς Βιολογίας, τῆς Γενετικῆς καί τῆς Νευροφυσιολογίας τοῦ ἐγκεφάλου. Πρόκειται δι' ἐπιστημονικάς κατακτήσεις, τό εὖρος τῶν ἐφαρμογῶν τῶν ὁποίων ἐνδέχεται νά προκαλέσῃ σοβαρώτατα ἀνθρωπολογικά καί ἠθικά διλήμματα. *Ἡ ἀνεξέλεγκτος χρῆσις τῆς Βιοτεχνολογίας εἰς τήν ἀρχήν, τήν διάρκειαν καί τό τέλος τῆς ζωῆς, θέτει εἰς κίνδυνον τήν αὐθεντικήν πληρότητα αὐτῆς.* Ὁ ἄνθρωπος πειραματίζεται ἐντονώτερον μέ τήν ἰδίαν του φύσιν κατά ἀκραῖον καί ἐπικίνδυνον τρόπον. Κινδυνεύει νά μετατραπῇ εἰς μίαν βιολογικήν μηχανήν, εἰς μίαν ἀπρόσωπον κοινωνικήν μονάδα ἤ εἰς μίαν συσκευήν ἐλεγχομένης σκέψεως.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δέν εἶναι δυνατόν νά παραμείνῃ εἰς τό περιθώριον τῆς συζητήσεως τόσον σπουδαίων ἀνθρωπολογικῶν, ἠθικῶν καί ὑπαρξιακῶν ζητημάτων. Στηρίζεται εἰς θεοδίδακτα κριτήρια, ἀναδεικνύουσα τήν ἐπικαιρότητα τῆς ὀρθοδόξου ἀνθρωπολογίας ἀπέναντι εἰς τήν σύγχρονον ἀνατροπήν τῶν ἀξιῶν.Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δύναται καί ὀφείλει νά ἐκφράσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τήν προφητικήν αὐτῆς συνείδησιν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ Ἐνανθρωπήσει προσέλαβεν ὅλον τόν ἄνθρωπον καί εἶναι τό ἀπόλυτον πρότυπον τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Προβάλλει τήν ἱερότητα τῆς ζωῆς καί τόν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχῆς τῆς συλλήψεως. Τό δικαίωμα εἰς τήν γέννησιν εἶναι τό πρῶτον μεταξύ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Ἡ Ἐκκλησία ὡς θεανθρωπίνη κοινωνία, εἰς τήν ὁποίαν ἕκαστος ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μοναδικήν ὀντότητα, προωρισμένην εἰς προσωπικήν κοινωνίαν μετά τοῦ Θεοῦ, ἀντιστέκεται εἰς πᾶσαν προσπάθειαν ἀντικειμενοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, μετατροπῆς του εἰς μετρήσιμον μέγεθος. Οὐδέν ἐπιστημονικόν ἐπίτευγμα ἐπιτρέπεται νά θίγῃ τήν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καί τόν θεῖον προορισμόν αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος δέν προσδιορίζεται μόνον ἀπό τά γονίδιά του.

Ἐπί τῆς βάσεως αὐτῆς θεμελιοῦται ἡ *Βιοηθική* ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου. Εἰς μίαν ἐποχήν ἀλληλοσυγκρουομένων εἰκόνων περί τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὀρθόδοξος Βιοηθική προβάλλει, ἀπέναντι εἰς θύραθεν αὐτονόμους καί συρρικνωτικάς ἀνθρωπολογικάς θεωρήσεις, τήν κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου καί τόν αἰώνιον προορισμόν αὐτοῦ. Συμβάλλει οὕτως εἰς τόν ἐμπλουτισμόν τῆς φιλοσοφικῆς καί ἐπιστημονικῆς συζητήσεως τῶν βιοηθικῶν θεμάτων διά τῆς βιβλικῆς ἀνθρωπολογίας καί τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας τῆς Ὀρθοδοξίας.

13. Εἰς μίαν παγκόσμιον κοινωνίαν, προσανατολισμένην εἰς τό «ἔχειν» καί τόν ἀτομοκεντρισμόν, ἡ Ὀρθόδοξος Καθολική Ἐκκλησία προβάλλει τήν ἀλήθειαν τῆς ἐν Χριστῷ καί τῆς κατά Χριστόν ζωῆς, τήν ἐλευθέρως σαρκουμένην εἰς τήν καθημερινήν ζωήν ἑκάστου ἀνθρώπου διά τῶν ἔργων αὐτοῦ «ἕως ἑσπέρας» (Ψαλμ. ργ', 23), διά τῶν ὁποίων οὗτος καθίσταται συνεργός τοῦ αἰωνίου Πατρός – «*Θεοῦ ἐσμεν συνεργοί*» (Α' Κορ. γ', 9) – καί τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, «ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται κἀγώ

ἐργάζομαι» (Ἰωάν. ε΄, 17). Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἁγιάζει διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τά ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ συνεργοῦντος τῷ Θεῷ ἀνθρώπου, ἀναδεικνύοντας τήν ἐν αὐτοῖς κατάφασιν τῆς ζωῆς καί τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἐντός αὐτοῦ τοῦ πλαισίου τοποθετεῖται καί ἡ χριστιανική ἄσκησις, διαφέρουσα ριζικῶς ἀπό κάθε δυϊστικόν ἀσκητισμόν, ὁ ὁποῖος ἀποκόπτει τόν ἄνθρωπον ἀπό τήν ζωήν καί ἀπό τόν συνάνθρωπον. *Ἡ χριστιανική ἄσκησις καί ἡ ἐγκράτεια*, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τόν ἄνθρωπον μέ τήν μυστηριακήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἀφοροῦν μόνον εἰς τόν μοναχικόν βίον, ἀλλά εἶναι χαρακτηριστικόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς εἰς ὅλας τάς ἐκφάνσεις αὐτῆς, ἀπτή μαρτυρία τῆς παρουσίας τοῦ ἐσχατολογικοῦ πνεύματος εἰς τήν εὐλογημένην βιοτήν τῶν πιστῶν.

14. *Αἱ ρίζαι τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως εἶναι πνευματικαί καί ἠθικαί*, ἐνδιάθετοι εἰς τήν καρδίαν ἑκάστου ἀνθρώπου. Αὐτή ἡ κρίσις ἐπιδεινοῦται κατά τούς τελευταίους αἰῶνας ἐξ αἰτίας τῶν ποικίλων διχασμῶν προκαλουμένων ἀπό ἀνθρώπινα πάθη, ὅπως ἡ πλεονεξία, ἡ ἀπληστία, ὁ ἐγωισμός, ἡ ἁρπακτική διάθεσις καί ἀπό τάς ἐπιπτώσεις αὐτῶν ἐπί τοῦ πλανήτου, ὡς ἡ κλιματική ἀλλαγή, ἡ ὁποία πλέον ἀπειλεῖ εἰς μεγάλον βαθμόν τό φυσικόν περιβάλλον, τόν κοινόν ἡμῶν «οἶκον». Ἡ ρῆξις τῆς σχέσεως ἀνθρώπου καί κτίσεως εἶναι διαστρέβλωσις τῆς αὐθεντικῆς χρήσεως τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος ἐπί τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον μετάνοιαν διά τήν ἁμαρτίαν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν φυσικῶν πόρων τοῦ πλανήτου, ἤτοι ριζικήν ἀλλαγήν νοοτροπίας καί συμπεριφορᾶς, ἀλλά καί ἀσκητισμόν, ὡς ἀντίδοτον εἰς τόν καταναλωτισμόν, εἰς τήν θεοποίησιν τῶν ἀναγκῶν καί εἰς τήν κτητικήν στάσιν. Προϋποθέτει ἐπίσης καί τήν μεγίστην εὐθύνην ἡμῶν νά παραδώσωμεν εἰς τάς ἐπερχομένας γενεάς βιώσιμον φυσικόν περιβάλλον καί τήν χρῆσιν αὐτοῦ κατά θείαν βούλησιν καί εὐλογίαν. Εἰς τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καταφάσκεται ἡ δημιουργία καί ὁ ἄνθρωπος ἐνδυναμώνεται διά νά λειτουργῇ ὡς οἰκονόμος, φύλαξ καί «ἱερεύς» αὐτῆς, προσάγων ταύτην δοξολογικῶς τῷ Δημιουργῷ – «Τά Σά ἐκ τῶν Σῶν, Σοί προσφέρομεν κατά πάντα καί διά πάντα» – καί καλλιεργῶν εὐχαριστιακήν σχέσιν μέ τήν κτίσιν. Ἡ ὀρθόδοξος αὐτή εὐαγγελική καί πατερική προσέγγισις στρέφει ἐπίσης τήν προσοχήν μας εἰς τάς κοινωνικάς διαστάσεις καί τάς τραγικάς ἐπιπτώσεις τῆς καταστροφῆς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

VI. Ἡ Ἐκκλησία ἐνώπιον τῆς παγκοσμιοποιήσεως, ἀκραίων φαινομένων βίας καί τῆς μεταναστεύσεως

15. Ἡ σύγχρονος *ἰδεολογία τῆς παγκοσμιοποιήσεως*, ἡ ὁποία ἐπιβάλλεται ἀθορύβως καί ἐξαπλοῦται ραγδαίως, προκαλεῖ ἤδη ἰσχυρούς κλυδωνισμούς εἰς τήν οἰκονομίαν καί τήν κοινωνίαν εἰς παγκόσμιον κλίμακα. Ἡ ἐπιβολή της ἔχει δημιουργήσει νέας μορφάς συστηματικῆς ἐκμεταλλεύσεως καί κοινωνικῆς ἀδικίας, ἔχει σχεδιάσει τήν σταδιακήν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἐμποδίων τῶν ἀντιτιθεμένων ἐθνικῶν, θρησκευτικῶν, ἰδεολογικῶν ἤ ἄλλων παραδόσεων καί ἔχει ἤδη ὁδηγήσει εἰς τήν ἀποδυνάμωσιν ἤ καί εἰς τήν τελικήν ἀποδόμησιν τῶν κοινωνικῶν κατακτήσεων, ὑπό τό πρόσχημα μάλιστα τῆς δῆθεν ἀναγκαίας ἀνασυγκροτήσεως τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας, διευρύνουσα οὕτω τό χάσμα μεταξύ πλουσίων καί πτωχῶν, δυναμιτίζουσα τήν κοινωνικήν συνοχήν τῶν λαῶν καί ἀναρριπίζουσα νέας ἑστίας παγκοσμίων ἐντάσεων.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔναντι τῆς ἰσοπεδωτικῆς καί ἀπροσώπου ὁμογενοποιήσεως, τήν ὁποίαν προωθεῖ ἡ παγκοσμιοποίησις, ἀλλά καί τῶν ἀκροτήτων τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, εἰσηγεῖται τήν προστασίαν τῆς ταυτότητος τῶν λαῶν καί τήν ἐνίσχυσιν τῆς ἐντοπιότητος. Ὡς ἐναλλακτικόν ὑπόδειγμα διά τήν ἑνότητα τῆς ἀνθρωπότητος προβάλλει τήν ἀρθρωτήν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπί τῇ βάσει τῆς ἰσοτιμίας τῶν κατά τόπους Ἐκκλησιῶν. *Ἡ Ἐκκλησία* ἀντιτίθεται εἰς τήν προκλητικήν ἀπειλήν διά τόν σύγχρονον ἄνθρωπον καί τάς πολιτιστικάς παραδόσεις τῶν λαῶν, τήν ὁποίαν ἐμπερικλείει ἡ παγκοσμιοποίησις καί ἡ ἀρχή τῆς «ἰδιονομίας τῆς οἰκονομίας» ἤ τοῦ οἰκονομισμοῦ, ἡ αὐτονόμησις δηλαδή τῆς οἰκονομίας ἀπό τάς ζωτικάς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ μετατροπή της

εἰς αὐτοσκοπόν, *προτείνει δέ μίαν βιώσιμον οἰκονομίαν, τεθεμελιωμένην εἰς τάς ἀρχάς τοῦ Εὐαγγελίου*. Οὕτω, μέ πυξίδα τόν Κυριακόν λόγον «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» (Λουκ. δ', 4), ἡ Ἐκκλησία δέν συνδέει τήν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μέ μόνην τήν ἄνοδον τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἤ μέ τήν οἰκονομικήν ἀνάπτυξιν εἰς βάρος τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν.

16. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀναμιγνύεται εἰς τήν πολιτικήν, ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ τοῦ ὅρου, ἀλλ' ὅμως ἡ μαρτυρία αὐτῆς εἶναι οὐσιαστικῶς πολιτική, ὡς μέριμνα διά τόν ἄνθρωπον καί τήν πνευματικήν ἐλευθερίαν του. *Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας* ὑπῆρξε πάντοτε διακριτός καί θά παραμείνῃ εἰς τό διηνεκὲς μία *ὀφειλετική παρέμβασις ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου.* Αἱ κατά τόπους Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι καλοῦνται σήμερον νά οἰκοδομήσουν μίαν νέαν ἐποικοδομητικήν συναλληλίαν μέ τό κοσμικόν κράτος δικαίου εἰς τό νέον πλαίσιον τῶν διεθνῶν σχέσεων, συμφώνως πρός τό βιβλικόν «Ἀπόδοτε τά τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καί τά τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. κβ', 21). Ἡ συναλληλία αὕτη δέον ὅπως διασώζῃ τήν ἰδιοπροσωπίαν Ἐκκλησίας καί κράτους καί διασφαλίζῃ τήν εἰλικρινῆ συνεργασίαν αὐτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς προστασίας τῆς μοναδικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν ἐντεῦθεν ἀπορρεόντων δικαιωμάτων αὐτοῦ, ὡς καί τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Τά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εὑρίσκονται σήμερον εἰς τό κέντρον τῆς πολιτικῆς ὡς ἀπάντησις εἰς τάς συγχρόνους κοινωνικάς καί πολιτικάς κρίσεις καί ἀνατροπάς καί διά τήν προστασίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου. Ἡ προσέγγισις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ὑπό τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπικεντρώνεται εἰς τόν κίνδυνον ἐκπτώσεως τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος εἰς ἀτομοκεντρισμόν καί δικαιωματισμόν. Μία τοιαύτη ἐκτροπή λειτουργεῖ εἰς βάρος τοῦ κοινοτικοῦ περιεχομένου τῆς ἐλευθερίας, ὁδηγεῖ εἰς τήν αὐθαίρετον μετατροπήν τῶν δικαιωμάτων εἰς εὐδαιμονιστικάς διεκδικήσεις καί εἰς τήν ἀναγωγήν τῆς ἐπισφαλοῦς ταυτίσεως τῆς ἐλευθερίας μέ τήν ἀσυδοσίαν τοῦ ἀτόμου εἰς «οἰκουμενικήν ἀξίαν», ἡ ὁποία ὑποσκάπτει τά θεμέλια τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν, τῆς οἰκογενείας, τῆς θρησκείας, τοῦ ἔθνους καί ἀπειλεῖ θεμελιώδεις ἠθικάς ἀξίας.

Ἡ ὀρθόδοξος λοιπόν κατανόησις τοῦ ἀνθρώπου ἀντιτίθεται τόσον εἰς τήν ἀλαζονικήν ἀποθέωσιν τοῦ ἀτόμου καί τῶν δικαιωμάτων του, ὅσον καί εἰς τήν ταπεινωτικήν καταρράκωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου εἰς τάς συγχρόνους γιγαντιαίας οἰκονομικάς, κοινωνικάς, πολιτικάς καί ἐπικοινωνιακάς δομάς. Ἡ παράδοσις τῆς Ὀρθοδοξίας εἶναι ἀνεξάντλητος πηγή ζωτικῶν ἀληθειῶν διά τόν ἄνθρωπον. Οὐδείς ἐτίμησε τόν ἄνθρωπον καί ἐμερίμνησε δι' αὐτόν τόσον, ὅσον ὁ Θεάνθρωπος Χριστός καί ἡ Ἐκκλησία Του. Θεμελιῶδες ἀνθρώπινον δικαίωμα εἶναι ἡ προστασία τῆς ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ὑπό πάσας τάς προοπτικάς αὐτῆς, ἤτοι τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καί ὅλων τῶν ἀτομικῶν καί συλλογικῶν ἐκφράσεων θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ δικαιώματος ἑκάστου πιστοῦ νά τελῇ ἀκωλύτως ἀπό οἱανδήποτε κρατικήν παρέμβασιν τά θρησκευτικά του καθήκοντα, καθώς καί τῆς ἐλευθερίας δημοσίας διδασκαλίας τῆς θρησκείας καί τῶν προϋποθέσεων λειτουργίας τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων.

17. Βιοῦμεν σήμερον ἔξαρσιν νοσηρῶν φαινομένων βίας ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Αἱ ἐκρήξεις φονταμενταλισμοῦ εἰς τούς κόλπους τῶν θρησκειῶν κινδυνεύουν νά ὁδηγήσουν εἰς τήν ἐπικράτησιν τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ φονταμενταλισμός ἀνήκει εἰς τήν οὐσίαν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι *ὁ φονταμενταλισμός*, ὡς «ζῆλος οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» (Ρωμ. ι', 2), *ἀποτελεῖ ἔκφρασιν νοσηρᾶς θρησκευτικότητος*. Ὁ ἀληθής χριστιανός, κατά τό πρότυπον τοῦ σταυρωθέντος Κυρίου, θυσιάζεται καί δέν θυσιάζει, καί διά τόν λόγον αὐτόν εἶναι ὁ αὐστηρότερος κριτής τοῦ ὁποθενδήποτε προερχομένου φονταμενταλισμοῦ. Ὁ εἰλικρινής διαθρησκειακός διάλογος συμβάλλει εἰς τήν ἀνάπτυξιν ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, εἰς τήν προώθησιν τῆς εἰρήνης καί τῆς καταλλαγῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται διά νά καταστήσῃ αἰσθητοτέραν τήν «ἄνωθεν εἰρήνην» ἐπί τῆς γῆς. Ἡ ἀληθινή εἰρήνη δέν ἐπιτυγχάνεται μέ τήν δύναμιν τῶν ὅπλων, ἀλλά μόνον διά μέσου τῆς ἀγάπης, ἥτις «οὐ ζητεῖ τά

ἑαυτῆς» (Α' Κορ. ιγ΄, 5). Τό ἔλαιον τῆς πίστεως πρέπει νά χρησιμοποιῆται διά νά ἀπαλύνῃ καί νά θεραπεύῃ τάς παλαιάς πληγάς τῶν ἄλλων καί ὄχι νά ἀναρριπίζῃ νέας ἐστίας μίσους.

18. *Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία παρακολουθεῖ μέ πόνον καί προσευχήν καί καταγράφει τήν μεγάλην σύγχρονον ἀνθρωπιστικήν κρίσιν*, τήν ἐπέκτασιν τῆς βίας καί τῶν ἐνόπλων συρράξεων, τόν διωγμόν, τήν ἐκδίωξιν καί τάς δολοφονίας μελῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων, τήν βιαίαν ἀπομάκρυνσιν οἰκογενειῶν ἀπό τάς ἑστίας των, τήν τραγωδίαν τῆς ἐμπορίας ἀνθρώπων, τήν παραβίασιν τῶν βασικῶν δικαιωμάτων ἀτόμων καί λαῶν καί τόν ἐξαναγκασμόν εἰς ἀλλαγήν πίστεως. Καταδικάζει ἀπεριφράστως τάς ἀπαγωγάς, τά βασανιστήρια, τάς εἰδεχθεῖς ἐκτελέσεις. Καταγγέλλει τήν καταστροφήν ναῶν, θρησκευτικῶν συμβόλων καί μνημείων πολιτισμοῦ.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνησυχεῖ ἰδιαιτέρως διά τήν κατάστασιν τῶν χριστιανῶν καί τῶν ἄλλων διωκομένων ἐθνικῶν καί θρησκευτικῶν μειονοτήτων τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Εἰδικώτερον, ἀπευθύνει ἔκκλησιν πρός τάς κυβερνήσεις ἐν τῇ περιοχῇ, νά προστατεύσουν τούς χριστιανικούς πληθυσμούς, τούς Ὀρθοδόξους, τούς Ἀρχαίους Ἀνατολικούς καί τούς λοιπούς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἐπεβίωσαν εἰς τό λίκνον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ γηγενεῖς χριστιανικοί καί οἱ ἄλλοι πληθυσμοί ἔχουν ἀπαράγραπτον δικαίωμα νά παραμείνουν εἰς τάς χώρας αὐτῶν ὡς πολῖται μέ ἴσα δικαιώματα.

Προτρέπομεν λοιπόν ὅλους τούς ἐμπλεκομένους, ἀνεξαρτήτως θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, νά ἐργάζωνται διά τήν καταλλαγήν καί διά τόν σεβασμόν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, πρωτίστως δέ διά τήν προστασίαν τοῦ θείου δώρου τῆς ζωῆς. Πρέπει ὁ πόλεμος καί ἡ αἱματοχυσία νά τερματισθοῦν, νά ἐπικρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη, ὥστε νά ἐπανέλθῃ ἡ εἰρήνη καί νά καταστῇ ἐφικτή ἡ ἐπιστροφή τῶν ἐκδιωχθέντων εἰς τάς πατρογονικάς αὐτῶν ἑστίας. Προσευχόμεθα διά τήν εἰρήνην καί τήν δικαιοσύνην εἰς τάς δοκιμαζομένας χώρας τῆς Ἀφρικῆς, ὡς καί εἰς τήν χειμαζομένην Οὐκρανίαν. Ἐπαναλαμβάνομεν ἐν Συνόδῳ μετ' ἐμφάσεως τήν ἔκκλησιν πρός τούς ὑπευθύνους, νά ἀπελευθερώσουν τούς δύο ἀπαχθέντας ἀρχιερεῖς εἰς τήν Συρίαν, Παῦλον Yazigi καί Ἰωάννην İbrahim. Προσεπευχόμεθα διά τήν ἀπελευθέρωσιν πάντων τῶν ἐν ὁμηρίᾳ καί αἰχμαλωσίᾳ συνανθρώπων μας.

19. *Τό* σύγχρονον καί συνεχῶς ἐντεινόμενον *προσφυγικόν καί μεταναστευτικόν πρόβλημα,* ὀφειλόμενον εἰς πολιτικούς, οἰκονομικούς καί κλιματολογικούς λόγους, εὑρίσκεται εἰς τό κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀντιμετώπισε πάντοτε καί ἀντιμετωπίζει συνεχῶς τούς δεδιωγμένους, τούς ἐν κινδύνῳ καί ἐν ἀνάγκαις, ἐπί τῇ βάσει τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «ἐπείνασα γάρ, καί ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καί ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην, καί συνηγάγετέ με, γυμνός, καί περιεβάλετέ με, ἠσθένησα, καί ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην, καί ἤλθετε πρός με» (Ματθ. κε', 35-36) καί «ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνί τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων ἐμοί ἐποιήσατε» (Ματθ. κε', 40). Καθ' ὅλην τήν ἱστορικήν αὐτῆς πορείαν ἡ Ἐκκλησία εὑρίσκετο εἰς τό πλευρόν τῶν «κοπιώντων καί πεφορτισμένων» (Ματθ. ια', 28). Ἀείποτε ἡ ἐκκλησιαστική φιλανθρωπία δέν περιωρίζετο ἁπλῶς εἰς τήν περιστασιακήν ἀγαθοεργίαν πρός τόν ἐνδεῆ καί τόν πάσχοντα, ἀλλά ἀπέβλεπε καί εἰς τήν ἀπάλειψιν τῶν αἰτίων, τά ὁποῖα δημιουργοῦν τά κοινωνικά προβλήματα. Τό «ἔργον διακονίας» τῆς Ἐκκλησίας (Ἐφεσ. δ', 12) ἀναγνωρίζεται ὑπό πάντων.

Ἀπευθύνομεν λοιπόν ἔκκλησιν πρωτίστως πρός τούς δυναμένους νά ἄρουν τάς αἰτίας τῆς δημιουργίας τῆς προσφυγικῆς κρίσεως νά λάβουν τάς δεούσας θετικάς ἀποφάσεις. Καλοῦμεν τάς πολιτικάς ἀρχάς, τούς Ὀρθοδόξους πιστούς καί τούς λοιπούς πολίτας τῶν χωρῶν, εἰς τάς ὁποίας κατέφυγον καί συνεχίζουν νά καταφεύγουν οἱ πρόσφυγες, νά παράσχουν εἰς αὐτούς πᾶσαν δυνατήν βοήθειαν, ἀκόμη καί ἐκ τοῦ ἰδίου ὑστερήματος.

VII. Ἡ Ἐκκλησία: μαρτυρία ἐν διαλόγῳ

20. Ἡ Ἐκκλησία ἐπιδεικνύει εὐαισθησίαν ἔναντι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διέκοψαν τήν μετ' αὐτῆς κοινωνίαν καί ἐνδιαφέρεται δι' ὅσους δέν κατανοοῦν τήν φωνήν της. Ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῆς ὅτι ἀποτελεῖ τήν ζῶσαν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, μετατρέπει εἰς συγκεκριμένας πράξεις τήν θείαν Οἰκονομίαν δι' ὅλων τῶν εἰς τήν διάθεσιν αὐτῆς μέσων, διά τήν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς ἀποστολικῆς πίστεως. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό τῆς κατανοήσεως τοῦ χρέους μαρτυρίας καί προσφορᾶς, *ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέκαθεν προσέδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τόν διάλογον,* ἰδιαιτέρως δέ εἰς ἐκεῖνον μέ τούς ἑτεροδόξους χριστιανούς. Διά μέσου τοῦ διαλόγου αὐτοῦ, ὁ λοιπός χριστιανικός κόσμος γνωρίζει πλέον καλύτερα τήν Ὀρθοδοξίαν καί τήν γνησιότητα τῆς παραδόσεως αὐτῆς. Ἐπίσης γνωρίζει ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία οὐδέποτε ἀπεδέχθη τόν θεολογικόν μινιμαλισμόν ἤ τήν ἀμφισβήτησιν τῆς δογματικῆς παραδόσεως καί τοῦ εὐαγγελικοῦ ἤθους της. Οἱ διαχριστιανικοί διάλογοι ἐλειτούργησαν ὡς εὐκαιρία διά τήν Ὀρθοδοξίαν, διά νά ἀναδείξῃ τό σέβας πρός τήν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων καί διά νά δώσῃ τήν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῆς γνησίας παραδόσεως τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ὑπό τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διεξαγόμενοι διάλογοι οὐδέποτε ἐσήμαιναν, οὔτε σημαίνουν καί δέν πρόκειται νά σημάνουν ποτέ οἱονδήποτε συμβιβασμόν εἰς ζητήματα πίστεως. Οἱ διάλογοι αὐτοί εἶναι μαρτυρία περί τῆς Ὀρθοδοξίας, ἑδραζομένη ἐπί τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος «Ἔρχου καί ἴδε» (Ἰωάν. α', 46), ὅτι «ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν» (Α' Ἰωάν. δ', 8).

***

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ ἀνά τήν οἰκουμένην Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, οὖσα ἡ ἐν Χριστῷ φανέρωσις τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, βιοῖ τό ὅλον μυστήριον τῆς θείας Οἰκονομίας εἰς τήν μυστηριακήν ζωήν αὐτῆς, μέ ἐπίκεντρον πάντοτε τήν θείαν Εὐχαριστίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ προσφέρει εἰς ἡμᾶς οὐχί τροφήν ἐπίκηρον καί φθαρτήν, ἀλλ' αὐτό τό ζωήρρυτον Δεσποτικόν Σῶμα, «τόν οὐράνιον Ἄρτον», «ὅς ἐστί φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μή ἀποθανεῖν, ἀλλά ζῆν ἐν Θεῷ διά Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρτήριον ἀλεξίκακον» (Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, *Πρός Ἐφεσίους, Κ'.* PG 5, 756). *Ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τόν ἐσώτατον πυρῆνα καί τῆς συνοδικῆς λειτουργίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος*, καθώς καί τήν αὐθεντικήν βεβαίωσιν τῆς Ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διακηρύττει καί ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος Λυῶνος: «Ἡμῶν δέ σύμφωνος ἡ γνώμη (= διδασκαλία) τῇ Εὐχαριστίᾳ, ἡ δέ Εὐχαριστία βεβαιοῖ τήν γνώμην» (*Κατά αἱρέσεων*Δ', 18. PG 7, 1028).

Εὐαγγελιζόμενοι, λοιπόν, κατά τήν ἐντολήν τοῦ Κυρίου ὅλον τόν κόσμον καί «κηρύττοντες ἐπί τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καί ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τά ἔθνη» (Λουκ. κβ', 47), ἔχομεν χρέος νά παραθέτωμεν ἑαυτούς καί ἀλλήλους καί πᾶσαν τήν ζωήν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ καί νά ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁμολογοῦντες ἐν ὁμονοίᾳ «Πατέρα, Υἱόν καί Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καί ἀχώριστον». Ταῦτα ἀπευθύνοντες ἐν Συνόδῳ πρός τά ἀνά τόν κόσμον τέκνα τῆς Ἁγιωτάτης Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας καί πρός τήν οἰκουμένην πᾶσαν, ἑπόμενοι τοῖς ἁγίοις Πατράσι καί τοῖς συνοδικοῖς θεσπίσμασι πρός διαφύλαξιν τῆς πατροπαραδότου πίστεως καί πρός «ἀνάληψιν χρηστοηθείας» εἰς τήν καθ' ἡμέραν ζωήν ἡμῶν, ἐπ' ἐλπίδι τῆς «κοινῆς ἀναστάσεως», δοξολογοῦμεν τήν τρισυπόστατον Θεότητα ᾄσμασιν ἐνθέοις:

«**Πάτερ Παντοκράτορ καί Λόγε καί Πνεῦμα, τρισίν ἑνιζομένη ἐν ὑποστάσεσι φύσις. Ὑπερούσιε καί Ὑπέρθεε, εἰς σέ βεβαπτίσμεθα καί σέ εὐλογοῦμεν εἰς πάντας τούς αἰῶνας**» (*Κανών τοῦ Πάσχα*, ᾠδή Η').

MESSAGE OF THE HOLY AND GREAT COUNCIL OF THE ORTHODOX CHURCH

To the Orthodox people
and to all people of good will

To God, "the Father of mercies and all comfort," we address a hymn of thanksgiving and praise for having enabled us to gather during the week of Pentecost (18-26 June 2016) on Crete, where the Apostle Paul and his disciple Titus preached the Gospel in the early years of the life of the Church. We give thanks to the Triune God who was well pleased that in one accord we should bring to a conclusion the work of the Holy and Great Council that was convoked by His All Holiness Ecumenical Patriarch. Bartholomew by the common will of their Beatitudes the Primates of the local Orthodox Autocephalous Churches.

Faithfully following the example of the Apostles and our god-bearing Fathers we have once again studied the Gospel of freedom "for which Christ has set us free" (Gal. 5: 1). The foundation of our theological discussions was the certainty that the Church does not live for herself. She transmits the witness of the Gospel of grace and truth and offers to the whole world the gifts of God: love, peace, justice, reconciliation, the power of the Cross and of the Resurrection and the expectation of eternal life.

1) The key priority of the Council was to proclaim **the unity** of the Orthodox Church. Founded on the Eucharist and the Apostolic Succession of her Bishops, the existing unity needs to be strengthened and to bear new fruits. The One Holy Catholic and Apostolic Church is a divine-human communion, a foretaste and experience of the *eschaton* within the Holy Eucharist. As a continuous Pentecost, she is a prophetic voice that cannot be silenced, the presence of and witness to the Kingdom of the God of love. The Orthodox Church, faithful to the unanimous Apostolic Tradition and her sacramental experience, is the authentic continuation of the one Holy Catholic and Apostolic Church as confessed in the Creed and confirmed by the teaching of the Church Fathers. Our Church lives out the mystery of the Divine Economy in her sacramental life, with the Holy Eucharist at its center.

The Orthodox Church expresses her unity and catholicity "in Council". Conciliarity pervades her organization, the way decisions are taken and determines her path. The Orthodox Autocephalous Churches do not constitute a federation of Churches, but the One Holy Catholic and Apostolic Church. Each local Church as she offers the holy Eucharist is the local presence and manifestation of the One Holy Catholic and Apostolic Church. In regard to the Orthodox Diaspora in various countries of the world, it was decided to continue with the institution of Episcopal Assemblies until such time as canonical rigor can be implemented. These assemblies are composed of the canonical bishops appointed by each Autocephalous Church and these bishops continue to remain subject to their respective Churches. The due function of these Episcopal Assemblies guarantees respect for the Orthodox principle of conciliarity.

During the deliberations of the Holy and Great Council the importance of the Synaxes of the Primates which had taken place was emphasized and the proposal was made for the Holy and Great Council to become a regular Institution to be convened every seven or ten years.

2) Participating in the Holy Eucharist and praying for the whole world, we must continue the 'liturgy after the Divine Liturgy' and give the **witness of faith** to those near and those far off, in accordance with the Lord's clear command before His ascension, "And you shall be my witnesses in Jerusalem

and in all Judea and Samaria and to the end of the earth (Ac. 1: 8). The re-evangelization of God's people in modern, secularized societies and the evangelization of those who have still not come to know Christ remain an unceasing obligation for the Church.

3) In response to her obligation to witness to the truth and her apostolic faith, our Church attaches great importance to **dialogue**, primarily with non Orthodox Christians. In this way the remainder of the Christian world comes to know more precisely the authenticity of the Orthodox Tradition, the value of patristic teaching and the liturgical life and faith of the Orthodox. The dialogues conducted by the Orthodox Church never imply a compromise in matters of faith.

4) The explosions of fundamentalism observed within various religions represent an expression of morbid religiosity. Sober **inter-religious dialogue** helps significantly to promote mutual trust, peace and reconciliation. The oil of religious experience must be used to heal wounds and not to rekindle the fire of military conflicts. The Orthodox Church unequivocally condemns the extension of military violence, persecutions, the expulsion and murder of members of religious minorities, forced conversions, the trafficking of refugees, the abductions, torture and abhorrent executions. She denounces the destruction of churches, religious symbols and cultural monuments. Very particularly, she expresses her deep concern about the situation of Christians and of all the persecuted minorities in the Middle East. She calls on the governments in the region to protect the indigenous Orthodox and other Christians and all the populations who have an inalienable right to remain in their countries as citizens with equal rights. Our Council appeals to all parties involved to make systematic efforts without delay to bring to an end the military conflicts in the Middle East and wherever armed hostilities persist and to enable all those displaced to return to their homes.

We address our appeal particularly to those in positions of power to act so that peace and justice may prevail in the countries of origin of the refugees. We urge the civil authorities, the citizens and the Orthodox Christians in the countries in which the persecuted are taking refuge to continue to offer help to the limit or even beyond the limit of their abilities.

5) Modern secularisation seeks the autonomy of man (*anthropos*) from Christ and from the spiritual influence of the Church, which it arbitrarily identifies with conservatism. Western civilization, however, bears the indelible mark of the diachronic contribution of Christianity. The Church, moreover, highlights the saving significance of Christ, the God-man, and of His Body, as the place and mode of life in freedom.

6) In contrast to the contemporary approach to **marriage**, the Orthodox Church regards the indissoluble loving relationship of man and woman as "a great mystery... of Christ and the Church". Similarly, she calls the family which springs from this and which constitutes the only guarantee for the upbringing of children a "little church".

The Church has always emphasised the value of **self-restraint**. Christian asceticism, however, differs radically from every dualistic asceticism which severs man from life and from his fellow man. On the contrary, she connects this with the sacramental life of the Church. Self-restraint does not concern only the monastic life. The ascetic *ethos* is a characteristic of Christian life in all its manifestations.

**

Apart from the specific topics about which it decided, the Holy and Great Council notes in brief the following important contemporary issues:

7) In regard to the matter of the relations between Christian faith and the natural sciences, the Orthodox Church avoids placing scientific investigation under tutelage and does not adopt a position on every scientific question. She thanks God who gives to scientists the gift of uncovering unknown dimensions of divine creation. The modern development of the **natural sciences** and of technology is bringing radical changes to our life. It brings significant benefits, such as the facilitation of everyday life, the treatment of serious diseases, easier communications and space exploration, and so on. In spite of this, however, there are many negative consequences such as the manipulation of freedom, the gradual loss of precious traditions, the destruction of the natural environment and the questioning of moral values. Scientific knowledge, however swiftly it may be advancing, does not motivate man's will, nor does it give answers to serious moral and existential issues and to the search for the meaning of life and of the world. These matters demand a spiritual approach, which the Orthodox Church attempts to provide through a bioethics which is founded on Christian ethics and Patristic teaching. Along with her respect for the freedom of scientific investigation, the Orthodox Church at the same time points out the dangers concealed in certain scientific achievements and emphasises man's dignity and his divine destiny.

8) It is clear that the present-day **ecological crisis** is due to spiritual and moral causes. Its roots are connected with greed, avarice and egoism, which lead to the thoughtless use of natural resources, the filling of the atmosphere with damaging pollutants, and to climate change. The Christian response to the problem demands repentance for the abuses, an ascetic frame of mind as an antidote to overconsumption, and at the same time a cultivation of the consciousness that man is a "steward " and not a possessor of creation. The Church never ceases to emphasise that future generations also have a right to the natural resources that the Creator has given us. For this reason, the Orthodox Church takes an active part in the various international ecological initiatives and has ordained the 1st September as a day of prayer for the protection of the natural environment.

9) Against the levelling and impersonal standardization that is promoted in so many ways, Orthodoxy proposes **respect for the particular characteristics** of individual peoples. It is also opposed the making of the economy into something autonomous from basic human needs and turning it into an end in itself. The progress of mankind is not connected only with an increase in living standards or with economic development at the expense of spiritual values.

10) The Orthodox Church does not involve herself in politics. Her voice remains distinct, but also prophetic, as a beneficial intervention for the sake of man. Human rights today are at the center of politics as a response to the social and political crises and upheavals, and seek to protect the citizen from the arbitrary power of the state. Our Church also adds to this the obligations and responsibilities of the citizens and the need for constant self-criticism on the part of both politicians and citizens for the improvement of society. And above all she emphasises that the **Orthodox ideal** in respect of man transcends the horizon of established human rights and that "greatest of all is love", as Christ revealed and as all the faithful who follow him have experienced. She insists also that a fundamental human right is the protection of religious freedom--namely, freedom of conscience, belief, and religion, including, alone and in community, in private and in public, the right to freedom of worship and practice, the right to manifest one's religion, as well as the right of religious communities to religious education and to the full function and exercise of their religious duties, without any form of direct or indirect interference by the state.

11) The Orthodox Church addresses herself to **young people** who seek for a plenitude of life replete with freedom, justice, creativity and also love. She invites them to join themselves consciously with the Church of Him who is Truth and Life. To come, offering to the ecclesial body their vitality, their anxieties, their concerns and their expectations. Young people are not only the future, but also the dynamic and creative present of the Church, both on a local and on a world-wide level.

12) The Holy and Great Council has **opened our horizon** towards the contemporary diverse and multifarious world. It has emphasised our responsibility in place and in time, ever with the perspective of eternity. The Orthodox Church, preserving intact her Sacramental and Soteriological character, is sensitive to the pain, the distress and the cry for justice and peace of the peoples of the world. She "proclaims day after day the good tidings of His salvation, announcing His glory among the nations and His wonders among all peoples" (Psalm 95).

Let us pray that "the God of all grace, who has called us to his eternal glory in Christ, will, after we have suffered a little, Himself restore, establish, strengthen, and settle us. To him be glory and dominion for ever and ever. Amen" (1 Peter 5.10-11).

ΜΗΝΥΜΑ Τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας

Πρός τόν Ὀρθόδοξο λαό
καί κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως

Ὑμνοῦμε καί δοξολογοῦμε τόν Θεό τῶν «οἰκτιρμῶν καὶ πάσης παρακλήσεως», διότι μᾶς ἀξίωσε νά συνέλθουμε τήν ἑβδομάδα τῆς Πεντηκοστῆς (18-26 Ἰουνίου 2016) στήν Κρήτη, ὅπου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί ὁ μαθητής του Τίτος κήρυξαν τό Εὐαγγέλιο στά πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Εὐχαριστοῦμε τόν ἐν Τριάδι Θεό, διότι εὐδόκησε νά περατώσουμε μέ ὁμοψυχία τίς ἐργασίες τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδοξίας, τήν ὁποία συγκάλεσε ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος, μέ τήν ὁμόφρονη γνώμη τῶν Προκαθημένων τῶν κατά τόπους Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Ἀκολουθώντας πιστά τό παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων καί τῶν θεοφόρων Πατέρων μελετήσαμε καί πάλιν τό Εὐαγγέλιο τῆς ἐλευθερίας «ᾗ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ. 5:1). Θεμέλιο τῶν θεολογικῶν μας ἀναζητήσεων ὑπῆρξε ἡ βεβαιότητα ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ζεῖ γιά τόν ἑαυτό της. Μεταδίδει τή μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος καί τῆς ἀληθείας καί προσφέρει σέ ὅλη τήν οἰκουμένη τά δῶρα τοῦ Θεοῦ: τήν ἀγάπη, τήν εἰρήνη, τήν δικαιοσύνη, τήν καταλλαγή, τήν δύναμη τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Ἀναστάσεως καί τήν προσδοκία τῆς αἰωνιότητος.

1) Βασική προτεραιότητα τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου ὑπῆρξε **ἡ διακήρυξη τῆς ἑνότητος** τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Στηριγμένη στή θεία Εὐχαριστία καί τήν Ἀποστολική Διαδοχή τῶν Ἐπισκόπων, ἡ ὑφισταμένη ἑνότητα εἶναι ἀνάγκη νά **ἐ**νισχύεται καί νά φέρνει νέους καρπούς. Ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία εἶναι Θεανθρώπινη κοινωνία, πρόγευση καί βίωση τῶν Ἐσχάτων ἐντός τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὡς μία διαρκής Πεντηκοστή εἶναι ἀσίγαστη προφητική φωνή, παρουσία καί μαρτυρία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης. Πιστή στήν ὁμόφωνη Ἀποστολική Παράδοση καί μυστηριακή ἐμπειρία ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τήν αὐθεντική συνέχεια τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁμολογεῖται στό Σύμβολο τῆς Πίστεως καί ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τή διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία μας βιώνει τό μυστήριο τῆς θείας Οἰκονομίας στή μυστηριακή της ζωή μέ ἐπίκεντρο τή θεία Εὐχαριστία.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκφράζει τήν ἑνότητα καί καθολικότητά της ἐν Συνόδῳ.
Ἡ **συνοδικότητα**διαπνέει τήν ὀργάνωση, τόν τρόπο πού λαμβάνονται οἱ ἀποφάσεις καί καθορίζεται ἡ πορεία της. Οἱ Ὀρθόδοξες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες δέν ἀποτελοῦν συνομοσπονδία Ἐκκλησιῶν **ἀ**λλά τήν Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία. Κάθε τοπική Ἐκκλησία, προσφέρουσα τήν θεία Εὐχαριστία, εἶναι ἡ ἐν τόπῳ παρουσία καί φανέρωση τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς πρός τήν Ὀρθόδοξο Διασπορά στίς διάφορες χῶρες τῆς ὑφηλίου, ἀπεφασίσθη νά συνεχισθεῖ ἡ λειτουργία Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων μέχρι τήν ἐφαρμογή τῆς κανονικῆς ἀκριβείας. Αὐτές ἀπαρτίζονται ἀπό τούς κανονικούς ἐπισκόπους, πού ὁρίζονται ἀπό τήν κάθε Αὐτοκέφαλο Ἐκκλησία, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦν νά ὑπάγονται σ' αὐτήν. Ἡ συνεπής λειτουργία τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων ἐγγυᾶται τόν σεβασμό τῆς Ὀρθοδόξου ἀρχῆς τῆς συνοδικότητος.

Κατά τίς ἐργασίες τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου ἐτονίσθη ἡ σημασία τῶν Συνάξεων τῶν Προκαθημένων πού ἔχουν πραγματοποιηθεῖ καί διατυπώθηκε ἡ πρόταση ἡ Ἁγία και Μεγάλη Σύνοδος νά καταστεῖ ἐπαναλαμβανόμενος Θεσμός.

2) Μετέχοντες στή Θεία Εὐχαριστία καί δεόμενοι ὑπέρ τῆς οἰκουμένης ὀφείλουμε νά συνεχίσουμε τή λειτουργία μετά τή Θεία Λειτουργία καί νά δίδουμε τή **μαρτυρία τῆς πίστεως** πρός τούς ἐγγύς καί

τούς μακράν, συμφώνως πρός τή σαφή ἐντολή τοῦ Κυρίου πρό τῆς Ἀναλήψεώς Του: «καί ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἰερουσαλήμ καί ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καί Σαμαρείᾳ καί ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1:8). Ὁ ἐπανευαγγελισμός τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ στίς σύγχρονες ἐκκοσμικευμένες κοινωνίες καί ὁ εὐαγγελισμός ἐκείνων πού ἀκόμη δέν ἔχουν γνωρίσει τόν Χριστό ἀποτελοῦν ἀδιάλειπτο χρέος τῆς Ἐκκλησίας.

3) Ἡ Ἐκκλησία μας ἀνταποκρινομένη στό χρέος νά μαρτυρεῖ τήν ἀλήθεια καί τήν ἀποστολική της πίστη, ἀποδίδει μεγάλη σημασία στόν **διάλογο** κυρίως μέ τούς ἑτεροδόξους Χριστιανούς. Μέ τόν τρόπο αὐτό καί ὁ λοιπός χριστιανικός κόσμος γνωρίζει ἀκριβέστερα τή γνησιότητα τῆς Ὀρθοδόξου Παραδόσεως, τήν ἀξία τῆς πατερικῆς διδασκαλίας, τή λειτουργική ἐμπειρία καί τήν πίστη τῶν Ὀρθοδόξων. Οἱ διάλογοι πού διεξάγει ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δέν σημαίνουν ποτέ συμβιβασμό σέ ζητήματα πίστεως.

4) Οἱ ἐκρήξεις φονταμενταλισμοῦ πού παρατηροῦνται στούς κόλπους διαφόρων θρησκειῶν ἀποτελοῦν ἔκφραση νοσηρῆς θρησκευτικότητος. Ὁ νηφάλιος **διαθρησκειακός διάλογος** συμβάλλει σημαντικά στήν προώθηση τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, τῆς ειρήνης καί τῆς καταλλαγῆς. Τό λάδι τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος πρέπει νά χρησιμοποιεῖται γιά νά ἐπουλώνει πληγές καί ὄχι γιά νά ἀναζωπυρώνει τή φωτιά τῶν πολεμικῶν συρράξεων. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καταδικάζει ἀπεριφράστως τήν ἐπέκταση τῆς πολεμικῆς βίας, τούς διωγμούς, τήν ἐκδίωξη καί δολοφονία μελῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, τόν ἐξαναγκασμό γιά τήν ἀλλαγή τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, τήν ἐμπορία προσφύγων, τίς ἀπαγωγές, τά βασανιστήρια, τίς εἰδεχθεῖς ἐκτελέσεις. Καταγγέλλει τήν καταστροφή ναῶν, θρησκευτικῶν συμβόλων καί μνημείων πολιτισμοῦ. Ὅλως ἰδιαιτέρως ἐκφράζει τήν ἀγωνία της γιά τήν κατάσταση τῶν Χριστιανῶν καί ὅλων τῶν διωκομένων μειονοτήτων στή Μέση Ἀνατολή καί ἀλλαχοῦ. Ἀπευθύνει ἔκκληση πρός τήν παγκόσμια κοινότητα γιά τήν προστασία τῶν γηγενῶν Ὀρθοδόξων καί τῶν ἄλλων Χριστιανῶν, καθώς καί ὅλων τῶν πληθυσμῶν τῆς περιοχῆς, πού ἔχουν ἀπαράβατο δικαίωμα νά παραμείνουν στήν πατρίδα τους ὡς ἰσότιμοι πολίτες. Ἡ Σύνοδός μας καλεῖ ὅλους τούς ἐμπλεκομένους νά καταβάλουν χωρίς καθυστέρηση συστηματικές προσπάθειες γιά τήν κατάπαυση τῶν πολεμικῶν συρράξεων στή Μέση Ἀνατολή καί ὅπου ἐξακολουθοῦν οἱ πολεμικές συγκρούσεις, καί τόν ἐπαναπατρισμό τῶν ἐκδιωχθέντων.

Ὅλως ἰδιαιτέρως ἀπευθύνουμε ἔκκληση στούς ἰσχυρούς τῆς γῆς γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης στίς χῶρες προελεύσεως τῶν προσφύγων. Προτρέπουμε τίς πολιτικές ἀρχές, τούς πολίτες καί τούς Ὀρθοδόξους Χριστιανούς στίς χῶρες πού καταφεύγουν οἱ ἐξουθενωμένοι πρόσφυγες, νά συνεχίσουν νά προσφέρουν ἀπό τό περίσσευμα καί ἀπό τό ὑστέρημα τῶν δυνατοτήτων τους.

5) Ἡ σύγχρονη ἐκκοσμίκευση ἐπιδιώκει τήν αὐτονόμηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Χριστό καί τήν πνευματική ἐπιρροή της Ἐκκλησίας, τήν ὁποία ταυτίζει αὐθαιρέτως μέ τόν συντηρητισμό. Ὁ Δυτικός ὅμως πολιτισμός φέρει ἀνεξίτηλη τή σφραγίδα τῆς διαχρονικῆς συμβολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπιπλέον, ἡ Ἐκκλησία ἀναδεικνύει τή σωτηριώδη σημασία τοῦ Θεανθρώπου καί τοῦ Σώματός Του, ὡς τόπο καί τρόπο τῆς ζωῆς ἐν ἐλευθερίᾳ.

6) Στή σύγχρονη προσέγγιση **τοῦ γάμου**, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ τήν ἀκατάλυτη ἀγαπητική σχέση ἀνδρός καί γυναικός «μυστήριον μέγα … εἰς Χριστόν καί εἰς τήν ἐκκλησίαν». Ὁμοίως ἀποκαλεῖ «ἐκκλησίαν μικράν» τήν οἰκογένεια, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπό τόν γάμο καί ἀποτελεῖ τή μόνη ἐγγύηση γιά τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν.

Ἡ Ἐκκλησία διαρκῶς τονίζει τήν ἀξία τῆς **ἐγκρατείας**. Ἡ χριστιανική ἄσκηση διαφέρει ριζικά ἀπό οἱονδήποτε δυαρχικό ἀσκητισμό, ὁ ὁποῖος ἀποκόπτει τόν ἄνθρωπο ἀπό τή ζωή καί τόν

συνάνθρωπο. Ἀντιθέτως, τόν συνδέει μέ τή μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐγκράτεια δέν ἀφορᾶ μόνο στόν μοναχικό βίο. Τό ἀσκητικό ἦθος εἶναι χαρακτηριστικό τῆς χριστιανικῆς ζωῆς σέ ὅλες τίς ἐκφάνσεις της.

**

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος ἐκτός τῶν συγκεκριμένων θεμάτων γιά τά ὁποῖα ἀποφάσισε, ἐπισημαίνει ἐπιγραμματικά καί τά ἑξῆς ὀντολογικά καί καίρια σύγχρονα ζητήματα:

7) Ὡς πρός τό θέμα τῶν σχέσεων τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποφεύγει τήν κηδεμονία τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναζητήσεως καί δέν λαμβάνει θέση πάνω σέ κάθε ἐπιστημονικό ἐρώτημα. Εὐχαριστεῖ τόν Θεό πού δωρίζει στούς ἐπιστήμονες τό χάρισμα νά ἀποκαλύπτουν ἄγνωστες πτυχές τῆς θείας Δημιουργίας. Ἡ σύγχρονη **ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν** καί τῆς τεχνολογίας ἐπιφέρει ριζικές ἀλλαγές στή ζωή μας. Προσφέρει σημαντικές εὐεργεσίες ὅπως εἶναι ἡ διευκόλυνση τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἡ ἀντιμετώπιση σοβαρῶν ἀσθενειῶν, ἡ εὐχερέστερη ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἔρευνα τοῦ διαστήματος κ.λπ. Παρ΄ὅλα αὐτά, ἔχει καί ποικίλες ἀρνητικές ἐπιπτώσεις, ὅπως εἶναι ἡ χειραγώγηση τῆς ἐλευθερίας, ἡ σταδιακή ἀπώλεια πολυτίμων παραδόσεων, ἡ καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀμφισβήτηση τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Ἡ ἐπιστημονική γνώση, ὅσο κι ἄν ἐξελίσσεται μέ ταχύτατους ρυθμούς, δέν κινητοποιεῖ τήν βούληση τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε δίνει απάντηση στά σοβαρά ἠθικά καί ὑπαρξιακά προβλήματα, στήν ἀναζήτηση γιά τό νόημα τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου. Αὐτά ἀπαιτοῦν πνευματική προσέγγιση, τήν ὁποία ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπιχειρεῖ μέ τήν Βιοηθική πού βασίζεται στήν χριστιανική ἠθική καί στήν πατερική διδασκαλία. Ταυτόχρονα μέ τόν σεβασμό τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπισημαίνει τούς κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ὑποκρύπτονται σέ ὁρισμένα ἐπιστημονικά ἐπιτεύγματα καί τονίζει τήν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου καί τόν θεῖο του προορισμό.

8) Ἡ σημερινή **οἰκολογική κρίση** εἶναι προφανές ὅτι ὀφείλεται σέ πνευματικά καί ἠθικά αἴτια. Οἱ ρίζες της συνδέονται μέ τήν πλεονεξία, τήν ἀπληστία καί τόν ἐγωισμό, πού ὁδηγοῦν στήν ἀλόγιστη χρήση τῶν φυσικῶν πόρων, τήν ἐπιβάρυνση τῆς ἀτμόσφαιρας μέ ζημιογόνους ρύπους καί τήν κλιματική ἀλλαγή. Ἡ χριστιανική ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἀπαιτεῖ μετάνοια γιά τίς καταχρήσεις, ἐγκράτεια καί ἀσκητικό ἦθος, πού ἀποτελοῦν ἀντίδοτο στήν ὑπερκατανάλωση, συγχρόνως δέ, καλλιέργεια στόν ἄνθρωπο τῆς συνειδήσεως ὅτι εἶναι «οἰκονόμος», καί ὄχι κάτοχος τῆς δημιουργίας. Δέν παύει νά τονίζει ὅτι καί οἱ μελλοντικές γενεές ἔχουν δικαίωμα πάνω στά φυσικά ἀγαθά, πού μᾶς ἐμπιστεύθηκε ὁ Δημιουργός. Γιά αὐτό τό λόγο καί ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία συμμετέχει ἐνεργῶς στίς διάφορες διεθνεῖς οἰκολογικές προσπάθειες. Ὅρισε δέ τήν 1^{η} Σεπτεμβρίου ὡς ἡμέρα προσευχῆς γιά τήν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

9) Ἀπέναντι στήν ἰσοπεδωτική καί ἀπρόσωπη ὁμογενοποίηση, ἡ ὁποία προωθεῖται μέ ποικίλους τρόπους, ἡ Ὀρθοδοξία διακηρύττει τόν **σεβασμό στήν ἰδιοπροσωπία ἀ**νθρώπων καί λαῶν. Ἀντιτίθεται στήν αὐτονόμηση τῆς οἰκονομίας ἀπό τίς βασικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου καί στήν μετατροπή της σέ αὐτοσκοπό. Ἡ πρόοδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δέν συνδέεται μόνο μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἤ μέ τήν πρόοδο τῆς οἰκονομίας εἰς βάρος τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν.

10) Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δέν ἀναμειγνύεται στήν **πολιτική**. Ὁ λόγος της παραμένει διακριτός ἀλλά καί προφητικός, ὡς ὀφειλετική παρέμβαση ὑπέρ τοῦ ἀνθρώπου. Τά ἀνθρώπινα δικαιώματα βρίσκονται σήμερα στό κέντρο τῆς πολιτικῆς ὡς ἀπάντηση στίς σύγχρονες κοινωνικές καί πολιτικές κρίσεις καί ἀνατροπές, ἀποβλέποντας στήν προστασία τοῦ πολίτη ἀπό τήν αὐθαιρεσία τοῦ κράτους. Ἡ Ἐκκλησία μας προσθέτει ἐπίσης τίς ὑποχρεώσεις καί εὐθύνες τῶν πολιτῶν καί τήν ἀνάγκη

συνεχοῦς αὐτοκριτικῆς πολιτικῶν καί πολιτῶν πρός οὐσιαστική βελτίωση τῆς κοινωνίας. Καί κυρίως τονίζει, ὅτι τό ὀρθόδοξο **δέον** περί ἀνθρώπου ὑπερβαίνει τόν ὁρίζοντα τῶν καθιερωμένων ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὅτι «μείζων πάντων» εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως τήν ἀποκάλυψε ὁ Χριστός καί τήν βίωσαν ὅσοι πιστά Τόν ἀκολούθησαν. Ἐπιμένει ἀκόμη ὅτι θεμελιῶδες δικαίωμα εἶναι καί ἡ προστασία τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, δηλαδή τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καί ὅλων τῶν ἀτομικῶν καί συλλογικῶν ἐκφράσεων αὐτῆς, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ δικαιώματος κάθε πιστοῦ καί κάθε θρησκευτικῆς κοινότητας νά τελοῦν ἐλεύθερα ἀπό κάθε κρατική παρέμβαση τά θρησκευτικά τους καθήκοντα, ὡς καί τό δικαίωμα τῆς δημόσιας διδασκαλίας τῆς θρησκείας.

11) Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπευθύνεται **στούς νέους**, οἱ ὁποῖοι ἀναζητοῦν πληρότητα ζωῆς γεμάτη ἐλευθερία, δικαιοσύνη, δημιουργία ἀλλά καί ἀγάπη. Τούς καλεῖ νά συνδεθοῦν συνειδητά μέ τήν Ἐκκλησία Ἐκείνου πού εἶναι ἡ Ἀλήθεια καί ἡ Ζωή. Νά προσέλθουν προσφέροντας στό ἐκκλησιαστικό σῶμα τή ζωτικότητα, τίς ἀνησυχίες, τούς προβληματισμούς καί τίς προσδοκίες τους. Οἱ νέοι δέν ἀποτελοῦν ἁπλῶς τό μέλλον τῆς Ἐκκλησίας ἀλλά τό δυναμικό καί δημιουργικό παρόν ἐπί τοπικοῦ καί οἰκουμενικοῦ ἐπιπέδου.

12) Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος **ἄνοιξε τόν ὁρίζοντά μας** στή σύγχρονη πολύμορφη οἰκουμένη. Τόνισε τήν εὐθύνη μας μέσα στόν χῶρο καί τόν χρόνο, πάντοτε μέ προοπτική τήν αἰωνιότητα. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, διατηρώντας ἀλώβητο τόν Μυστηριακό καί Σωτηριολογικό της χαρακτήρα, εἶναι εὐαίσθητη στόν πόνο, στίς ἀγωνίες καί στήν κραυγή γιά δικαιοσύνη καί εἰρήνη τῶν λαῶν. Εὐαγγελίζεται «ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ· ἀναγγέλουσα ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ» (Ψαλμ. 95).

Ἄς δεηθοῦμε «ὁ Θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσει ὑμᾶς, στηρίξει, σθενώσει, θεμελιώσει· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν» (Α΄ Πετρ. 5:10,11).

THE IMPORTANCE OF FASTING AND ITS OBSERVANCE TODAY

1. Fasting is a divine commandment (Gen 2:16-17). According to Basil the Great, fasting is as old as humanity itself; it was prescribed in paradise (*On Fasting*, 1, 3. PG 31, 168A). It is a great spiritual endeavor and the foremost expression of the Orthodox ascetic ideal. The Orthodox Church, in strict conformity with the apostolic precepts, the synodal canons, and the patristic tradition as a whole, has always proclaimed the great significance of fasting for our spiritual life and salvation. The annual liturgical cycle reflects the entire patristic teaching on fasting, the teaching on constant and unceasing watchfulness of the human person, and our participation in spiritual struggles. Accordingly, the Triodion praises fasting as grace that is full of light, as an invincible weapon, the beginning of spiritual struggles, the perfect path of virtues, the nourishment for the soul, the source of all wisdom, life imperishable, an imitation of the angelic life, the mother of all good things and virtues.

2. As an ancient institution, fasting was mentioned already in the Old Testament (Deut 9:18; Is 58:4-10; Joel 2:15; Jonah 3:5-7) and affirmed in the New Testament. The Lord Himself fasted for forty days before commencing His public ministry (Lk 4:1-2) and provided instructions on how to practice fasting (Mt 6:16-18). Fasting is generally prescribed in the New Testament as a means of abstinence, repentance, and spiritual edification (Mk 1:6; Acts 13:2; 14:23; Rom 14:21). Since the apostolic times, the Church has proclaimed the profound importance of fasting and established Wednesday and Friday as days of fasting (*Didache* 8, 1), as well as the fast before Pascha (Irenaeus of Lyons, as cited in Eusebius, *Church History* 5, 24. PG 20 497B-508AB). In ecclesiastical practice that has existed for centuries, there has always been diversity with regard not only to the length of the fast before Easter (Dionysius of Alexandria, *Letter to Basilides*, PG 10, 1277), but also the number and content of other periods of fasting which became customary under the influence of various factors, primarily, of the liturgical and monastic traditions, with a view to proper preparation for the great feasts. Thus, the indissoluble link between fasting and worship indicates the extent and purpose of fasting and reveals its spiritual nature. For this reason, all the faithful are invited to respond accordingly, each to the best of his or her strength and ability, while not allowing such liberty to diminish this holy institution: *"See that no one make thee to err from this path of doctrine… If thou art able to bear the whole yoke of the Lord, thou wilt be perfect; but if thou art not able, what thou art able, that do. But concerning meat, bear that which thou art able to do"* (*Didache* 6, 1-3).

3. As a spiritual endeavor, the true fast is inseparable from unceasing prayer and genuine repentance. Repentance without fasting is fruitless (Basil the Great, *On Fasting* 1, 3. PG 31, 168A), as fasting without merciful deeds is dead, especially nowadays when the unequal and unjust distribution of goods deprives entire nations of their daily bread. *"While fasting physically, brethren, let us also fast spiritually. Let us loose every knot of iniquity; let us tear up every unrighteous bond; let us distribute bread to the hungry, and welcome into our homes those who have no roof over their heads…"* (*Sticheron* at Vespers on Wednesday of the First Week of Lent; cf. Is 58:6-7). Fasting cannot be reduced to simple and formal abstinence from certain foods. *"So let us not be selfish as we begin the abstinence from foods that is the noble fast. Let us fast in an acceptable manner, one that is pleasing to God. A true fast is one that is set against evil, it is self-control of the tongue. It is the checking of anger, separation from things like lusts, evil-speaking, lies, and false oaths. Self-denial from these things is a true fast, so fasting from these negative things is good"* (Basil the Great, *On Fasting*, 2, 7. PG 31, 196D). Abstinence from certain foods during the fast and temperance, not only with regard to what to eat but also how

much to eat, constitutes a visible aspect of this spiritual endeavor. *"In the literal sense, fasting is abstinence from food, but food makes us neither more nor less righteous. However, in the spiritual sense, it is clear that, as life comes from food for each of us and the lack of food is a symbol of death, so it is necessary that we fast from worldly things, in order that we might die to the world and after this, having partaken of the divine nourishment, live in God"* (Clement of Alexandria, *From the Prophetic Eclogae*. PG 9, 704D-705A). Therefore, the true fast affects the entire life in Christ of the faithful and is crowned by their participation in divine worship, particularly in the sacrament of the Holy Eucharist.

4. The forty-day fast of the Lord exemplifies fasting for the faithful, initiating their participation in the obedience in the Lord, that through it *"we might recover by its observance that which we have lost by not observing it"* (Gregory the Theologian, *Homily 45, On Holy Pascha*, 28. PG 36, 661C). The Christocentric understanding of the spiritual dimension of fasting – in particular the fast of Great Lent – is a general rule in the entire patristic tradition and is characteristically epitomized by St Gregory Palamas: *"When you fast like this you not only suffer with Christ and are dead with Him, but you are also risen with Him and reign with Him forever and ever. If through such a fast you have been planted together in the likeness of His death, you shall also share in His resurrection and inherit life in Him"* (*Homily 13, On the Fifth Sunday of Lent*, PG 151, 161AB).

5. According to the Orthodox Tradition, the *"measure of spiritual perfection is the measure of the stature of the fullness of Christ"* (Eph 4:13), and all who want to attain this should strive and grow accordingly. For this very reason, *ascesis* and spiritual struggle, like the refinement of the perfect, are endless in this life. Everyone is called to strive, to the best of his or her abilities, to reach the lofty Orthodox standard, which is the goal of deification by grace. Indeed, while they should do all things that they were commanded, they should nonetheless never vaunt themselves, but confess that *"they are unprofitable servants and have only done that which was their duty to do"* (Lk 17:10). According to the Orthodox understanding of the spiritual life, all people are obligated to maintain the good struggle of the fast; however, in a spirit of self-reproach and humble recognition of their condition, they must rely upon God's mercy for their shortcomings, inasmuch as the Orthodox spiritual life is unattainable without the spiritual struggle of the fast.

6. Like a nurturing mother, the Orthodox Church has defined what is beneficial for people's salvation and established the holy periods of fasting as God-given protection in the believers' new life in Christ against every snare of the enemy. Following the example of the Holy Fathers, the Church preserves today, as she did in the past, the holy apostolic precepts, synodal canons, and sacred traditions, always advancing the holy fasts as the perfect ascetic path for the faithful leading to spiritual perfection and salvation, while proclaiming the necessity to observe all the fasts throughout the year, namely, the fasts of Great Lent, Wednesdays and Fridays, testified in the sacred canons, as well as the fasts of the Nativity, the Holy Apostles, and the Dormition of the Theotokos; there are also the single-day fasts on the Feast of the Exaltation of the Holy Cross, on the eve of the Epiphany, and on the day commemorating the Beheading of John the Baptist, in addition to the fasts established for pastoral reasons or observed at the desire of the faithful.

7. The Church, however, has also established, with pastoral discernment, boundaries of philanthropic dispensation (*oikonomia*) concerning the rules of fasting. In this regard, the Church has considered physical infirmity, extreme necessity, and difficult times where she has ordained the application of the principle of ecclesiastical *oikonomia*, through the responsible discernment and pastoral care of the body of bishops in the local Churches.

8. It is a fact that many faithful today do not observe all the prescriptions of fasting, whether due to faint-heartedness or their living conditions, whatever these may be. However, all these instances where the sacred prescriptions of fasting are loosened, either in general or in particular instances, should be treated by the Church with pastoral care, *"for God has no pleasure in the death of the wicked; but that the wicked turn from his way and live"* (Ezek 33:11), without, however, ignoring the value of the fast. Therefore, with regard to those who find it difficult to observe the prevailing guidelines for fasting, whether for personal reasons (illness, military service, conditions of work, etc.) or general reasons (particular existing conditions in certain regions with regard to climate, as well as socioeconomic circumstances, i.e., inability to find lenten foods), it is left to the discretion of the local Orthodox Churches to determine how to exercise philanthropic *oikonomia* and empathy, relieving in these special cases the "burden" of the holy fast. All this should take place within the aforementioned context and with the objective of not diminishing the importance of the sacred institution of fasting. The Church should extend her philanthropic dispensation with prudence, undoubtedly to a greater extent when it comes to those fasts, on which the ecclesiastical tradition and practice have not always been uniform. *"It is good to fast, but may the one who fasts not blame the one who does not fast. In such matters you must neither legislate, nor use force, nor compel the flock entrusted to you; instead, you must use persuasion, gentleness and a word seasoned with salt"*(John of Damascus, *On the Holy Fasts, Homily 3*, PG 95, 68 B).

9. Fasting for three or more days prior to Holy Communion is left to the discretion of the piety of the faithful, according to the words of Saint Nicodemus the Hagiorite: *"… fasting before partaking of Communion is not decreed by the divine Canons. Nevertheless, those who are able to fast even a whole week before it, are doing the right thing*" (*Commentary of the 13th canon of Sixth Ecumenical Council,* Pedalion – English translation 307). However, the totality of the Church's faithful must observe the holy fasts and the abstinence from food from midnight for frequent participation in Holy Communion, which is the most profound expression of the essence of the Church. The faithful should become accustomed to fasting as an expression of repentance, as the fulfillment of a spiritual pledge, to achieve a particular spiritual end in times of temptation, in conjunction with supplications to God, for adults approaching the sacrament of baptism, prior to ordination, in cases where penance is imposed, as well as during pilgrimages and other similar instances.

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΤΗΡΗΣΙΣ ΑΥΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ

1. Ἡ νηστεία εἶναι θεία ἐντολή (Γεν. β', 16-17). Κατά τόν Μ. Βασίλειον, *«συνηλικιῶτίς ἐστι τῆς ἀνθρωπότητος· νηστεία γάρ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐνομοθετήθη»* (*Περί νηστείας,* 1, 3. PG 31, 168A). Εἶναι μέγα πνευματικόν ἀγώνισμα καί ἡ κατ' ἐξοχήν ἔκφρασις τοῦ ἀσκητικοῦ ἰδεώδους τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπαρεγκλίτως στοιχοῦσα εἴς τε τά ἀποστολικά θεσπίσματα καί τούς συνοδικούς κανόνας καί εἰς τήν καθ' ὅλου πατερικήν παράδοσιν, διεκήρυξε πάντοτε τήν ὑψίστην ἀξίαν τῆς νηστείας διά τόν πνευματικόν βίον τοῦ ἀνθρώπου καί τήν σωτηρίαν αὐτοῦ. Εἰς τόν κύκλον τῆς λατρείας τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ Κυρίου προβάλλεται ἡ ὅλη περί τῆς νηστείας πατερική παράδοσις καί διδασκαλία διά τήν συνεχῆ καί ἀδιάπτωτον ἐγρήγορσιν τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἐπίδοσιν αὐτοῦ εἰς τούς πνευματικούς ἀγῶνας. Διό καί ὑμνεῖται εἰς τό Τριῴδιον ὡς χάρις πολύφωτος, ὡς ὅπλον ἀκαταμάχητον, ὡς πνευματικῶν ἀγώνων ἀρχή, ὡς καλλίστη τρίβος ἀρετῶν, ὡς τροφή ψυχῆς, ὡς πηγή φιλοσοφίας ἀπάσης, ὡς ἀφθάρτου διαγωγῆς καί ἰσαγγέλου πολιτείας τό μίμημα, ὡς μήτηρ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων καί πασῶν τῶν ἀρετῶν.

2. Ἡ νηστεία ὡς ἀρχαιότατος θεσμός ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τήν Παλαιάν Διαθήκην (Δευτ. θ', 18. Ἠσ. νη', 4-10. Ἰωήλ β', 15. Ἰωνᾶς γ', 5-7), βεβαιοῦται δέ ὑπό τῆς Καινῆς. Αὐτός ὁ Κύριος ἐνήστευσεν ἐπί τεσσαράκοντα ἡμέρας πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς δημοσίας δράσεως αὐτοῦ (Λουκ. δ', 1-2) καί ἔδωκεν ὁδηγίας ὡς πρός τόν τρόπον ἀσκήσεως τῆς νηστείας (Ματθ. στ', 16-18). Εἰς τήν Καινήν Διαθήκην γενικώτερον συνιστᾶται ἡ νηστεία ὡς μέσον ἐγκρατείας, μετανοίας καί πνευματικῆς ἀνατάσεως (Μάρκ. α', 6. Πράξ. ιγ', 2. ιδ', 23. Ρωμ. ιδ', 21). Ἡ Ἐκκλησία, ἀπό τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, διεκήρυξε τήν ὑψίστην σημασίαν τῆς νηστείας καί ὥρισε τήν Τετάρτην καί τήν Παρασκευήν ὡς ἡμέρας νηστείας (*Διδαχή* η', 1), ὡς ἐπίσης καί τήν πρό τοῦ Πάσχα νηστείαν (Εἰρηναῖος Λουγδούνου, ἐν: Εὐσεβίου, Ἐ*κκλησιαστική Ἱστορία* ε', 24. PG 20, 497B-508AB). Βεβαίως, εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν πρᾶξιν, τήν ἀνά τούς αἰῶνας μαρτυρουμένην, ὑπῆρξε ποικιλία οὐχί μόνον εἰς τήν ἔκτασιν τῆς νηστείας πρό τοῦ Πάσχα (Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐπιστολή πρός Βασιλείδην ἐπίσκοπον,* PG 10, 1277), ἀλλά καί ὡς πρός τόν ἀριθμόν καί τό περιεχόμενον τῶν ὑπολοίπων περιόδων νηστείας, αἵτινες διεμορφώθησαν ὑπό τήν ἐπιρροήν ποικίλων παραγόντων, πρωτίστως λειτουργικῶν καί μοναστικῶν, προκειμένου νά συντελῆται μεταξύ ἄλλων καί ἡ κατάλληλος προετοιμασία πρό τῶν μεγάλων ἑορτῶν. Οὕτως, ὁ ἄρρηκτος δεσμός νηστείας καί λατρείας παρέχει τό μέτρον καί τόν σκοπόν τῆς νηστείας καί ἀναδεικνύει τόν πνευματικόν χαρακτῆρα αὐτῆς, διό καί ἅπαντες οἱ πιστοί καλοῦνται νά ἀνταποκριθοῦν, ἕκαστος κατά τήν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν καί δυνατότητα, χωρίς ὅμως νά παρέχηται καί ἐλευθερία καταφρονήσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου θεσμοῦ: *«ὅρα μὴ τις σὲ πλανήσῃ ἀπὸ ταύτης τῆς ὁδοῦ τῆς διδαχῆς... Εἰ μὲν γὰρ δύνασαι βαστάσαι ὅλον τὸν ζυγόν τοῦ Κυρίου, τέλειος ἔσει· εἰ δὲ οὐ δύνασαι, ὃ δύνῃ τοῦτο ποίει. Περὶ δὲ τῆς βρώσεως, ὃ δύνασαι, βάστασον»* (*Διδαχή* στ', 1-3).

3. Ἡ ἀληθής νηστεία, ὡς πνευματικόν ἀγώνισμα, συνδέεται πρός τήν ἀδιάλειπτον προσευχήν καί τήν εἰλικρινῆ μετάνοιαν. *«Μετάνοια χωρὶς νηστείας ἀργή»* (Μ. Βασιλείου, *Περί νηστείας* 1, 3. PG 31, 168A), ὡς ἐπίσης καί νηστεία ἄνευ ἔργων εὐποιΐας εἶναι νεκρά, ἰδίᾳ δέ κατά τήν σύγχρονον ἐποχήν, καθ' ἥν ἡ ἄνισος καί ἄδικος κατανομή τῶν ἀγαθῶν στερεῖ καί αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ὁλοκλήρους λαούς. *«Νηστεύοντες ἀδελφοί σωματικῶς, νηστεύσωμεν καὶ πνευματικῶς· λύσωμεν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας· διαρρήξωμεν στραγγαλιάς βιαίων συναλλαγμάτων· πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διασπάσωμεν· δώσωμεν πεινῶσιν ἄρτον, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσαγάγωμεν εἰς οἴκους»*(Στιχηρόν, Ἰδιόμελον Τετάρτης, Α' Ἑβδομάδος Νηστειῶν. Πρβλ. Ἠσαΐου νη', 6-7). Ἡ νηστεία δέν ἐξαντλεῖται εἰς ἁπλῆν καί τυπικήν ἀποχήν ἔκ τινων μόνον καθωρισμένων τροφῶν. *«Οὐ μέντοι ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυτήν ἡ ἀποχὴ βρωμάτων πρὸς τὴν ἐπαινετὴν νηστείαν, ἀλλὰ νηστεύσωμεν νηστείαν δεκτήν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Ἀληθὴς νηστεία ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτρίωσις,*

ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἀποχή, ἐπιθυμιῶν χωρισμός, καταλαλιᾶς, ψεύδους, ἐπιορκίας. Ἡ τούτων ἔνδεια νηστεία ἐστὶν ἀληθής. Ἐν τούτοις μὲν ἡ νηστεία καλόν» (Μ. Βασιλείου, *Περί νηστείας* 2, 7. PG 31, 196D). Ἡ κατά τήν νηστείαν ἀποχή ἔκ τινων καθωρισμένων τροφῶν καί ἡ κατ' αὐτήν ὀλιγάρκεια, οὐ μόνον κατά τό εἶδος, ἀλλά καί κατά τήν ποσότητα τῶν μεταλαμβανομένων τροφῶν, ἀποτελοῦν τό αἰσθητόν στοιχεῖον τοῦ πνευματικοῦ ἀγωνίσματος. *«Ἡ νηστεία ἀποχὴ τροφῆς ἐστι κατὰ τὸ σημαινόμενον. Τροφὴ δὲ οὐδὲν δικαιοτέρους ἡμᾶς ἢ ἀδικωτέρους ἀπεργάζεται· κατὰ δὲ τὸ μυστικὸν δηλοῖ ὅτι, ὥσπερ τοῖς καθ' ἕνα ἐκ τροφῆς ἡ ζωή, ἡ δὲ ἀτροφία θανάτου σύμβολον, οὕτω καὶ ἡμᾶς τῶν κοσμικῶν νηστεύειν χρή, ἵνα τῷ κόσμῳ ἀποθάνωμεν, καὶ μετὰ τοῦτο, τροφῆς θείας μεταλαβόντες, Θεῷ ζήσωμεν»* (Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, *Ἐκ τῶν Προφητικῶν Ἐκλογαί*. PG 9, 704D-705A). Οὕτως, ἡ ἀληθής νηστεία ἀναφέρεται εἰς τήν καθ' ὅλου ἐν Χριστῷ ζωήν τῶν πιστῶν καί κορυφοῦται διά τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τήν θείαν λατρείαν καί ἰδίᾳ εἰς τό μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

4. Ἡ τεσσαρακονθήμερος νηστεία τοῦ Κυρίου κατέστη ὑπόδειγμα τῆς νηστείας τῶν πιστῶν, ἡ ὁποία ἐνεργοποιεῖ τήν μετοχήν αὐτῶν εἰς τήν ὑπακοήν τοῦ Κυρίου, ἵνα δι' αὐτῆς, *«ὃ μὴ φυλάξαντες ἀποβεβλήκαμεν, φυλάξαντες ἀπολάβωμεν»* (Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος ΜΕ', Εἰς τό Ἅγιον Πάσχα,*28. PG 36, 661C). Ἡ χριστοκεντρική κατανόησις τοῦ πνευματικοῦ χαρακτῆρος τῆς νηστείας, ἰδίᾳ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, κανών εἰς τήν καθ' ὅλου πατερικήν παράδοσιν, συγκεφαλαιοῦται χαρακτηριστικῶς ὑπό τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ: *«Ἐάν οὕτω νηστεύῃς, οὐ μόνον συμπάσχων ἔσῃ καὶ συννεκρούμενος, ἀλλὰ καὶ συνανιστάμενος καὶ συμβασιλεύων Χριστῷ εἰς αἰῶνας τοὺς ἀπεράντους· σύμφυτος γὰρ γεγονὼς διὰ τῆς τοιαύτης νηστείας τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως κοινωνὸς ἔσῃ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς κληρονόμος»* (*Ὁμιλία ΙΓ', τῇ Ε' Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν*. PG 151, 161AB).

5. Κατά τήν ὀρθόδοξον παράδοσιν, τό μέτρον τῆς πνευματικῆς τελειώσεως εἶναι τό *«μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»* (Ἐφεσ. δ', 13) καί ἕκαστος ὀφείλει, ἄν θέλῃ νά φθάσῃ εἰς αὐτό, νά ἀγωνισθῇ καί ὑψωθῇ ἀναλόγως. Ἀκριβῶς δέ διά τοῦτο, ἡ ἄσκησις καί ὁ πνευματικός ἀγών δέν ἔχουν τέλος ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ὅπως καί ἡ τελειότης τῶν τελείων. Πάντες καλοῦνται νά ἀνταποκρίνωνται, ὅση δύναμις αὐτοῖς, εἰς τάς ἐπιταγάς τοῦ ὀρθοδόξου ὑψηλοῦ μέτρου μέ σκοπόν τήν κατά χάριν θέωσιν. Καί αὐτοί, παρ' ὅτι πράττουν πάντα τά διατεταγμένα, οὐδέποτε ὑψηλοφρονοῦν, ἀλλ' ὁμολογοῦν ὅτι *«δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν» (*Λουκ. ιζ'17, 10*).* Πάντες ἔχουν – κατά τήν ὀρθόδοξον περί πνευματικῆς ζωῆς ἀντίληψιν – χρέος νά μή ἐγκαταλείπουν τόν καλόν τῆς νηστείας ἀγῶνα, ἀλλ' ἐν αὐτομεμψίᾳ καί συναισθήσει τῆς ταπεινότητος τῆς καταστάσεως αὐτῶν, νά ἐπαφίενται διά τάς παραλείψεις των εἰς τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον Ὀρθόδοξος πνευματική ζωή εἶναι ἀνεπίτευκτος χωρίς τόν πνευματικόν ἀγῶνα τῆς νηστείας.

6. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς φιλόστοργος μήτηρ, ὥρισε τά εἰς σωτηρίαν συμφέροντα καί προέταξε τούς ἱερούς καιρούς τῆς νηστείας ὡς θεοδώρητον *«φυλακτήριον»* τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τῶν πιστῶν κατά πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλλοτρίου. Στοιχοῦσα τοῖς θείοις Πατράσι, φυλάσσει, ὡς καί πρότερον, τά ἱερά ἀποστολικά θεσπίσματα, τούς συνοδικούς κανόνας καί τάς ἱεράς παραδόσεις, προβάλλει πάντοτε τάς ἱεράς νηστείας ὡς ἀρίστην ἐν τῇ ἀσκήσει τρίβον πνευματικῆς τελειώσεως καί σωτηρίας τῶν πιστῶν καί κηρύσσει τήν ἀνάγκην τηρήσεως ὑπ' αὐτῶν τῶν τεταγμένων νηστειῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ Κυρίου, ἤτοι τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τῆς Τετάρτης καί τῆς Παρασκευῆς, αἵτινες μαρτυροῦνται ὑπό τῶν ἱερῶν κανόνων, ὡς καί τῶν νηστειῶν τῶν Χριστουγέννων, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καί τῶν μονοημέρων τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων καί τῆς ἀποτομῆς τῆς τιμίας κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, πρός τούτοις δέ καί πασῶν τῶν κατά

ποιμαντικήν μέριμναν ὁριζομένων ἑκάστοτε νηστειῶν ἤ τῶν κατά τήν προαίρεσιν τῶν πιστῶν τηρουμένων.

7. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως ἔθετο ἅμα, κατά ποιμαντικήν διάκρισιν, καί ὅρια φιλανθρώπου οἰκονομίας τοῦ καθεστῶτος τῆς νηστείας. Διό καί προέβλεψε τήν δι' ἀσθένειαν τοῦ σώματος ἤ δι' ἀδήριτον ἀνάγκην ἤ καί διά τήν χαλεπότητα τῶν καιρῶν ἀνάλογον ἐφαρμογήν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας κατά τήν ὑπεύθυνον κρίσιν καί ποιμαντικήν μέριμναν τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῶν κατά τόπους Ἐκκλησιῶν.

8. Εἶναι γεγονός, ὅτι σήμερον πολλοί πιστοί δέν τηροῦν ἀπάσας τάς περί νηστείας διατάξεις, εἴτε ἐξ ὀλιγωρίας εἴτε λόγῳ τῶν ὑπαρχουσῶν συνθηκῶν ζωῆς, οἱαιδήποτε κἄν ὦσιν αὗται. Ἅπασαι ὅμως αἱ περιπτώσεις αὗται τῆς χαλαρώσεως τῶν περί νηστείας ἱερῶν διατάξεων, εἴτε εἶναι γενικώτεραι, εἴτε ἀτομικαί, δέον ὅπως τυγχάνουν τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας, διότι ὁ Θεός *«οὐ θέλει τόν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν»* (πρβλ. Ἰεζ. λγ', 11), χωρίς ὅμως νά περιφρονῆται ἡ ἀξία τῆς νηστείας. Ὅθεν διά τούς ἔχοντας δυσκολίαν εἰς τήν τήρησιν τῶν ἰσχυουσῶν περί νηστείας διατάξεων εἴτε ἐκ λόγων ἀτομικῶν (ἀσθένεια, στράτευσις, συνθῆκαι ἐργασίας κ.λπ.) εἴτε γενικωτέρων (εἰδικαί συνθῆκαι ἐπικρατοῦσαι εἴς τινας χώρας ἀπό πλευρᾶς κλίματος, καθώς καί κοινωνικο-οἰκονομικαί ἰδιαιτερότητες τινῶν χωρῶν λ.χ. ἀδυναμία εὑρέσεως νηστησίμων τροφῶν) ἐπαφίεται εἰς τήν διάκρισιν τῶν κατὰ τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νά καθορίσουν τήν φιλάνθρωπον οἰκονομίαν καί ἐπιείκειαν, ἀπαλύνουσαι, κατά τάς εἰδικὰς ταύτας περιπτώσεις, τὸ τυχὸν «στυφόν» τῶν ἱερῶν νηστειῶν. Πάντα δέ ταῦτα ἐντός τῶν πλαισίων τῶν ὡς ἄνω λεχθέντων καί ἐπί τῷ σκοπῷ νά μή ἀτονήσῃ ποσῶς ὁ ἱερός θεσμός τῆς νηστείας. Ἡ φιλάνθρωπος αὕτη συγκατάβασις πρέπει νά ἀσκηθῇ ὑπό τῆς Ἐκκλησίας μετά πάσης φειδοῦς, ὁπωσδήποτε δέ ἐπί τό ἐπιεικέστερον διά τάς νηστείας ἐκείνας, δι' ἅς δέν ὑπάρχει ὁμοιόμορφος πάντοτε καί εἰς ἁπάσας τάς περιπτώσεις παράδοσις καί πρᾶξις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. *«... Καλόν τὸ νηστεύειν πᾶσαν ἡμέραν, ἀλλ' ὁ μή ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω. Ἐν τοῖς τοιούτοις οὐ νομοθετεῖν, οὐ βιάζεσθαι, οὐκ ἀναγκαστικῶς ἄγειν τὸ ἐγχειρισθὲν προσήκει ποίμνιον, πειθοῖ δὲ μᾶλλον, καὶ ἠπιότητι, καὶ λόγῳ ἅλατι ἠρτυμένῳ..»*(Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Περί τῶν ἁγίων νηστειῶν*, 3. PG 95, 68Β).

9. Ἡ πρό τῆς θείας κοινωνίας νηστεία τριῶν ἤ περισσοτέρων ἡμερῶν ἐπαφίεται εἰς τήν εὐλάβειαν τῶν πιστῶν, συμφώνως καί πρός τά λόγια τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου *«… μ' ὅλον ὁποῦ ἀπὸ τοὺς θείους Κανόνας νηστεία πρὸ τῆς Μεταλήψεως οὐ διορίζεται· οἱ δυνάμενοι δὲ νηστεύειν πρὸ αὐτῆς καὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα, καλῶς ποιοῦσι» (Ἑρμηνεία εἰς τὸν κανόνα ιγ' τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου,*Πηδάλιον, 191). Ὅμως, τό σύνολον τῶν πιστῶν τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλει νά τηρῇ τάς ἱεράς νηστείας καί τήν ἀπό μεσονυκτίου ἀσιτίαν προκειμένου νά προσέρχηται τακτικῶς εἰς τήν θείαν Μετάληψιν, ἥτις εἶναι ἡ κατ' ἐξοχήν ἔκφρασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀντότητος, νά ἐθισθῇ δέ ὥστε νά νηστεύῃ εἰς ἔνδειξιν μετανοίας, εἰς ἐκπλήρωσιν πνευματικῆς ὑποσχέσεως, πρός ἐπίτευξιν ἱεροῦ τινος σκοποῦ, εἰς καιρούς πειρασμοῦ, ἐν συνδυασμῷ πρός αἰτήματα αὐτοῦ παρά τοῦ Θεοῦ, πρό τοῦ βαπτίσματος (διά τούς προσερχομένους εἰς τό βάπτισμα ἐνηλίκους), πρό τῆς χειροτονίας, εἰς περιπτώσεις ἐπιτιμίων, κατά τάς ἱεράς ἀποδημίας καί εἰς ἄλλας παρομοίας περιστάσεις.

RELATIONS OF THE ORTHODOX CHURCH WITH THE REST OF THE CHRISTIAN WORLD

1. The Orthodox Church, as the One, Holy, Catholic, and Apostolic Church, in her profound ecclesiastical self-consciousness, believes unflinchingly that she occupies a central place in the matter of the promotion of Christian unity in the world today.

2. The Orthodox Church founds the unity of the Church on the fact of her establishment by our Lord Jesus Christ, and on the communion in the Holy Trinity and in the sacraments. This unity is expressed through the apostolic succession and the patristic tradition and is lived out in the Church up to the present day. The Orthodox Church has the mission and duty to transmit and preach all the truth contained in Holy Scripture and Holy Tradition, which also bestows upon the Church her catholic character.

3. The responsibility of the Orthodox Church for unity as well as her ecumenical mission were articulated by the Ecumenical Councils. These stressed most especially the indissoluble bond between true faith and sacramental communion.

4. The Orthodox Church, which prays unceasingly "for the union of all," has always cultivated dialogue with those estranged from her, those both far and near. In particular, she has played a leading role in the contemporary search for ways and means to restore the unity of those who believe in Christ, and she has participated in the Ecumenical Movement from its outset, and has contributed to its formation and further development. Moreover, the Orthodox Church, thanks to the ecumenical and loving spirit which distinguishes her, praying as divinely commanded that *all men may be saved and come to the knowledge of the truth* (1 Tim 2:4), has always worked for the restoration of Christian unity. Hence, Orthodox participation in the movement to restore unity with other Christians in the One, Holy, Catholic and Apostolic Church is in no way foreign to the nature and history of the Orthodox Church, but rather represents a consistent expression of the apostolic faith and tradition in a new historical circumstances.

5. The contemporary bilateral theological dialogues of the Orthodox Church and her participation in the Ecumenical Movement rest on this self-consciousness of Orthodoxy and her ecumenical spirit, with the aim of seeking the unity of all Christians on the basis of the truth of the faith and tradition of the ancient Church of the Seven Ecumenical Councils.

6. In accordance with the ontological nature of the Church, her unity can never be perturbed. In spite of this, the Orthodox Church accepts the historical name of other non-Orthodox Christian Churches and Confessions that are not in communion with her, and believes that her relations with them should be based on the most speedy and objective clarification possible of the whole ecclesiological question, and most especially of their more general teachings on sacraments, grace, priesthood, and apostolic succession. Thus, she was favorably and positively disposed, both for theological and pastoral reasons, towards theological dialogue with other Christians on a bi-lateral and multi-lateral level, and towards more general participation in the Ecumenical Movement of recent times, in the conviction that through dialogue she gives a dynamic witness to the fullness of truth in Christ and to her spiritual treasures to those who are outside her, with the objective aim of smoothing the path leading to unity.

7. In this spirit, all the local Most Holy Orthodox Churches participate actively today in the official theological dialogues, and the majority of these Churches also participate in various national,

regional and international inter-Christian organizations, in spite of the deep crisis that has arisen in the Ecumenical Movement. This manifold activity of the Orthodox Church springs from a sense of responsibility and from the conviction that mutual understanding and cooperation are of fundamental importance if we wish never to "put an obstacle in the way of the gospel of Christ (1 Cor 9:12).

8. Certainly, while the Orthodox Church dialogues with other Christians, she does not underestimate the difficulties inherent in this endeavor; she perceives these difficulties, however, on the path towards a common understanding of the tradition of the ancient Church and in hope that the Holy Spirit, Who *"welds together the whole institution of the Church*, (*Sticheron* at Vespers of Pentecost), will *"make up that which is lacking"* (Ordination Prayer). In this sense, the Orthodox Church in her relations with the rest of the Christian world, relies not only on the human efforts of those involved in dialogue, but especially on the guidance of the Holy Spirit in the grace of the Lord, who prayed *"that…all may be one"* (Jn 17:21).

9. The contemporary bilateral theological dialogues, announced by the Pan-Orthodox meetings, express the unanimous decision of all local most holy Orthodox Churches who are called to participate actively and continually in them, so that the unanimous witness of Orthodoxy to the glory of the Triune God may not be hindered. In the event that a certain local Church chooses not to assign a representative to a particular dialogue or one of its sessions, if this decision is not pan-Orthodox, the dialogue still continues. Prior to the start of the dialogue or of the session, the absence of any local Church ought to be discussed at all events by the Orthodox Committee of the dialogue to express the solidarity and unity of the Orthodox Church. The bi-lateral and multi-lateral theological dialogues need to be subject to periodical evaluations on a pan-Orthodox level.

10. The problems that arise during the theological discussions within Joint Theological Commissions are not always sufficient grounds for any local Orthodox Church unilaterally to recall its representatives or definitively withdraw from the dialogue. As a general rule, the withdrawal of a Church from a particular dialogue should be avoided; in those instances when this occurs, inter-Orthodox efforts to reestablish representational fullness in the Orthodox Theological Commission of the dialogue in question should be initiated. Should one or more local Orthodox Churches refuse to take part in the sessions of the Joint Theological Commission of a particular dialogue, citing serious ecclesiological, canonical, pastoral, or ethical reasons, this/these Church(es) shall notify the Ecumenical Patriarch and all the Orthodox Churches in writing, in accordance with pan-Orthodox practice. During a pan-Orthodox meeting the Ecumenical Patriarch shall seek unanimous consensus among the Orthodox Churches about possible courses of action, which may also include— should this be unanimously deemed necessary—a reassessment of the progress of the theological dialogue in question.

11. The methodology followed in the theological dialogues aims at both the resolution of the received theological differences or of possible new differentiations, and to seek the common elements of the Christian faith. This process requires that the entire Church is kept informed on the various developments of the dialogues. In the event that it is impossible to overcome a specific theological difference, the theological dialogue may continue, recording the disagreement identified and bringing it to the attention of all the local Orthodox Churches for their consideration on what ought to be done henceforth.

12. It is clear that in the theological dialogues the common goal of all is the ultimate restoration of unity in true faith and love. The existing theological and ecclesiological differences permit, however, a certain hierarchical ordering of the challenges lying in the way of meeting this pan-Orthodox objective. The distinctive problems of each bilateral dialogue require a differentiation in the methodology followed in it, but not a differentiation in the aim, since the aim is one in all the dialogues.

13. Nevertheless, it is essential if necessary for an attempt to be made to coordinate the work of the various Inter-Orthodox Theological Committees, bearing in mind that the existing unity of the Orthodox Church must also be revealed and manifested in this area of these dialogues.

14. The conclusion of any official theological dialogue occurs with the completion of the work of the relevant Joint Theological Commission. The Chairman of the Inter-Orthodox Commission then submits a report to the Ecumenical Patriarch, who, with the consent of the Primates of the local Orthodox Churches, declares the conclusion of the dialogue. No dialogue is considered complete before it is proclaimed through such a pan-Orthodox decision.

15. Upon the successful conclusion of the work of any theological dialogue, the pan-Orthodox decision about the restoration of ecclesiastical communion must, however, rest on the unanimity of all the local Orthodox Churches.

16. One of the principal bodies in the history of the Ecumenical Movement is the World Council of Churches (WCC). Certain Orthodox Churches were among the Council's founding members and later, all the local Orthodox Churches became members. The WCC is a structured inter-Christian body, despite the fact that it does not include all non-Orthodox Christian Churches and Confessions. At the same time, there are other inter-Christian organizations and regional bodies, such as the Conference of European Churches, the Middle East Council of Churches and the African Council of Churches. These, along with the WCC, fulfill an important mission by promoting the unity of the Christian world. The Orthodox Churches of Georgia and Bulgaria withdrew from the WCC, the former in 1997, and the latter in 1998. They have their own particular opinion on the work of the World Council of Churches and hence do not participate in its activities and those of other inter-Christian organizations.

17. The local Orthodox Churches that are members of the WCC participate fully and equally in the WCC, contributing with all means at their disposal to the advancement of peaceful co-existence and co-operation in the major socio-political challenges. The Orthodox Church readily accepted the WCC's decision to respond to her request concerning the establishment of the Special Commission on Orthodox Participation in the World Council of Churches, which was mandated by the Inter-Orthodox Conference held in Thessaloniki in 1998. The established criteria of the Special Commission, proposed by the Orthodox and accepted by the WCC, led to the formation of the Permanent Committee on Consensus and Collaboration. The criteria were approved and included in the Constitution and Rules of the World Council of Churches.

18. Remaining faithful to her ecclesiology, to the identity of her internal structure, and to the teaching of the ancient Church of the Seven Ecumenical Councils, the Orthodox Church's participation in the WCC does not signify that she accepts the notion of the "equality of Confessions," and in no way is she able to accept the unity of the Church as an inter-confessional compromise. In this spirit, the unity that is sought within the WCC cannot simply be the product of theological

agreements, but must also be founded on the unity of faith, preserved in the sacraments and lived out in the Orthodox Church.

19. The Orthodox Churches that are members of the WCC regard as an indispensable condition of their participation in the WCC the foundational article of its Constitution, in accordance with which its members may only be those who believe in the Lord Jesus Christ as God and Savior in accordance with the Scriptures, and who confess the Triune God, Father, Son, and Holy Spirit, in accordance with the Nicene-Constantinopolitan Creed. It is their deep conviction that the ecclesiological presuppositions of the 1950 Toronto Statement, *On the Church, the Churches and the World Council of Churches*, are of paramount importance for Orthodox participation in the Council. It is therefore very clear that the WCC does not by any means constitute a "super-Church." *The purpose of the World Council of Churches is not to negotiate unions between Churches, which can only be done by the Churches themselves acting on their own initiative, but to bring Churches into living contact with each other and to promote the study and discussion of the issues of Church unity. No Church is obliged to change her ecclesiology on her accession to the Council... Moreover, from the fact of its inclusion in the Council, it does not ensue that each Church is obliged to regard the other Churches as Churches in the true and full sense of the term.* (Toronto Statement, § 2).

20. The prospects for conducting theological dialogues between the Orthodox Church and the rest of the Christian world are always determined on the basis of the canonical principles of Orthodox ecclesiology and the canonical criteria of the already established Church Tradition (Canon 7 of the Second Ecumenical Council and Canon 95 of the Quinisext Ecumenical Council).

21. The Orthodox Church wishes to support the work of the Commission on "Faith and Order" and follows its theological contribution with particular interest to this day. It views favorably the Commission's theological documents, which were developed with the significant participation of Orthodox theologians and represent a praiseworthy step in the Ecumenical Movement for the rapprochement of Christians. Nonetheless, the Orthodox Church maintains reservations concerning paramount issues of faith and order, because the non-Orthodox Churches and Confessions have diverged from the true faith of the One, Holy, Catholic and Apostolic Church.

22. The Orthodox Church considers all efforts to break the unity of the Church, undertaken by individuals or groups under the pretext of maintaining or allegedly defending true Orthodoxy, as being worthy of condemnation. As evidenced throughout the life of the Orthodox Church, the preservation of the true Orthodox faith is ensured only through the conciliar system, which has always represented the highest authority in the Church on matters of faith and canonical decrees. (Canon 6 2nd Ecumenical Council)

23. The Orthodox Church has a common awareness of the necessity for conducting inter-Christian theological dialogue. It therefore believes that this dialogue should always be accompanied by witness to the world through acts expressing mutual understanding and love, which express the "ineffable joy" of the Gospel (1 Pt 1:8), eschewing every act of proselytism, uniatism, or other provocative act of inter-confessional competition. In this spirit, the Orthodox Church deems it important for all Christians, inspired by common fundamental principles of the Gospel, to attempt to offer with eagerness and solidarity a response to the thorny problems of the contemporary world, based on the prototype of the new man in Christ.

24. The Orthodox Church is aware that the movement to restore Christian unity is taking on new forms in order to respond to new circumstances and to address the new challenges of today's world. The continued witness of the Orthodox Church to the divided Christian world on the basis of the apostolic tradition and faith is imperative.

We pray that all Christians may work together so that the day may soon come when the Lord will fulfill the hope of the Orthodox Churches and there will be "one flock and one shepherd" (Jn 10:16).

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΟΙΠΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

1. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, οὖσα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, ἐν τῇ βαθείᾳ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοσυνειδησίᾳ αὐτῆς πιστεύει ἀκραδάντως ὅτι κατέχει κυρίαν θέσιν εἰς τήν ὑπόθεσιν τῆς προωθήσεως τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος ἐντός τοῦ συγχρόνου κόσμου.

2. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεμελιοῖ τήν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐπί τοῦ γεγονότος τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς ὑπό τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ἐπί τῆς κοινωνίας ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι καί τοῖς μυστηρίοις. Ἡ ἑνότης αὕτη ἐκφράζεται διά τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καί τῆς πατερικῆς παραδόσεως καί βιοῦται μέχρι σήμερον ἐν αὐτῇ. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει τήν ἀποστολήν καί ὑποχρέωσιν ἵνα μεταδίδῃ καί κηρύττῃ πᾶσαν τήν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καί τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει ἀλήθειαν, ἥτις καί προσδίδει τῇ Ἐκκλησίᾳ τόν καθολικόν αὐτῆς χαρακτῆρα.

3. Ἡ εὐθύνη τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διά τήν ἑνότητα, ὡς καί ἡ οἰκουμενική αὐτῆς ἀποστολή ἐξεφράσθησαν ὑπό τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Αὗται ἰδιαιτέρως προέβαλον τόν μεταξύ τῆς ὀρθῆς πίστεως καί τῆς μυστηριακῆς κοινωνίας ὑφιστάμενον ἄρρηκτον δεσμόν.

4. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀδιαλείπτως προσευχομένη «ὑπέρ τῆς τῶν πάντων ἑνώσεως», ἐκαλλιέργει πάντοτε διάλογον μετά τῶν ἐξ αὐτῆς διεστώτων, τῶν ἐγγύς καί τῶν μακράν, ἐπρωτοστάτησε μάλιστα εἰς τήν σύγχρονον ἀναζήτησιν ὁδῶν καί τρόπων τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἑνότητος τῶν εἰς Χριστόν πιστευόντων, μετέσχε τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἀπό τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς καί συνετέλεσεν εἰς τήν διαμόρφωσιν καί περαιτέρω ἐξέλιξιν αὐτῆς. Ἄλλωστε, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία χάρις εἰς τό διακρῖνον αὐτήν οἰκουμενικόν καί φιλάνθρωπον πνεῦμα, θεοκελεύστως αἰτούμενον «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2, 4), ἀείποτε ἠγωνίσθη ὑπέρ ἀποκαταστάσεως τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος. Διό, *ἡ Ὀρθόδοξος συμμετοχή εἰς τήν κίνησιν πρός ἀποκατάστασιν τῆς ἑνότητος μετά τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἐν τῇ Μιᾷ, Ἁγίᾳ, Καθολικῇ καί Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ* οὐδόλως τυγχάνει ξένη πρός τήν φύσιν καί τήν ἱστορίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀποτελεῖ συνεπῆ ἔκφρασιν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καί παραδόσεως, ἐντός νέων ἱστορικῶν συνθηκῶν.

5. Οἱ σύγχρονοι διμερεῖς θεολογικοί διάλογοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς καί ἡ συμμετοχή αὐτῆς εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν ἐρείδονται ἐπί τῆς συνειδήσεως ταύτης τῆς Ὀρθοδοξίας καί τοῦ οἰκουμενικοῦ αὐτῆς πνεύματος ἐπί τῷ τέλει τῆς ἀναζητήσεως, βάσει τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως καί τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῶν ἑπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῆς ἑνότητος ὅλων τῶν Χριστιανῶν.

6. Κατά τήν ὀντολογικήν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἑνότης αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νά διαταραχθῇ. Παρά ταῦτα, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν ἱστορικήν ὀνομασίαν τῶν μή εὑρισκομένων ἐν κοινωνίᾳ μετ' αὐτῆς ἄλλων ἑτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἀλλά πιστεύει ὅτι αἱ πρός ταύτας σχέσεις αὐτῆς πρέπει νά στηρίζωνται ἐπί τῆς ὑπ' αὐτῶν ὅσον ἔνεστι ταχυτέρας καί ἀντικειμενικωτέρας ἀποσαφηνίσεως τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καί ἰδιαιτέρως τῆς γενικωτέρας παρ' αὐταῖς διδασκαλίας περί μυστηρίων, χάριτος, ἱερωσύνης καί ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Οὕτω, ἦτο εὔνους καί θετικῶς διατεθειμένη τόσον διά θεολογικούς, ὅσον καί διά ποιμαντικούς λόγους, πρός θεολογικόν διάλογον μετά τῶν λοιπῶν χριστιανῶν εἰς διμερές καί πολυμερές ἐπίπεδον καί πρός τήν συμμετοχήν γενικώτερον εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι διά τοῦ διαλόγου δίδει δυναμικήν μαρτυρίαν τοῦ πληρώματος τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας καί τῶν πνευματικῶν αὐτῆς θησαυρῶν πρός τούς ἐκτός αὐτῆς, μέ ἀντικειμενικόν σκοπόν τήν προλείανσιν τῆς ὁδοῦ τῆς ὁδηγούσης πρός τήν ἑνότητα.

7. Ὑπό τό ἀνωτέρω πνεῦμα, ἅπασαι αἱ κατά τόπους Ἁγιώταται Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι συμμετέχουν σήμερον ἐνεργῶς εἰς ἐπισήμους θεολογικούς διαλόγους, ἡ δέ πλειονότης ἐξ αὐτῶν καί εἰς διαφόρους ἐθνικούς, περιφερειακούς καί διεθνεῖς διαχριστιανικούς ὀργανισμούς, παρά τήν προκύψασαν βαθεῖαν κρίσιν εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν. Ἡ πολυσχιδής αὕτη δραστηριότης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πηγάζει ἐκ τοῦ αἰσθήματος ὑπευθυνότητος καί ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἡ ἀμοιβαία κατανόησις καί ἡ συνεργασία τυγχάνουν οὐσιώδεις, «ἵνα μή ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ» (Α' Κορ. 9, 12).

8. Βεβαίως, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, διαλεγομένη μετά τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, δέν παραγνωρίζει τάς δυσκολίας τοῦ τοιούτου ἐγχειρήματος, κατανοεῖ ὅμως ταύτας ἐν τῇ πορείᾳ πρός τήν κοινήν κατανόησιν τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καί ἐπί τῇ ἐλπίδι ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ «ὅλον συγκροτεῖ τόν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας» (στιχηρόν ἑσπερινοῦ πεντηκοστῆς), θά «ἀναπληρώσῃ τά ἐλλείποντα» (εὐχή χειροτονίας). Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τάς σχέσεις αὐτῆς πρός τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον δέν στηρίζεται μόνον εἰς τάς ἀνθρωπίνους δυνάμεις τῶν διεξαγόντων τούς διαλόγους, ἀλλ' ἀπεκδέχεται πρωτίστως τήν ἐπιστασίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου, εὐχηθέντος «ἵνα πάντες ἕν ὦσιν» (Ἰω. 17, 21).

9. Οἱ σύγχρονοι διμερεῖς θεολογικοί διάλογοι, κηρυχθέντες ὑπό Πανορθοδόξων Διασκέψεων, ἐκφράζουν τήν ὁμόθυμον ἀπόφασιν πασῶν τῶν κατά τόπους ἁγιωτάτων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται νά συμμετέχουν ἐνεργῶς καί συνεχῶς εἰς τήν διεξαγωγήν αὐτῶν, ἵνα μή παρακωλύηται ἡ ὁμόφωνος μαρτυρία τῆς Ὀρθοδοξίας πρός δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Ἐν ᾗ περιπτώσει τοπική τις Ἐκκλησία ἤθελεν ἀποφασίσει νά μή ὁρίσῃ ἐκπροσώπους αὐτῆς εἴς τινα διάλογον ἤ συνέλευσιν διαλόγου, ἐάν ἡ ἀπόφασις αὕτη δέν εἶναι πανορθόδοξος, ὁ διάλογος συνεχίζεται. Πρό τῆς ἐνάρξεως τοῦ διαλόγου ἤ τῆς συνελεύσεως ἀντιστοίχως, ἡ ἀπουσία τοπικῆς Ἐκκλησίας τινός δέον ὅπως συζητηθῇ ὁπωσδήποτε ὑπό τῆς Ὀρθοδόξου Ἐπιτροπῆς τοῦ διαλόγου πρός ἔκφρασιν τῆς ἀλληλεγγύης καί τῆς ἑνότητος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οἱ διμερεῖς καί πολυμερεῖς θεολογικοί διάλογοι δέον ὅπως ὑπόκεινται εἰς πανορθοδόξους περιοδικάς ἀξιολογήσεις.

10. Τά προβλήματα, τά ὁποῖα ἀνακύπτουν κατά τάς θεολογικάς συζητήσεις τῶν Μεικτῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν δέν συνιστοῦν πάντοτε ἐπαρκῆ αἰτιολόγησιν μονομεροῦς ἀνακλήσεως τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς ἤ καί ὁριστικῆς διακοπῆς τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς ὑπό τινος κατά τόπον Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἀποχώρησις ἐκ τοῦ διαλόγου Ἐκκλησίας τινός δέον ὅπως κατά κανόνα ἀποφεύγηται, καταβαλλομένων τῶν δεουσῶν διορθοδόξων προσπαθειῶν διά τήν ἀποκατάστασιν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς ὁλοκληρίας τῆς ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ ὀρθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐάν τοπική τις Ἐκκλησία ἤ καί ἄλλαι τινές Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἀρνῶνται νά συμμετάσχουν εἰς τάς συνελεύσεις τῆς Μεικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ὡρισμένου διαλόγου, ἐπικαλούμεναι σοβαρούς ἐκκλησιολογικούς, κανονικούς, ποιμαντικούς ἤ ἠθικῆς φύσεως λόγους, ἡ Ἐκκλησία ἤ αἱ Ἐκκλησίαι αὗται κοινοποιοῦν ἐγγράφως τήν ἄρνησιν αὐτῶν εἰς τόν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καί εἰς πάσας τάς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας κατά τά πανορθοδόξως ἰσχύοντα. Κατά τήν πανορθόδοξον διαβούλευσιν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀναζητεῖ τὴν ὁμόφωνον συναίνεσιν τῶν λοιπῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν διὰ τά ἐφεξῆς δέοντα γενέσθαι, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἐπαναξιολογήσεως τῆς πορείας τοῦ συγκεκριμένου θεολογικοῦ διαλόγου, ἐφ' ὅσον τοῦτο κριθῇ ὁμοφώνως ἀναγκαῖον.

11. Ἡ κατά τήν διεξαγωγήν τῶν θεολογικῶν διαλόγων ἀκολουθουμένη μεθοδολογία ἀποσκοπεῖ εἴς τε τήν λύσιν τῶν παραδεδομένων θεολογικῶν διαφορῶν ἤ τῶν τυχόν νέων διαφοροποιήσεων καί εἰς τήν ἀναζήτησιν τῶν κοινῶν στοιχείων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, προϋποθέτει δέ τήν σχετικήν

πληροφόρησιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐπί τῶν διαφόρων ἐξελίξεων τῶν διαλόγων. Ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας ὑπερβάσεως συγκεκριμένης τινός θεολογικῆς διαφορᾶς ὁ θεολογικός διάλογος δύναται νά συνεχίζηται, καταγραφομένης τῆς διαπιστωθείσης ἐπί τοῦ συγκεκριμένου θέματος θεολογικῆς διαφωνίας καί ἀνακοινουμένης τῆς διαφωνίας ταύτης πρός πάσας τάς κατά τόπους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας διά τά ἐφεξῆς δέοντα γενέσθαι.

12. Εἶναι εὐνόητον ὅτι κατά τήν διεξαγωγήν τῶν θεολογικῶν διαλόγων κοινός πάντων σκοπός εἶναι ἡ τελική ἀποκατάστασις τῆς ἐν τῇ ὀρθῇ πίστει καί τῇ ἀγάπῃ ἑνότητος. Ὁπωσδήποτε ὅμως αἱ ὑφιστάμεναι θεολογικαί καί ἐκκλησιολογικαί διαφοραί ἐπιτρέπουν ποιάν τινα ἱεράρχησιν ὡς πρός τάς ὑφισταμένας δυσχερείας διά τήν πραγμάτωσιν τοῦ πανορθοδόξως διαπιστουμένου σκοποῦ. Ἡ ἑτερότης τῶν προβλημάτων ἑκάστου διμεροῦς διαλόγου προϋποθέτει διαφοροποίησιν μέν τῆς τηρηθησομένης ἐν αὐτῷ μεθοδολογίας, ἀλλ' οὐχί καί διαφοροποίησιν σκοποῦ, διότι ὁ σκοπός εἶναι ἑνιαῖος εἰς πάντας τούς διαλόγους.

13. Ἐν τούτοις, ἐπιβάλλεται, ἐν περιπτώσει ἀνάγκης, ὅπως ἀναληφθῇ προσπάθεια συντονισμοῦ τοῦ ἔργου τῶν διαφόρων Διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ ὑπάρχουσα ἑνότης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρέπει νά ἀποκαλύπτηται καί ἐκδηλοῦται καί ἐν τῷ χώρῳ τῶν διαλόγων τούτων.

14. Ἡ περάτωσις οἱουδήποτε ἐπισήμως κηρυχθέντος θεολογικοῦ διαλόγου συντελεῖται διά τῆς ὁλοκληρώσεως τοῦ ἔργου τῆς ἀντιστοίχου Μεικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁπότε ὁ Πρόεδρος τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς ὑποβάλλει ἔκθεσιν πρός τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην, ὁ ὁποῖος, ἐν συμφωνίᾳ καί μετά τῶν Προκαθημένων τῶν κατά τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, κηρύσσει τήν λῆξιν τοῦ διαλόγου. Οὐδείς διάλογος θεωρεῖται περατωθείς πρίν ἤ κηρυχθῇ λήξας διά τοιαύτης πανορθοδόξου ἀποφάνσεως.

15. Ἡ μετά τήν τυχόν ἐπιτυχῆ ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου θεολογικοῦ τινος διαλόγου πανορθόδοξος ἀπόφασις διά τήν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας δέον ὅπως ἐρείδηται ἐπί τῆς ὁμοφωνίας πασῶν τῶν κατά τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

16. Ἕν ἐκ τῶν κυρίων ὀργάνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως εἶναι τό Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.). Ὡρισμέναι Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ὑπῆρξαν ἱδρυτικά μέλη καί ἐν συνεχείᾳ ἅπασαι ἀπέβησαν μέλη αὐτοῦ. Τό Π.Σ.Ε. εἶναι ἕν συγκεκροτημένον διαχριστιανικόν σῶμα, παρά τό γεγονός ὅτι τοῦτο δέν συμπεριλαμβάνει ἁπάσας τάς ἑτεροδόξους Χριστιανικάς Ἐκκλησίας καί Ὁμολογίας. Παραλλήλως, ὑφίστανται καί ἄλλοι διαχριστιανικοί ὀργανισμοί καί περιφερειακά ὄργανα, ὡς ἡ Διάσκεψις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν (Κ.Ε.Κ.), τό Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν Μέσης Ἀνατολῆς (Σ.Ε.Μ.Α.) καί τό Παναφρικανικόν Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν. Ταῦτα μετά τοῦ Π.Σ.Ε. τηροῦν σημαντικήν ἀποστολήν διά τήν προώθησιν τῆς ἑνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι Γεωργίας καί Βουλγαρίας ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ἡ μέν πρώτη ἐν ἔτει 1997, ἡ δέ δευτέρα ἐν ἔτει 1998, ὡς ἔχουσαι αὐτῶν ἰδίαν γνώμην περί τοῦ ἔργου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καί οὕτω δέν συμμετέχουν εἰς τάς ὑπ' αὐτοῦ καί τῶν ἄλλων διαχριστιανικῶν ὀργανισμῶν δραστηριότητας.

17. Αἱ Ὀρθόδοξοι κατά τόπους Ἐκκλησίαι–μέλη τοῦ Π.Σ.Ε., μετέχουν πλήρως καί ἰσοτίμως ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καί συμβάλλουν δι' ὅλων τῶν εἰς τήν διάθεσιν αὐτῶν μέσων διά τήν προώθησιν τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως καί τῆς συνεργασίας ἐπί τῶν μειζόνων κοινωνικοπολιτικῶν προκλήσεων. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπεδέχθη προθύμως τήν ἀπόφασιν τοῦ Π.Σ.Ε. νά ἀνταποκριθῇ εἰς τό αἴτημά της περί συστάσεως Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς διά τήν Ὀρθόδοξον συμμετοχήν εἰς τό Π.Σ.Ε., συμφώνως πρός τήν ἐντολήν τῆς Διορθοδόξου

Συναντήσεως τῆς Θεσσαλονίκης (1998). Τά ὑπό τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς καθιερωθέντα κριτήρια, τά ὁποῖα προετάθησαν ὑπό τῶν Ὀρθοδόξων καί ἐγένοντο δεκτά ὑπό τοῦ Π.Σ.Ε., ὡδήγησαν εἰς τήν σύστασιν τῆς Μονίμου Ἐπιτροπῆς Συνεργασίας καί Συναινέσεως, ἐπεκυρώθησαν δε καί ἐνετάχθησαν εἰς τό Καταστατικόν καί εἰς τόν Κανονισμόν λειτουργίας τοῦ Π.Σ.Ε.

18. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία πιστή εἰς τήν ἐκκλησιολογίαν αὐτῆς, εἰς τήν ταυτότητα τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς δομῆς καί εἰς τήν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῶν ἑπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων, συμμετέχουσα ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ Π.Σ.Ε., οὐδόλως ἀποδέχεται τήν ἰδέαν τῆς «ἰσότητος τῶν Ὁμολογιῶν» καί οὐδόλως δύναται νά δεχθῇ τήν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς τινα διομολογιακήν προσαρμογήν. Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ, ἡ ἑνότης ἡ ὁποία ἀναζητεῖται ἐν τῷ Π.Σ.Ε. δέν δύναται νά εἶναι προϊόν μόνον θεολογικῶν συμφωνιῶν, ἀλλά καί τῆς ἐν τοῖς μυστηρίοις τηρουμένης καί βιουμένης ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἑνότητος τῆς πίστεως.

19. Αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι–μέλη θεωροῦν ὡς ἀπαραίτητον ὅρον τῆς συμμετοχῆς εἰς τό Π.Σ.Ε τό ἄρθρον-βάσιν τοῦ Καταστατικοῦ αὐτοῦ, συμφώνως τῷ ὁποίῳ, μέλη αὐτοῦ δύνανται νά εἶναι ὅσοι πιστεύουν εἰς τόν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν ὡς Θεόν καί Σωτῆρα κατά τάς Γραφάς καί ὁμολογοῦν κατά τό Σύμβολον Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως τόν ἐν Τριάδι Θεόν, Πατέρα, Υἱόν καί Ἅγιον Πνεῦμα. Ἔχουν δέ βαθεῖαν τήν πεποίθησιν ὅτι αἱ ἐκκλησιολογικαί προϋποθέσεις τῆς Δηλώσεως τοῦ Toronto (1950), τιτλοφορουμένης «Ἡ Ἐκκλησία, αἱ Ἐκκλησίαι καί τό Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν», εἶναι κεφαλαιώδους σημασίας διά τήν Ὀρθόδοξον συμμετοχήν εἰς τό Συμβούλιον. Ὅθεν, αὐτονόητον, ὅτι τό Π.Σ.Ε. δέν εἶναι καί ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπεται νά καταστῇ ὑπέρ-Ἐκκλησία. «Σκοπός τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν δέν εἶναι νά διαπραγματεύεται ἑνώσεις μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπερ δύναται νά γίνῃ μόνον ὑπό τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐνεργουσῶν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, ἀλλά νά φέρῃ τάς Ἐκκλησίας εἰς ζῶσαν ἐπαφήν πρός ἀλλήλας καί νά προαγάγῃ τήν μελέτην καί συζήτησιν τῶν ζητημάτων τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος. Οὐδεμία Ἐκκλησία ὑποχρεοῦται νά ἀλλάξῃ τήν ἐκκλησιολογίαν αὐτῆς κατά τήν εἴσοδόν της εἰς τό Συμβούλιον [...] Ἐν τούτοις, τό γεγονός τῆς ἐντάξεως αὐτῆς εἰς τό Συμβούλιον δέν συνεπάγεται ὅτι ἑκάστη Ἐκκλησία ὀφείλει νά θεωρῇ τάς ἄλλας ὡς Ἐκκλησίας ὑπό τήν ἀληθῆ καί πλήρη ἔννοιαν τοῦ ὅρου» (Δήλωσις τοῦ Toronto, § 2, 3.3, 4.4).

20. Αἱ προοπτικαί τῶν θεολογικῶν διαλόγων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετά τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου προσδιορίζονται πάντοτε ἐπί τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιολογίας καί τῶν κανονικῶν κριτηρίων τῆς ἤδη διαμεμορφωμένης ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως.

21. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπιθυμεῖ τήν ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καί Τάξις» καί μετ' ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος παρακολουθεῖ τήν μέχρι τοῦδε θεολογικήν αὐτῆς προσφοράν. Ἐκτιμᾷ θετικῶς τά ὑπ' αὐτῆς ἐκδοθέντα θεολογικά κείμενα, τῇ σπουδαίᾳ συνεργίᾳ καί ὀρθοδόξων θεολόγων, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀξιόλογον βῆμα εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν διά τήν προσέγγισιν τῶν χριστιανῶν. Ἐν τούτοις ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία διατηρεῖ ἐπιφυλάξεις διά κεφαλαιώδη ζητήματα πίστεως καί τάξεως, διότι αἱ μή Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι καί Ὁμολογίαι παρεξέκλιναν ἐκ τῆς ἀληθοῦς πίστεως τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

22. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ καταδικαστέαν πᾶσαν διάσπασιν τῆς ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὑπό ἀτόμων ἤ ὁμάδων, ἐπί προφάσει τηρήσεως ἤ δῆθεν προασπίσεως τῆς γνησίας Ὀρθοδοξίας. Ὡς μαρτυρεῖ ἡ ὅλη ζωή τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ διατήρησις τῆς γνησίας ὀρθοδόξου πίστεως διασφαλίζεται μόνον διά τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, τό ὁποῖον ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπετέλει τήν ἀνωτάτην αὐθεντίαν ἐπί θεμάτων πίστεως καί κανονικῶν διατάξεων (κανών 6 τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου).

23. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει κοινήν τήν συνείδησιν περί τῆς ἀναγκαιότητος τοῦ διαχριστιανικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου, διό καί κρίνει ἀναγκαῖον νά συνοδεύηται οὗτος πάντοτε ὑπό τῆς ἐν τῷ κόσμῳ μαρτυρίας διά πράξεων ἀμοιβαίας κατανοήσεως καί ἀγάπης, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν τήν «ἀνεκλάλητον χαράν» τοῦ Εὐαγγελίου (Α' Πέτρ. 1, 8), ἀποκλειομένης πάσης πράξεως προσηλυτισμοῦ, οὐνίας ἤ ἄλλης προκλητικῆς ἐνεργείας ὁμολογιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ σημαντικόν ὅπως ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ἐμπνεόμενοι ὑπό τῶν κοινῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου, προσπαθήσωμεν νά δώσωμεν εἰς τά ἀκανθώδη προβλήματα τοῦ συγχρόνου κόσμου, μίαν ὁλοπρόθυμον καί ἀλληλέγγυον ἀπάντησιν, βασιζομένην εἰς τό πρότυπον τοῦ ἐν Χριστῷ καινοῦ ἀνθρώπου.

24. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει συνείδησιν τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ κίνησις πρός ἀποκατάστασιν τῆς ἑνότητος τῶν Χριστιανῶν λαμβάνει νέας μορφάς, ἵνα ἀνταποκριθῇ εἰς τάς νέας συνθήκας καί ἀντιμετωπίσῃ τάς νέας προκλήσεις τοῦ συγχρόνου κόσμου. Εἶναι ἀπαραίτητος ἡ συνέχισις τῆς μαρτυρίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τόν διῃρημένον χριστιανικόν κόσμον ἐπί τῇ βάσει τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως καί πίστεώς της.

Δεόμεθα ὅπως οἱ Χριστιανοί ἐργασθῶσιν ἀπό κοινοῦ, ὥστε νά ἀποβῇ ἐγγύς ἡ ἡμέρα, καθ' ἥν ὁ Κύριος θά ἐκπληρώσῃ τήν ἐλπίδα τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί «γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν» (Ἰω. 10,16).

AUTONOMY AND THE MEANS BY WHICH IT IS PROCLAIMED

The Holy and Great Council of the Orthodox Church concerned itself with the matter of *Autonomy and the Means by Which it is Proclaimed*. Therefore, the respective document, which was submitted by the Fifth Pre-Conciliar Pan-Orthodox Conference (Chambésy, October 10-17, 2009) was discussed and was approved with some minor amendments as follows:

The questions of the text examined by the Council addressed: a) the concept, nature, and various forms of the institution of autonomy; b) the prerequisites for a local Church to request autonomy from the autocephalous Church to which it belongs; c) the exclusive prerogative of an autocephalous Church to initiate and complete the process of granting autonomy to a certain segment of its canonical jurisdiction – autonomous Churches shall not be established in the geographical areas of the Orthodox Diaspora; d) the impact of this ecclesial act on the relations between the proclaimed autonomous Church and with the autocephalous Church to which it belongs as well as with the other autocephalous Orthodox Churches.

1. The institution of autonomy is a canonical expression of the relative or partial independence of a particular ecclesial region from the canonical jurisdiction of the autocephalous Church to which it canonically belongs.

    a. The implementation of this institution through ecclesial praxis has given rise to various degrees of dependence with respect to the relationship of the autonomous Church to the autocephalous Church to which it canonically refers.

    b. The election of the Primate (First Hierarch) of an autonomous Church is approved or executed by the appropriate ecclesiastical entity of the autocephalous Church. The Primate of the autonomous Church commemorates and is canonically related to the primate of the autocephalous Church.

    c. In the application of the institution of autonomy, we find various forms of its implementation in ecclesial praxis defined by the degree of dependence of the autonomous Church on the autocephalous Church.

    d. In some forms of autonomy, the degree of dependence of an autonomous Church is also expressed through the participation of its primate in the Synod of the autocephalous Church.

2. The initiation and completion of the process for granting autonomy to a region within the canonical jurisdiction of an autocephalous Church is the canonical prerogative of the autocephalous Church. The Church proclaimed autonomous refers to the autocephalous Church. Accordingly:

    a. A local Church that requests autonomy, after showing that it has fulfilled all necessary ecclesial, canonical and pastoral prerequisites, may submit its application to the autocephalous Church to which it has its reference, explaining the serious reasons prompting such a request.

    b. Upon receiving the application, the autocephalous Church considers, in Synod, all of the prerequisites and reasons for the submission, and decides whether or not to grant autonomy. In the event of a favorable decision, the autocephalous Church issues a *Tomos*, which

defines the geographical boundaries of the autonomous Church and its relationship with the autocephalous Church to which it refers, in accordance with the established criteria of ecclesial Tradition.

c. The primate of the autocephalous Church informs the Ecumenical Patriarchate and the other autocephalous Orthodox Churches of the proclamation of the autonomous Church.

d. The autonomous Church realizes its inter-Orthodox, inter-Christian, and inter-religious relations through the autocephalous Church from which it received autonomy.

e. Each autocephalous Church may only grant autonomy within the borders of its canonical geographical region. Autonomous Churches are not established in the region of the Orthodox Diaspora, except by pan-Orthodox consensus, upheld by the Ecumenical Patriarch in accordance with prevailing pan-Orthodox practice.

f. In the event that two autocephalous Churches grant autonomous status within the same geographical ecclesial region, prompting contestation over the status of each autonomous Church, the parties involved appeal—together or separately—to the Ecumenical Patriarch so that he may find a canonical solution to the matter in accordance with prevailing pan-Orthodox practice.

3. The implications for the autonomous Church with respect to its relationship to the autocephalous Church, following its proclamation of autonomy, are as follows:

a. The Primate of the autonomous Church only commemorates the name of the primate of the autocephalous Church.

b. The name of the Primate of the autonomous Church is not entered into the Diptychs.

c. The autonomous Church receives holy chrism from the autocephalous Church.

d. The bishops of the autonomous Church are elected, appointed and judged by its own appropriate ecclesiastical organ. In the event that the autonomous Church finds this absolutely impossible, it receives assistance from the autocephalous Church to which it refers.

ΤΟ ΑΥΤΟΝΟΜΟΝ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΚΗΡΥΞΕΩΣ ΑΥΤΟΥ

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἠσχολήθη περί τό θέμα «Τό Αὐτόνομον καί ὁ τρόπος ἀνακηρύξεως αὐτοῦ». Οὕτω, συνεζήτησε τά ὑπό τῆς Ε' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως (Σαμπεζύ, 10-17 Ὀκτώβριος 2015) παραπεμφθέντα αὐτῇ σχετικά κείμενα, ἐγκρίνασα αὐτά μετά τινων μικρῶν τροπολογιῶν, ὡς ἀκολούθως.

Τά ἀπασχολήσαντα τήν Σύνοδον θέματα τοῦ κειμένου ἀνεφέρονται: α) εἰς τήν ἔννοιαν, τό περιεχόμενον καί τά ποικίλα σχήματα τοῦ θεσμοῦ τοῦ Αὐτονόμου, β) εἰς τάς προϋποθέσεις τοπικῆς τινος Ἐκκλησίας διά νά ζητήσῃ τήν Αὐτονομίαν αὐτῆς ἐκ τῆς εἰς ἥν ὑπάγεται Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, γ) εἰς τήν ἀποκλειστικήν ἁρμοδιότητα τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας νά κινήσῃ καί νά ὁλοκληρώσῃ τήν διαδικασίαν ἀποδόσεως τῆς Αὐτονομίας εἰς τμῆμα τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς, Αὐτονόμων Ἐκκλησιῶν μή ἱδρυομένων εἰς τόν γεωγραφικόν χῶρον τῆς Ὀρθοδόξου Διασπορᾶς, καί δ) εἰς τάς συνεπείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς πράξεως διά τάς σχέσεις τῆς ἀνακηρυχθείσης Αὐτονόμου Ἐκκλησίας τόσον πρός τήν εἰς ἥν ἀναφέρεται Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, ὅσον καί πρός τάς ἄλλας Αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας.

1. Ὁ θεσμός τοῦ Αὐτονόμου ἐκφράζει κατά κανονικόν τρόπον τό καθεστώς τῆς σχετικῆς ἤ μερικῆς ἀνεξαρτησίας ἑνός συγκεκριμένου ἐκκλησιαστικοῦ τμήματος ἐκ τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, εἰς τήν ὁποίαν κανονικῶς ἀναφέρεται.

    1. Κατά τήν ἐφαρμογήν τοῦ θεσμοῦ τούτου εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν πρᾶξιν διεμορφώθησαν βαθμίδες ἐξαρτήσεως, ἀφορῶσαι εἰς τάς σχέσεις τῆς Αὐτονόμου πρός τήν Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, εἰς τήν ὁποίαν αὕτη ἀναφέρεται.

    2. Ἡ ἐκλογή τοῦ Πρώτου τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας ἐγκρίνεται ἤ διενεργεῖται ὑπό τοῦ ἁρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, τόν Προκαθημένον τῆς ὁποίας οὗτος μνημονεύει καί εἰς τόν ὁποῖον κανονικῶς ἀναφέρεται.

    3. Εἰς τήν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τοῦ Αὐτονόμου ὑφίστανται διάφορα σχήματα κατά τήν ἐφαρμογήν αὐτοῦ εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν πρᾶξιν, τά ὁποῖα προσδιορίζονται ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐξαρτήσεως τῆς Αὐτονόμου ἀπό τήν Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν.

    4. Εἰς σχήματά τινα ὁ βαθμός ἐξαρτήσεως τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας ἐκφράζεται καί διά τῆς συμμετοχῆς τοῦ Πρώτου αὐτῆς εἰς τήν Σύνοδον τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας.

2. Ἡ κίνησις καί ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς διαδικασίας διά τήν ἀπόδοσιν τοῦ Αὐτονόμου εἰς τμῆμα τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ἀνήκει εἰς τήν κανονικήν ἁρμοδιότητα αὐτῆς, πρός τήν ὁποίαν ἀναφέρεται ἡ ἀνακηρυσσομένη Αὐτόνομος Ἐκκλησία. Οὕτως:

    1. Ἡ ζητοῦσα τήν Αὐτονομίαν αὐτῆς τοπική Ἐκκλησία, ἐάν διαθέτῃ τάς ἀναγκαίας ἐκκλησιαστικάς, κανονικάς καί ποιμαντικάς προϋποθέσεις, ὑποβάλλει τό σχετικόν αἴτημα εἰς τήν πρός ἥν ἔχει τήν ἀναφοράν αὐτῆς Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, ἐξηγοῦσα καί τούς σοβαρούς λόγους, οἱ ὁποῖοι ὑπαγορεύουν τήν ὑποβολήν τοῦ αἰτήματος αὐτῆς.

    2. Ἡ Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία, δεχομένη τό αἴτημα αὐτῆς, ἀξιολογεῖ ἐν Συνόδῳ τάς προϋποθέσεις καί τούς λόγους τῆς ὑποβολῆς τοῦ αἰτήματος καί ἀποφασίζει διά τήν ἀπόδοσιν ἤ μή τοῦ Αὐτονόμου. Εἰς περίπτωσιν θετικῆς ἀποφάσεως ἐκδίδει τόν σχετικόν Τόμον, ὁ ὁποῖος καθορίζει τά γεωγραφικά ὅρια καί τάς σχέσεις τῆς Αὐτονόμου πρός τήν εἰς

ἥν ἀναφέρεται Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, συμφώνως πρός τά καθιερωμένα κριτήρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως.

3. Ὁ Προκαθήμενος τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ἀνακοινοῖ πρός τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί τάς ἄλλας Αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας τήν ἀνακήρυξιν τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας.

4. Ἡ Αὐτόνομος Ἐκκλησία ἐκφράζεται διά τῆς ἐξ ἧς ἔλαβε τήν αὐτονομίαν αὐτῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας εἰς τάς διορθοδόξους, διαχριστιανικάς καί διαθρησκειακάς σχέσεις αὐτῆς.

5. Ἑκάστη Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία δύναται νά παραχωρῇ αὐτόνομον καθεστώς μόνον ἐντός τῶν ὁρίων τῆς κανονικῆς γεωγραφικῆς περιφερείας αὐτῆς. Εἰς τόν χῶρον τῆς Ὀρθοδόξου Διασπορᾶς δέν ἱδρύονται Αὐτόνομοι Ἐκκλησίαι, εἰ μή μόνον μετά πανορθόδοξον συναίνεσιν, ἐξασφαλιζομένην ὑπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κατά τά πανορθοδόξως ἰσχύοντα.

6. Εἰς περιπτώσεις ἀπονομῆς αὐτονόμου καθεστῶτος εἰς τήν ἰδίαν γεωγραφικήν ἐκκλησιαστικήν περιοχήν ὑπό δύο Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, καί, ὡς ἐκ τούτου, ἐγειρομένης ἀμφισβητήσεως ἑκατέρου Αὐτονόμου, αἱ ἐμπλεκόμεναι πλευραί ἀναφέρονται, ὁμοῦ ἤ κεχωρισμένως, εἰς τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην ἵνα οὗτος ἐξεύρῃ τήν κανονικήν λύσιν ἐπί τοῦ θέματος κατά τά πανορθοδόξως ἰσχύοντα.

3. Αἱ ἐκ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Αὐτονόμου προκύπτουσαι διά τήν Αὐτόνομον Ἐκκλησίαν καί τήν σχέσιν αὐτῆς πρός τήν Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν συνέπειαι εἶναι αἱ κάτωθι:

   1. Ὁ Πρῶτος τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας μνημονεύει μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ Προκαθημένου τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας.

   2. Τό ὄνομα τοῦ Πρώτου τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας δέν ἀναγράφεται εἰς τά Δίπτυχα.

   3. Ἡ Αὐτόνομος Ἐκκλησία παραλαμβάνει τό Ἅγιον Μύρον ἐκ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας.

   4. Οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας ἐκλέγονται, καθίστανται καί κρίνονται ὑπό τοῦ ἁρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου αὐτῆς. Εἰς περίπτωσιν βεβαίας πρός τοῦτο ἀδυναμίας τῆς Αὐτονόμου Ἐκκλησίας, ἐπικουρεῖται αὕτη ὑπό τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας εἰς ἥν ἀναφέρεται.

THE ORTHODOX DIASPORA

The Holy and Great Council of the Orthodox Church concerned itself with the matter of the canonical organization of the Orthodox Diaspora. Therefore, the respective documents were discussed concerning the *Orthodox Diaspora* and the *Rules of Operation of Episcopal Assemblies* in the Diaspora, which were submitted by the Fourth Pre-Conciliar Pan-Orthodox Conference (Chambésy, 2009), and by the Synaxis of Primates of the Autocephalous Orthodox Churches (January 21-28, 2016), approving them with some minor amendments as follows:

1.

a. It is affirmed that is the common will of all of the most holy Orthodox Churches that the problem of the Orthodox Diaspora be resolved as quickly as possible, and that it be organized in accordance with Orthodox ecclesiology, and the canonical tradition and practice of the Orthodox Church.

b. Likewise, it is affirmed that during the present phase it is not possible, for historical and pastoral reasons, an immediate transition to the strictly canonical order of the Church on this issue, that is, the existence of only one bishop in the same place. Therefore, it has been decided to keep the Episcopal Assemblies instituted by the Fourth Pre-Conciliar Pan-Orthodox Conference until the appropriate time arrives when all the conditions exist in order to apply the canonical exactness (akribeia).

2.

a. The Council proposes that, for the transitional period while the canonical solution of the issue will be prepared, “Episcopal Assemblies” of all canonically recognized bishops in each region should be created (or founded) in each of the regions defined below. The bishops will continue to be subject to the same canonical jurisdictions to which they are subject today.

b. These assemblies will consist of all the bishops in each region who are in canonical communion with all of the most holy Orthodox Churches, and will be chaired by the first among the hierarchs of the Church of Constantinople and, in the absence of thereof, in accordance with the order of the diptychs. These Assemblies will have an Executive Committee composed of the first hierarchs of the different jurisdictions that exist in the region.

c. The work and the responsibility of these Episcopal Assemblies will be the concern for manifesting the unity of Orthodoxy, the development of common action of all the Orthodox of each region to address the pastoral needs of Orthodox living in the region, a common representation of all Orthodox vis-à-vis other faiths and the wider society in the region, the cultivation of theological scholarship and ecclesiastical education, etc. Decisions on these subjects will be taken by consensus of the Churches who are represented in the particular assembly.

3. The regions in which Episcopal Assemblies will be created in a first stage are defined as follows:

i. Canada

ii. United States of America

iii. Latin America

iv. Australia, New Zealand and Oceania

v. Great Britain and Ireland

vi. France

vii. Belgium, Holland and Luxembourg

viii. Austria

ix. Italy and Malta

x. Switzerland and Lichtenstein

xi. Germany

xii. Scandinavian countries (except Finland)

xiii. Spain and Portugal

4. The bishops of the Diaspora, living in the Diaspora and possessing parishes in multiple regions, will be members of the Episcopal Assemblies of those regions.

5. The Episcopal Assemblies do not deprive the member bishops of their administrative and canonical competencies, nor do they restrict their rights in the Diaspora. The Episcopal Assemblies aim to form a common position of the Orthodox Church on various issues. In no way does this prevent member bishops from remaining responsible to their own Churches and expressing the views of their own Churches to the outside world.

6. The chairmen of the Episcopal Assemblies convene and preside at all joint meetings of the bishops of their region (liturgical, pastoral, administrative, etc.). As for matters of a more general concern that require, by the decision of the Assembly of Bishops, a pan-Orthodox approach, the Assembly's chairman refers it to the Ecumenical Patriarch for further pan-Orthodox actions in accordance with the established pan-Orthodox procedure.

7. The Orthodox Churches are bound to avoid actions that could hinder the above process for a canonical resolution of the issue of the Diaspora, such as the conferment of hierarchal titles that already exist, and to do their utmost to facilitate the work of the Episcopal Assemblies and the restoration of normal canonical order in the Diaspora.

RULES OF OPERATION OF EPISCOPAL ASSEMBLIES IN THE ORTHODOX DIASPORA

Article 1.

1. All Orthodox Bishops of each region, from those regions defined by the The Holy and Great Council of the Orthodox Church, who are in canonical communion with all the local Autocephalous Orthodox Churches, form each Episcopal Assembly.

2. Those Orthodox Bishops who do not reside in the region, but who have pastoral ministry in parishes in the Region, are also members of the Episcopal Assembly.

3. Retired Bishops and Bishops visiting the Region, inasmuch as they meet the requirements of paragraph (1), may be invited to participate in the Assembly, but without voting rights.

Article 2.

The purpose of the Episcopal Assembly is to manifest the unity of the Orthodox Church, to promote collaboration between the churches in all areas of pastoral ministry, and to maintain, preserve and develop the interests of the communities that belong to the canonical Orthodox Bishops of the Region.

Article 3.

The Episcopal Assembly will have an Executive Committee composed of the Primatial Bishops of each of the canonical Churches in the Region.

Article 4.

1. The Episcopal Assembly and its Executive Committee will have a Chairman, one or two Vice-Chairmen, a Secretary and a Treasurer, and any other positions of responsibility that the Assembly may designate.

2. The Chairman is ex officio the first among the Bishops of the Ecumenical Patriarchate and, in the absence thereof, in the order of Diptychs. The Chairman of the Episcopal Assembly convenes the meetings thereof, directs its work and presides over its colleagues. Regarding issues that were discussed during the meeting of the Episcopal Assembly, and on which a unanimous decision was reached, the President (or another member of the Episcopal Assembly charged by him), presents the common position of the Orthodox Church in the Region to government, society and to other religious organizations.

3. The Vice-Chairmen are appointed ex officio from the Member Bishops of the Assemblies, from the next ranking Churches, in accordance with the order of the Diptychs of the Orthodox Churches. The Secretary, Treasurer and other positions of responsibility are chosen by the Assembly, and have the possibility not to originate from the ranks of the bishops.

Article 5.

1. The competencies of the Episcopal Assembly are:

    a. to safeguard and contribute to the unity of the Orthodox Church of the Region in its theological, ecclesiological, canonical, spiritual, philanthropic, educational and missionary obligations.

b. The coordination and leadership of activities of common interest in areas of pastoral care, catechesis, liturgical life, religious publishing, mass media, religious education, etc.

c. Relations with the non-Orthodox Christians and members of other religions.

d. Anything that entails obligations of the Orthodox Church in Her relations with society and government.

e. The preparation of a plan to organize the Orthodox of the Region on a canonical basis.

2. The definition of the scope of these competencies should in no way interfere with the responsibility of each Bishop for his eparchial jurisdiction, or restrict the rights of his Church, including its relations with international agencies, governments, civil society, mass media, other legal undertakings, national and treaty organizations, as well as other religions.

   For specific linguistic, educational and pastoral issues of a particular Church, the Episcopal Assembly may also collaborate with the ecclesiastical authority of the Church in question, so that the diversity of national traditions may secure the unity of Orthodoxy in the communion of faith and in the bond of love.

Article 6.

1. The Episcopal Assembly receives and records the election of Bishops of the Region, and their reference to the most holy autocephalous Orthodox Churches.

2. It examines and determines the canonical status of local communities in the Region that have no reference to the most holy autocephalous Orthodox Churches.

3. It must record every decision relating to clerics promulgated by their bishops, in order that this decision is applied among all the Orthodox Churches in the Region.

Article 7.

1. The Episcopal Assembly meets once a year, at the invitation of the Chairman. It may meet as often as it is deemed necessary by the Executive Committee, or at the written request that shows cause of one third of the members of the Assembly.

2. The Executive Committee meets once every three months and whenever necessary at the invitation of the Chairman or at the written request that shows cause of one third of its members.

3. The invitations to the Assembly, in the absence of exceptional circumstances, are to be sent two months in advance; and for the Executive Committee, one week in advance. They are to be accompanied by the agenda items and related documents.

4. The agenda must be approved at the first session of the Assembly, and should only be amended by a decision of the members present, be means of an absolute majority of the votes.

Article 8.

The quorum for the Executive Committee is two thirds of its members and for the Assembly, an absolute majority of members, including the Chairman.

Article 9.

The work of the Episcopal Assembly is conducted in accordance with the principles of the Orthodox conciliar tradition and is directed by its Chairman, who has the responsibility for supervising the implementation of its decisions.

Article 10.

1. The decisions of the Episcopal Assembly are taken by consensus.

2. In matters of more general concern which require, by the decision of the Assembly of Bishops, a Pan-Orthodox approach, the Assembly's chairman refers it to the Ecumenical Patriarch for further Pan-Orthodox actions.

Article 11.

1. Upon the decision of the Episcopal Assembly, it is possible to form from its members Committees for Mission as well as for Liturgical, Pastoral, Financial, Educational, Ecumenical and other issues, chaired by one of the Bishop-Members of the Assembly.

2. The members of these Committees, clergy or laity, are appointed by the Executive Committee. In addition, advisers and experts may be invited to participate in the Assembly or in the Executive Committee, without voting rights.

Article 12.

1. The Episcopal Assembly may establish its own Internal Regulations in order to supplement and adjust the above provisions, in accordance with the needs of the Region and in respect to the canon law of the Orthodox Church.

2. All legal and financial issues relating to the functioning of the Assembly are to be decided in the light of the civil laws of the countries of the Region, in which members of the Assembly exercise their jurisdiction.

Article 13.

The formation of a new Episcopal Assembly, the partition or abolition of an existing Episcopal Assembly, or the merger of two or more of these Assemblies, occurs following the decision of the Synaxis of the Primates of the Orthodox Churches, at the request of a particular Church, or the request of the Chairman of a particular Episcopal Assembly to the Ecumenical Patriarch.

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἠσχολήθη περί τό θέμα τῆς κανονικῆς ὀργανώσεως τῆς Ὀρθοδόξου Διασπορᾶς. Οὕτω, συνεζήτησε τά ὑπό τῆς Δ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως (Σαμπεζύ, 2009) καί ὑπό τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν (21-28 Ἰαν. 2016) παραπεμφθέντα αὐτῇ σχετικά κείμενα περί τῆς *Ὀρθοδόξου Διασπορᾶς* καί περί τοῦ *Κανονισμοῦ Λειτουργίας τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων* ἐν αὐτῇ, ἐγκρίνασα αὐτά μετά τινων μικρῶν τροπολογιῶν, ἔχουν δέ ὡς ἀκολούθως:

1.

1. Διεπιστώθη ὅτι ἀποτελεῖ κοινήν βούλησιν πασῶν τῶν ἁγιωτάτων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὅπως ἐπιλυθῇ τό ζήτημα τῆς Ὀρθοδόξου Διασπορᾶς τό ταχύτερον δυνατόν καί ὅπως ὀργανωθῇ αὕτη κατά τρόπον σύμφωνον πρός τήν ὀρθόδοξον ἐκκλησιολογίαν καί τήν κανονικήν παράδοσιν καί πρᾶξιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

2. Διεπιστώθη ὡσαύτως ὅτι κατά τήν παροῦσαν φάσιν δέν εἶναι ἐφικτή δι' ἱστορικούς καί ποιμαντικούς λόγους ἡ ἄμεσος μετάβασις εἰς τήν αὐστηρῶς κανονικήν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρός τό ζήτημα τοῦτο, τοὐτέστιν εἰς τήν ὕπαρξιν ἑνός μόνου Ἐπισκόπου εἰς τόν αὐτόν τόπον. Ὅθεν, ἀποφασίζεται ὅπως διατηρηθοῦν αἱ θεσμοθετηθεῖσαι ὑπό τῆς Δ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως αἱ Ἐπισκοπικαί Συνελεύσεις, ἄχρις οὗ ἐπιστῇ ὁ καιρός, κατόπιν ὡριμάνσεως τῶν συνθηκῶν, πρός ἐφαρμογήν τῆς κανονικῆς ἀκριβείας.

2.

1. Αἱ Ἐπισκοπικαί Συνελεύσεις τῶν κατωτέρω μνημονευομένων περιοχῶν συγκροτοῦνται ὑπό πάντων τῶν ἐν τῇ περιοχῇ ἐκείνῃ ὡς κανονικῶν ἀναγνωριζομένων ἐπισκόπων, οἵτινες θά ἐξακολουθοῦν νά ὑπάγωνται εἰς τάς κανονικάς δικαιοδοσίας, εἰς ἃς ὑπάγονται σήμερον.

2. Αἱ Συνελεύσεις αὗται θά συνίστανται ἐκ πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ περιοχῇ ἐπισκόπων, οἵτινες εὑρίσκονται ἐν κανονικῇ κοινωνίᾳ μετά πασῶν τῶν ἁγιωτάτων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί θά προεδρεύωνται ὑπό τοῦ πρώτου ἐκ τῶν εἰς τήν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως ὑπαγομένων ἀρχιερέων, ἐλλείψει δέ τούτου συμφώνως πρός τήν τάξιν τῶν Διπτύχων. Αὗται θά ἔχουν ἐκτελεστικήν Ἐπιτροπήν, ἀποτελουμένην ἐκ τῶν πρώτων ἱεραρχῶν τῶν διαφόρων δικαιοδοσιῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τήν περιοχήν.

3. Ἔργον καί εὐθύνη τῶν ἐπισκοπικῶν τούτων Συνελεύσεων θά εἶναι ἡ μέριμνα διά τήν φανέρωσιν τῆς ἑνότητος τῆς Ὀρθοδοξίας καί τήν ἀνάπτυξιν κοινῆς δράσεως ὅλων τῶν ὀρθοδόξων ἑκάστης περιοχῆς πρός θεραπείαν τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐκεῖ διαβιούντων ὀρθοδόξων, κοινήν ἐκπροσώπησιν πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων καί τῆς ὅλης κοινωνίας τῆς περιοχῆς, καλλιέργειαν τῶν θεολογικῶν γραμμάτων καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας κ.λπ. Αἱ ἐπί τῶν θεμάτων τούτων ἀποφάσεις θά λαμβάνωνται καθ' ὁμοφωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν αἱ ὁποῖαι ἐκπροσωποῦνται εἰς τήν συγκεκριμένην Συνέλευσιν.

3. Αἱ περιοχαί, εἰς τάς ὁποίας θά δημιουργηθοῦν εἰς ἕν πρῶτον στάδιον Ἐπισκοπικαί συνελεύσεις, ὁρίζονται ὡς ἑξῆς:

i. Καναδᾶς

ii. Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς

iii. Λατινική Ἀμερική

iv. Αὐστραλία, Νέα Ζηλανδία καί Ὠκεανία

v. Μεγάλη Βρεταννία καί Ἰρλανδία

vi. Γαλλία

vii. Βέλγιον, Ὁλλανδία καί Λουξεμβοῦργον

viii. Αὐστρία

ix. Ἰταλία καί Μάλτα

x. Ἑλβετία καί Λιχτενστάιν

xi. Γερμανία

xii. Σκανδιναυϊκαί Χῶραι (ἐκτός τῆς Φιλλανδίας)

xiii. Ἱσπανία καί Πορτογαλία

4. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Διασπορᾶς, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν εἰς τήν Διασποράν καί ἔχουν ἐνορίας εἰς περισσοτέρας περιοχάς, θά εἶναι μέλη τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων καί τῶν περιοχῶν αὐτῶν.

5. Αἱ Ἐπισκοπικαί Συνελεύσεις δέν ἀποστεροῦν ἀπό τούς Ἐπισκόπους μέλη αὐτῶν ἁρμοδιότητας διοικητικοῦ καί κανονικοῦ χαρακτῆρος οὔτε περιορίζουν τά δικαιώματα αὐτῶν εἰς τήν Διασποράν. Αἱ Ἐπισκοπικαί Συνελεύσεις ἀποβλέπουν εἰς τήν διαμόρφωσιν κοινῆς θέσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπί διαφόρων θεμάτων, τοῦτο οὐδόλως ἐμποδίζει τούς Ἐπισκόπους μέλη, οἱ ὁποῖοι μένουν ὑπόλογοι εἰς τάς ἰδικάς των Ἐκκλησίας, νά ἐκφράσουν τάς ἀπόψεις τῶν ἰδικῶν των Ἐκκλησιῶν ἐνώπιον τοῦ ἔξω κόσμου.

6. Οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων συγκαλοῦν καί προεδρεύουν πασῶν τῶν κοινῶν συνάξεων τῶν ἐπισκόπων τῆς περιοχῆς αὐτῶν (λειτουργικῶν, ποιμαντικῶν, διοικητικῶν κ.λπ.). Εἰς ζητήματα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, ἀπαιτοῦντα, κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως, πανορθόδοξον ἀντιμετώπισιν ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἔχει τήν ἀναφοράν αὐτοῦ εἰς τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην διά τά περαιτέρω κατά τά πανορθοδόξως ἰσχύοντα.

7. Αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι δεσμεύονται, ὅπως μή προβαίνουν εἰς ἐνεργείας δυναμένας νά παραβλάψουν τήν ὡς ἄνω διαγραφομένην πορείαν πρός κανονικήν ἐπίλυσιν τοῦ θέματος τῆς Διασπορᾶς, ὡς ἡ ἀπόδοσις τίτλων ὑφισταμένων ἤδη εἰς Ἀρχιερεῖς, θά πράττουν δέ πᾶν τό δυνατόν πρός διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων καί ἀποκατάστασιν τῆς ὁμαλῆς κανονικῆς τάξεως ἐν τῇ Διασπορᾷ.

Κανονισμός Λειτουργίας τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Διασπορᾷ

Ἄρθρον 1.

1. Πάντες οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι ἑκάστης Περιοχῆς, ἐκ τῶν ὑπό τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καθορισθεισῶν, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται ἐν κανονικῇ κοινωνίᾳ μετά πασῶν τῶν κατά τόπους Ὀρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, συγκροτοῦν ἰδίαν Ἐπισκοπικήν Συνέλευσιν.

2. Μέλη τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως εἶναι καί ὅσοι ὑπερόριοι ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι ἀσκοῦν ποιμαντικήν διακονίαν ἐνοριῶν τῆς Περιοχῆς.

3. Οἱ ἐφησυχάζοντες καί οἱ ἐπισκεπτόμενοι τήν Περιοχήν ἐπίσκοποι, ἐφ' ὅσον πληροῦν τάς προϋποθέσεις τῆς παραγράφου (1), δύνανται νά προσκληθοῦν ὅπως συμμετάσχουν εἰς τήν Συνέλευσιν, ἀλλά ἄνευ δικαιώματος ψήφου.

Ἄρθρον 2.

Σκοπός τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως εἶναι νά φανερώνῃ τήν ἑνότητα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, νά προωθῇ τήν συνεργασίαν μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς πάντας τούς τομεῖς τῆς ποιμαντικῆς διακονίας καί νά διατηρῇ, διαφυλάσσῃ καί ἀναπτύσσῃ τά συμφέροντα τῶν κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι ὑπάγονται εἰς τούς ὀρθοδόξους κανονικούς ἐπισκόπους τῆς Περιοχῆς.

Ἄρθρον 3.

Ἡ Ἐπισκοπική Συνέλευσις θά ἔχῃ Ἐκτελεστικήν Ἐπιτροπήν ἀπαρτιζομένην ἐκ τῶν πρώτων ἐπισκόπων ἑκάστης τῶν κανονικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Περιοχῆς.

Ἄρθρον 4.

1. Ἡ Ἐπισκοπική Συνέλευσις καί ἡ Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή αὐτῆς θά ἔχουν ἕνα Πρόεδρον, ἕνα ἤ δύο Ἀντιπροέδρους, ἕνα Γραμματέα καί ἕνα Ταμία, ὡς καί ἄλλους ὑπευθύνους ὁρισθησομένους ὑπό τῆς Συνελεύσεως.

2. Πρόεδρος εἶναι *ex officio* ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί, ἀπόντος τούτου, κατά τήν τάξιν τῶν Διπτύχων. Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως συγκαλεῖ τάς συνεδρίας αὐτῆς, διευθύνει τάς ἐργασίας αὐτῶν καί προεξάρχει τῶν συλλειτούργων. Ἐπί τῶν ζητημάτων, τά ὁποῖα συνεζητήθησαν εἰς τήν συνεδρίαν τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως καί ἐπί τῶν ὁποίων ἐπετεύχθη ὁμόφωνος ἀπόφασις, ὁ Πρόεδρος (ἤ κατ' ἀνάθεσιν αὐτοῦ ἄλλο μέλος τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως) προβάλλει ἐνώπιον τοῦ κράτους, τῆς κοινωνίας καί τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν ὀργανισμῶν τήν κοινήν θέσιν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς περιοχῆς.

3. Ὁ ἤ οἱ Ἀντιπρόεδροι ὁρίζονται *ex officio* ἐκ τῶν ἐπισκόπων-μελῶν τῶν Συνελεύσεων ἐκ τῶν ἀμέσως ἑπομένων Ἐκκλησιῶν συμφώνως πρός τήν τάξιν τῶν Διπτύχων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ὁ Γραμματεύς, ὁ Ταμίας καί οἱ λοιποί ὑπεύθυνοι ἐκλέγονται ὑπό τῆς Συνελεύσεως, δύνανται δέ νά μή προέρχωνται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῶν ἐπισκόπων.

Ἄρθρον 5.

1. Αἱ ἁρμοδιότητες τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως εἶναι:

    1. νά μεριμνᾷ καί νά συμβάλῃ διά τήν διατήρησιν τῆς ἑνότητος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Περιοχῆς εἰς τάς θεολογικάς, ἐκκλησιολογικάς, κανονικάς, πνευματικάς, φιλανθρωπικάς, ἐκπαιδευτικάς καί ἱεραποστολικάς ὑποχρεώσεις αὐτῆς.

    2. Ὁ συντονισμός καί ἡ προώθησις τῶν κοινοῦ ἐνδιαφέροντος δραστηριοτήτων εἰς τούς τομεῖς τῆς διαποιμάνεως, τῆς κατηχήσεως, τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, τῶν θρησκευτικῶν ἐκδόσεων, τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας κ.λπ..

    3. Αἱ σχέσεις μετά τῶν ἑτεροδόξων καί μετά τῶν ἑτεροθρήσκων.

    4. Πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τάς σχέσεις αὐτῆς μετά τῆς κοινωνίας καί τῶν κρατικῶν Ἀρχῶν.

    5. Ἡ προετοιμασία σχεδίου ὀργανώσεως τῶν ὀρθοδόξων τῆς Περιοχῆς ἐπί κανονικῆς βάσεως.

2. Ὁ καθορισμός τοῦ πεδίου τῶν ἁρμοδιοτήτων δέν θά ἔδει ἐπ' οὐδενί νά παρεμβαίνῃ εἰς τήν ἐπαρχιακήν δικαιοδοσίαν ἑκάστου Ἐπισκόπου καί νά περιορίζῃ τά δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν σχέσεων αὐτῆς μετά τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν, τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν, τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως, τῶν ἄλλων ὁμολογιῶν, τῶν κρατικῶν καί διομολογιακῶν ὀργανισμῶν, ὡς ἐπίσης καί τῶν ἄλλων θρησκειῶν.

    Ἐπί εἰδικῶν γλωσσικῶν, ἐκπαιδευτικῶν ἤ καί ποιμαντικῶν ζητημάτων Ἐκκλησίας τινός ἡ Ἐπισκοπική Συνέλευσις δύναται νά συνεργάζεται καί μετά τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τῆς ἐν λόγῳ Ἐκκλησίας, ὥστε ἡ ποικιλία τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων νά ἐπιβεβαιοῖ τήν ἑνότητα τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τήν κοινωνίαν τῆς πίστεως καί τόν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης.

Ἄρθρον 6.

1. Ἡ Ἐπισκοπική Συνέλευσις ἀποδέχεται καί καταγράφει τήν ἐκλογήν τῶν ἐπισκόπων τῆς Περιοχῆς, ὡς καί τήν ἀναφοράν αὐτῶν εἰς τάς ἁγιωτάτας αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας.

2. Ἐξετάζει καί καθορίζει τό κανονικόν καθεστώς τῶν ἐν τῇ Περιοχῇ τοπικῶν κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι δέν ἔχουν ἀναφοράν εἰς τάς ἁγιωτάτας αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας.

3. Ὀφείλει νά καταγράφῃ πᾶσαν κρίσιν κληρικῶν ἐκφωνηθεῖσαν ὑπό τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν, ἵνα ἡ κρίσις αὕτη ἐφαρμοσθῇ μεταξύ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Περιοχῆς.

Ἄρθρον 7.

1. Ἡ Ἐπισκοπική Συνέλευσις συνέρχεται τουλάχιστον ἅπαξ τοῦ ἔτους, τῇ προσκλήσει τοῦ Προέδρου. Δύναται νά συνέλθῃ ὁσάκις ἤθελε τοῦτο κριθῇ ἀναγκαῖον ὑπό τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς ἤ τῇ ἐγγράφῳ καί ἠτιολογημένῃ αἰτήσει τοῦ 1/3 τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως.

2. Ἡ Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή συνέρχεται μίαν φοράν ἀνά τρίμηνον καί ὁσάκις ἤθελε τοῦτο κριθῇ ἀναγκαῖον, τῇ προσκλήσει τοῦ Προέδρου ἤ τῇ γραπτῇ καί ἠτιολογημένῃ αἰτήσει τοῦ 1/3 τῶν μελῶν αὐτῆς.

3. Αἱ προσκλήσεις διά τήν σύγκλησιν τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως, ἐάν δέν συντρέχουν ἐξαιρετικοί λόγοι, ἀποστέλλονται πρό δύο μηνῶν, ἐνῶ διά τήν σύγκλησιν τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς πρό μιᾶς ἑβδομάδος, συναποστέλλονται δέ τά θέματα τῆς ἡμερησίας διατάξεως καί τά πρός αὐτά σχετικά στοιχεῖα.

4. Ἡ ἡμερησία διάταξις πρέπει νά ἐγκρίνεται κατά τήν πρώτην συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως καί δέν δύναται νά τροποποιηθῇ εἰ μή δι' ἀποφάσεως τῶν παρόντων μελῶν, λαμβανομένης δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας.

Ἄρθρον 8.

Ἡ Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή εὑρίσκεται ἐν ἀπαρτίᾳ διά τῆς παρουσίας τῶν 2/3 τῶν μελῶν αὐτῆς, ἡ δέ Συνέλευσις διά τῆς παρουσίας τῆς ἀπολύτου πλειονοψηφίας τῶν μελῶν αὐτῆς, συμπεριλαμβανομένου τοῦ Προέδρου αὐτῆς.

Ἄρθρον 9.

Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως διεξάγονται συμφώνως πρός τάς ἀρχάς τῆς ὀρθοδόξου συνοδικῆς παραδόσεως καί διευθύνονται ὑπό τοῦ Προέδρου αὐτῆς, ὁ ὁποῖος ἔχει καί τήν εὐθύνην ἐποπτείας ἐπί τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς.

Ἄρθρον 10.

1. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως λαμβάνονται καθ' ὁμοφωνίαν.

2. Εἰς ζητήματα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, τά ὁποῖα ἀπαιτοῦν, κατά τήν κρίσιν τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως, πανορθόδοξον ἀντιμετώπισιν, ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἔχει τήν ἀναφοράν αὐτοῦ εἰς τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην διά τά περαιτέρω, κατά τά πανορθοδόξως ἰσχύοντα.

Ἄρθρον 11.

1. Μετ' ἀπόφασιν τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως δύναται νά συγκροτοῦνται ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς Ἐπιτροπαί Ἱεραποστολῆς, Λειτουργικῶν, Ποιμαντικῶν, Οἰκονομικῶν, Ἐκπαιδευτικῶν, Οἰκουμενικῶν καί ἄλλων θεμάτων, προεδρευόμεναι ὑφ' ἑνός ἐπισκόπου-μέλους τῆς Συνελεύσεως.

2. Τά μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν αὐτῶν, κληρικοί ἤ λαϊκοί, ὁρίζονται ὑπό τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς. Σύμβουλοι ἐπίσης καί εἰδικοί δύνανται νά προσκαλῶνται ὅπως συμμετάσχουν εἰς τήν Ἐπισκοπικήν Συνέλευσιν ἤ εἰς τήν Ἐκτελεστικήν Ἐπιτροπήν, χωρίς δικαίωμα ψήφου.

Ἄρθρον 12.

1. Ἡ Ἐπισκοπική Συνέλευσις δύναται νά συντάξῃ καί νά τροποποιήσῃ τόν ἴδιον αὐτῆς Ἐσωτερικόν Κανονισμόν πρός συμπλήρωσιν καί προσαρμογήν τῶν ἀνωτέρω διατάξεων συμφώνως πρός τάς ἀνάγκας τῆς Περιοχῆς καί ἐν σεβασμῷ πρός τό κανονικόν δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

2. Πάντα τά ἀφορῶντα εἰς τήν λειτουργίαν τῆς Συνελεύσεως νομικά καί οἰκονομικά θέματα ἀποφασίζονται ὑπό τό φῶς τῆς νομοθεσίας τῶν κρατῶν τῆς Περιοχῆς, εἰς τήν ὁποίαν τά μέλη τῆς Συνελεύσως ἀσκοῦν τήν δικαιοδοσίαν αὐτῶν.

Ἄρθρον 13.

Σύστασις νέας, κατάτμησις ἤ κατάργησις ὑφισταμένης Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως ἤ συγχώνευσις δύο ἤ περισσοτέρων τοιούτων γίνεται μετ' ἀπόφασιν τῆς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν κατόπιν αἰτήσεως Ἐκκλησίας τινός ἤ τοῦ Προέδρου Ἐπισκοπικῆς τινος Συνελεύσεως πρός τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην.

THE SACRAMENT OF MARRIAGE AND ITS IMPEDIMENTS

I. On Orthodox Marriage

1. The institution of the family is threatened today by such phenomena as secularization and moral relativism. The Orthodox Church maintains, as her fundamental and indisputable teaching, that marriage is sacred. The freely entered union of man and woman is an indispensable precondition for marriage.

2. In the Orthodox Church, marriage is considered to be the oldest institution of divine law because it was instituted simultaneously with the creation of Adam and Eve, the first human beings (Gen 2:23). Since its origin, this union not only implies the spiritual communion of a married couple—a man and a woman—but also assured the continuation of the human race. As such, the marriage of man and woman, which was blessed in Paradise, became a holy mystery, as mentioned in the New Testament where Christ performs *His first sign*, turning water into wine at the wedding in Cana of Galilee, and thus reveals His glory (Jn 2:11). The mystery of the indissoluble union between man and woman is an icon of the unity of Christ and the Church (Eph 5:32).

3. Thus, the Christocentric typology of the sacrament of marriage explains why a bishop or a presbyter blesses this sacred union with a special prayer. In his letter to Polycarp of Smyrna, Ignatius the God-Bearer stressed that those who enter into the communion of marriage *must also have the bishop's approval, so that their marriage may be according to God, and not after their own desire. Let everything be to the glory of God* (V, 2). Therefore, the sacredness of the God-established union and the lofty spiritual content of married life explain the affirmation: *So that marriage should be honored among all, and the bed undefiled* (Heb 13:4). That is why the Orthodox Church condemns any defilement of its purity (Eph 5:2-5; 1 Thes 4:4; Heb 13:4ff).

4. The union of man and woman in Christ constitutes "a small church" or an icon of the Church. Through God's blessing, the union of man and woman is elevated to a higher level, for communion is greater than individual existence because it initiates the spouses into the order of the Kingdom of the All-Holy Trinity. A necessary condition of marriage is faith in Jesus Christ, which must be shared by the bridegroom and the bride, man and woman. Consequently, unity in Christ is the foundation of marital unity. Thus, marital love blessed by the Holy Spirit enables the couple to reflect the love between Christ and the Church as a mystery of the Kingdom of God—as the eternal life of humanity in the love of God.

5. Protecting the sacredness of marriage has always been crucially important for the preservation of the family, which reflects the communion of the persons yoked together both in the Church and in society at large. Therefore, communion achieved through the sacrament of marriage does not merely serve as an example of a typical natural relationship, but also as an essential and creative spiritual force in the sacred institution of the family. It alone ensures the safety and formation of children, both for the spiritual mission of the Church as well as in the life of society.

6. It was always with the necessary strictness and proper pastoral sensibility, in the compassionate manner of Paul, Apostle of the Gentiles (Rom 7:2-3; 1 Cor 7:12-15, 39), that the Church treated both *the positive preconditions* (difference of sexes, legal age, etc.) and *the negative impediments*(kinship by blood and affinity, spiritual kinship, an existing marriage, difference in religion, etc.) for the joining in marriage. Pastoral sensibility is necessary not only because the biblical tradition determines the relationship between the natural bond of marriage

and the sacrament of the Church, but also because Church practice does not exclude the incorporation of certain Greco-Roman natural law principles that acknowledge the marital bond between man and woman as *a communion of divine and human law* (Modestin) compatible with the sacredness of the sacrament of marriage attributed by the Church.

7. Given our current context, which is unfavorable for the sacrament of marriage and the sacred institution of family, hierarchs and shepherds must actively cultivate their pastoral work in order to protect the faithful, standing by them to fortify their hope shaken by many hardships, and asserting the institution of the family upon an unshakable foundation that neither rain, nor river, nor wind can destroy, since this foundation is the rock which is Christ (Mt 7:25).

8. The pressing issue in society today is marriage, which is the center of the family, and the family is what justifies marriage. Pressure to recognize new forms of cohabitation constitutes a real threat for Orthodox Christians. This variously-manifested crisis in marriage and family profoundly concerns the Orthodox Church not only in light of negative consequences for the fabric of society, but also in light of its threat to particular relationships within the bounds of the traditional family. The main victims of these trends are the couples themselves, and especially the children, since regrettably the children often endure great suffering from an early age, while nonetheless bearing no responsibility for the situation.

9. A civil marriage between a man and a woman registered in accordance with the law lacks sacramental character since it is a simple legalized cohabitation recognized by the State, different from a marriage blessed by God and the Church. The members of the Church who contract a civil marriage ought to be regarded with pastoral responsibility, which is necessary to help them understand the value of the sacrament of marriage and the blessings connected with it.

10. The Church does not allow for her members to contract same-sex unions or any other form of cohabitation apart from marriage. The Church exerts all possible pastoral efforts to help her members who enter into such unions understand the true meaning of repentance and love as blessed by the Church.

11. The grave consequences brought about by this crisis of the institutions of marriage and the family are manifested in the frightening increase in the number of divorces, abortions, and other problems of family life. These consequences constitute a great challenge to the mission of the Church in the modern world, which is why the shepherds of the Church are obligated to make every possible effort to address these problems. The Orthodox Church lovingly invites her children and all people of good will to defend this fidelity to the sacredness of the family.

II. On Impediments to Marriage and the application of economy

1. Concerning impediments to marriage due to kinship by blood, kinship by affinity and adoption, and spiritual kinship, the prescriptions of the canons (Canons 53 and 54 of the Quinisext Ecumenical Council) and the church practice derived from them are valid as applied today by local autocephalous Orthodox Churches, determined and defined in their charters and their respective conciliar decisions.

2. A marriage that is not completely dissolved or annulled and a third marriage constitute absolute impediments to entering into marriage, according to Orthodox canonical tradition, which categorically condemns bigamy and a fourth marriage.

3. In accordance with the rigor (*akribeia*) of the holy canons, entering into a marriage after monastic tonsure is forbidden (Canon 16 of the Fourth Ecumenical Council and Canon 44 of the Quinisext Ecumenical Council).

4. Priesthood in itself does not constitute an impediment to marriage, but in accordance with the prevailing canonical tradition (Canon 3 of the Quinisext Ecumenical Council), after ordination entrance into marriage is forbidden.

5. Concerning mixed marriages of Orthodox Christians with non-Orthodox Christians or non-Christians:

   i. Marriage between Orthodox and non-Orthodox Christians is forbidden according to canonical *akribeia* (Canon 72 of the Quinisext Ecumenical Council).

   ii. With the salvation of man as the goal, the possibility of the exercise of ecclesiastical *oikonomia* in relation to impediments to marriage must be considered by the Holy Synod of each autocephalous Orthodox Church according to the principles of the holy canons and in a spirit of pastoral discernment.

   iii. Marriage between Orthodox and non-Christians is categorically forbidden in accordance with canonical *akribeia*.

6. The practice adopted in implementing ecclesiastical Tradition with respect to impediments to marriage should also take into account the relevant provisions of state legislation, without going beyond the limits of ecclesiastical economy (*oikonomia*).

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΚΩΛΥΜΑΤΑ ΑΥΤΟΥ

Ι. Ὁ Ὀρθόδοξος Γάμος

1. Ὁ θεσμός τῆς οἰκογενείας εὑρίσκεται σήμερον ὑπό τήν ἀπειλήν τῆς ἐκκοσμικεύσεως ὡς ἐπίσης καί τοῦ ἠθικοῦ σχετικισμοῦ. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία διδάσκει τήν ἱερότητα τοῦ γάμου ὡς μίαν θεμελιώδη καί ἀδιαμφισβήτητον διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐν ἐλευθερίᾳ ἕνωσις μεταξύ ἀνδρός καί γυναικός εἶναι μία ἀπαραίτητος προϋπόθεσις.

2. Ὁ γάμος θεωρεῖται εἰς τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς ὁ ἀρχαιότερος θεσμός θείου δικαίου, διότι εἰσήχθη συγχρόνως πρός τήν δημιουργίαν τῶν πρώτων ἀνθρώπων, τοῦ Ἀδάμ καί τῆς Εὔας (Γεν. β', 23). Ἡ ἕνωσις αὕτη συνεδέθη ἀπ' ἀρχῆς ὄχι μόνον πρός τήν πνευματικήν κοινωνίαν τοῦ ζεύγους, τοῦ ἀνδρός καί τῆς γυναικός, ἀλλά καί πρός τήν δυνατότητα ἐξασφαλίσεως τῆς συνεχείας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οὕτως, ὁ γάμος ἀνδρός καί γυναικός εὐλογηθείς ἐν τῷ παραδείσῳ κατέστη ἕν ἱερόν μυστήριον, τό ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τήν Καινήν Διαθήκην, ὅτε ὁ Χριστός ἐτέλεσε τό «*πρῶτον σημεῖον*» διά τῆς μεταβολῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον εἰς τόν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας γάμον, ἀποκαλύπτων οὕτω τήν δόξαν αὐτοῦ (Ἰωάν. β', 11). Τό μυστήριον τοῦ ἀκαταλύτου δεσμοῦ μεταξύ ἀνδρός καί γυναικός εἶναι εἰκών τῆς ἑνώσεως Χριστοῦ καί Ἐκκλησίας (Ἐφεσ. ε', 32).

3. Ἡ χριστοκεντρική λοιπόν τυπολογία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἐξηγεῖ τήν ὑπό τοῦ ἐπισκόπου ἤ πρεσβυτέρου εὐλογίαν τοῦ ἱεροῦ δεσμοῦ δι' εἰδικῆς εὐχῆς (*ἱερολογίας*), διό καί ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, εἰς τήν πρός τόν Πολύκαρπον Σμύρνης Ἐπιστολήν αὐτοῦ, ἐτόνιζεν, ὅτι οἱ προσερχόμενοι εἰς γάμου κοινωνίαν πρέπει *«μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν (= ἀνθρωπίνην). Πάντα εἰς τιμὴν Θεοῦ γινέσθω»* (V, 2). Οὕτω, τόσον ἡ ἱερότης τοῦ θεοσυστάτου δεσμοῦ, ὅσον καί τό ὑψηλόν πνευματικόν περιεχόμενον τῆς ἐγγάμου συζυγίας ἐξηγοῦν τήν ἀξίωσιν, ὥστε νά ἀναδειχθῇ *«τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος»* (Ἑβρ. ιγ', 4), διό καί ἀπεδοκιμάζετο οἱαδήτις προσβολή τῆς καθαρότητος αὐτοῦ (Ἐφεσ. ε', 2-5. Α' Θεσσ. δ', 4. Ἑβρ. ιγ', 4 κ.ἄ.).

4. Ἡ ἐν Χριστῷ ἕνωσις ἀνδρός καί γυναικός συνιστᾷ μίαν μικράν ἐκκλησίαν ἤ μίαν εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἕνωσις αὕτη διά τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ ὑψοῦται εἰς ὑψηλότερον βαθμόν, διότι ἡ κοινωνία εἶναι ὑπεροχωτέρα τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως, ἀφοῦ τούς εἰσάγει εἰς τήν τάξιν τῆς Βασιλείας τῆς παναγίας Τριάδος. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διά τόν γάμον εἶναι ἡ πίστις εἰς τόν Ἰησοῦν Χριστόν, μία πίστις, τήν ὁποίαν ὀφείλουν νά ἀποδέχωνται ὁ νυμφίος καί ἡ νύμφη, ὁ ἀνήρ καί ἡ γυνή. Ἄλλωστε, τό θεμέλιον τῆς ἑνότητος τοῦ γάμου εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ἑνότης, ἵνα, διά τῆς ὑπό τοῦ ἁγίου Πνεύματος εὐλογίας τῆς συζυγικῆς ἀγάπης, δυνηθῇ τό ζεῦγος νά ἀντανακλᾷ τήν ἀγάπην Χριστοῦ καί Ἐκκλησίας ὡς μυστηρίου τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τῆς αἰωνίου ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ.

5. Ἡ προστασία τῆς ἱερότητος τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ὑπῆρξε πάντοτε ἰδιαζόντως σημαντική διά τήν προστασίαν τῆς Οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἀκτινοβολεῖ τήν κοινωνίαν τῶν συζευγνυμένων προσώπων τόσον εἰς τήν Ἐκκλησίαν, ὅσον καί εἰς τήν ὅλην κοινωνίαν. Οὕτως, ἡ διά τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἐπιτυγχανομένη κοινωνία προσώπων λειτουργεῖ ὄχι ἁπλῶς ὡς μία συμβατική φυσική σχέσις, ἀλλά καί ὡς μία οὐσιαστική καί δημιουργική πνευματική δύναμις διά τοῦ ἱεροῦ θεσμοῦ τῆς Οἰκογενείας. Αὕτη βεβαιώνει τήν προστασίαν καί τήν παιδείαν τῶν τέκνων τόσον εἰς τήν πνευματικήν ἀποστολήν τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καί εἰς τήν λειτουργίαν τῆς κοινωνίας.

6. Ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετώπιζε πάντοτε μετά τῆς ἀναγκαίας αὐστηρότητος καί τῆς δεούσης ποιμαντικῆς εὐαισθησίας, κατά τό ὑπόδειγμα τῆς ἐπιεικείας τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου (Ρωμ. ζ', 2-3. Α' Κορ. ζ', 12-15, 39 κ.ἄ.), τόσον τάς *θετικάς προϋποθέσεις* (διαφορά φύλου, νόμιμος ἡλικία κ.ἄ.), ὅσον καί τάς *ἀρνητικάς προϋποθέσεις* (συγγένεια ἐξ αἵματος καί ἐξ ἀγχιστείας, πνευματική συγγένεια, ὑπάρχων γάμος, ἑτεροθρησκεία κ.ἄ.) διά τήν σύναψιν γάμου. Ἡ ποιμαντική εὐαισθησία ἦτο ἀναγκαία ὄχι μόνον διότι ἡ βιβλική παράδοσις καθορίζει τήν σχέσιν τοῦ φυσικοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου μετά τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί διότι ἡ ἐκκλησιαστική πρᾶξις δέν ἀποκλείει τήν πρόσληψιν ὡρισμένων περί γάμου ἀρχῶν τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ φυσικοῦ Δικαίου, αἱ ὁποῖαι προβάλλουν τόν δεσμόν τοῦ γάμου ἀνδρός καί γυναικός ὡς *«θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνίαν»*(Μοδεστῖνος) καί εἶναι συμβαταί πρός τήν ἀποδιδομένην ὑπό τῆς Ἐκκλησίας ἱερότητα εἰς τό μυστήριον τοῦ γάμου.

7. Ὑπό τάς τοσοῦτον δυσχερεῖς συγχρόνους συνθήκας διά τό μυστήριον τοῦ γάμου καί διά τόν ἱερόν θεσμόν τῆς Οἰκογενείας, οἱ ἐπίσκοποι καί οἱ ποιμένες ὀφείλουν νά ἀναπτύξουν σύντονον ἐργασίαν εἰς τόν ποιμαντικόν τομέα διά νά προστατεύσουν τούς πιστούς πατρικῶς, συμπαριστάμενοι εἰς αὐτούς, διά νά ἐνισχύσουν τήν κλονισθεῖσαν ἐλπίδα αὐτῶν ἐκ τῶν ποικίλων δυσχερειῶν, θεμελιοῦντες τόν θεσμόν τῆς Οἰκογενείας ἐπί ἀκλονήτων θεμελίων, τά ὁποῖα οὔτε ἡ βροχή, οὔτε οἱ ποταμοί, οὔτε οἱ ἄνεμοι δύνανται νά καταστρέψουν, ἀφοῦ τά θεμέλια ταῦτα εἶναι ἡ πέτρα, ἡ δέ πέτρα εἶναι ὁ Χριστός (Ματθ. ζ',25).

8. Τό τιθέμενον σήμερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζήτημα εἶναι ὁ γάμος, ὁ ὁποῖος εἶναι τό κέντρον τῆς Οἰκογενείας καί ἡ Οἰκογένεια δικαιώνει τόν γάμον. Ἡ ἀσκουμένη εἰς τόν σύγχρονον κόσμον πίεσις διά τήν ἀναγνώρισιν νέων μορφῶν συμβιώσεως ἀποτελεῖ μίαν πραγματικήν ἀπειλήν διά τούς ὀρθοδόξους χριστιανούς. Ἡ κρίσις τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καί τῆς Οἰκογενείας εἰς διαφόρους μορφάς ἀνησυχεῖ βαθέως τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὄχι μόνον ἕνεκα τῶν ἀρνητικῶν συνεπειῶν εἰς τήν δομήν τῆς κοινωνίας, ἀλλά καί ἕνεκα τῆς ἀπειλῆς διά τάς εἰδικωτέρας σχέσεις εἰς τούς κόλπους τῆς παραδοσιακῆς Οἰκογενείας. Κύρια θύματα τῶν τάσεων αὐτῶν εἶναι τό ζεῦγος καί ἰδιαιτέρως τά τέκνα, διότι δυστυχῶς αὐτά ὑφίστανται συνήθως ἐκ τῆς παιδικῆς ἤδη ἡλικίας αὐτῶν τό μαρτύριον, καίτοι οὐδεμίαν ἔχουν εὐθύνην δι' αὐτό.

9. Ὁ νομίμως καταγεγραμμένος *πολιτικός γάμος* μεταξύ ἀνδρός καί γυναικός δέν ἔχει μυστηριακόν χαρακτῆρα, ἀποτελεῖ ἁπλῆν πρᾶξιν συμβιώσεως κυρωθεῖσαν ὑπό τοῦ κράτους, διάφορον πρός τόν εὐλογούμενον ὑπό τοῦ Θεοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας γάμον. Τά συνάπτοντα *πολιτικόν γάμον* μέλη τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά ἀντιμετωπίζωνται μετά ποιμαντικῆς εὐθύνης, ἡ ὁποία ἐπιβάλλεται διά νά κατανοήσουν τήν ἀξίαν τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου καί τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀπορρεουσῶν εὐλογιῶν δι' αὐτούς.

10. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀποδέχεται διά τά μέλη αὐτῆς *σύμφωνα συμβιώσεως* τοῦ αὐτοῦ ἤ ἑτέρου φύλου καί πᾶσαν ἄλλην μορφήν συμβιώσεως, διαφόρου τοῦ γάμου. Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νά καταβάλλῃ πάσας τάς δυνατάς ποιμαντικάς προσπαθείας, ὥστε τά παρεκκλίνοντα μέλη αὐτῆς εἰς τοιαύτας μορφάς συμβιώσεως νά δυνηθοῦν νά κατανοήσουν τήν πραγματικήν ἔννοιαν τῆς μετανοίας καί τῆς εὐλογημένης ὑπό τῆς Ἐκκλησίας ἀγάπης.

11. Αἱ βαρύταται συνέπειαι τῆς κρίσεως ταύτης ἐκφράζονται διά τῆς ἐπικινδύνου αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαζυγίων, τῶν ἀμβλώσεων καί πολλῶν ἄλλων ἐσωτερικῶν προβλημάτων εἰς τήν οἰκογενειακήν ζωήν. Αἱ συνέπειαι αὗται εἶναι μία μεγάλη πρόκλησις διά τήν ἀποστολήν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τόν σύγχρονον κόσμον, διό καί οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλουν νά καταβάλλουν πᾶσαν δυνατήν προσπάθειαν διά τήν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Ἡ

Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καλεῖ ἐν ἀγάπῃ τά τέκνα αὐτῆς καί ὅλους τούς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως νά ὑπερασπισθοῦν τήν πιστότητα εἰς τήν ἱερότητα τῆς Οἰκογενείας.

II. Κωλύματα Γάμου καί ἐφαρμογή τῆς Οἰκονομίας

1. Σχετικῶς μέ τά κωλύματα γάμου λόγῳ ἐξ αἵματος, ἐξ ἀγχιστείας, ἐξ υἱοθεσίας καί πνευματικῆς συγγενείας ἰσχύει ὅ,τι προβλέπεται ὑπό τῶν ἱερῶν κανόνων (53 καί 54 τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου) καί τῆς συνῳδά τούτοις ἐκκλησιαστικῆς πράξεως, ὡς αὕτη ἐφαρμόζεται σήμερον εἰς τάς κατά τόπους αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, καθορίζεται δέ καί περιγράφεται ἐν τοῖς Καταστατικοῖς Χάρταις αὐτῶν καί ταῖς σχετικαῖς συνοδικαῖς ἀποφάσεσιν αὐτῶν.

2. Περί τοῦ μή ἀμετακλήτως λυθέντος ἤ ἀκυρωθέντος γάμου καί τοῦ προϋπάρξαντος τρίτου, ἰσχύει ὅτι συνιστοῦν ἀπόλυτα κωλύματα πρός σύναψιν γάμου, συμφώνως πρός τήν κατηγορηματικῶς καταδικάζουσαν τήν διγαμίαν καί τόν τέταρτον γάμον Ὀρθοδόξον κανονικήν παράδοσιν.

3. Συμφώνως πρός τούς ἱερούς κανόνας κωλύεται κατ' ἀκρίβειαν ἡ ἱερολόγησις γάμου μετά τήν μοναχικήν κουράν (καν. 16 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί 44 τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Συνόδου).

4. Ἡ ἱερωσύνη αὐτή καθ' αὐτήν δέν ἀποτελεῖ κώλυμα γάμου, ἀλλ' ὅμως, συμφώνως πρός τήν ἰσχύουσαν κανονικήν παράδοσιν (κανών 3 τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Συνόδου) μετά τήν χειροτονίαν κωλύεται ἡ σύναψις γάμου.

5. Περί τῶν μικτῶν γάμων Ὀρθοδόξων μεθ' ἑτεροδόξων καί μή Χριστιανῶν ἤχθη εἰς τήν ἀπόφασιν, ὅπως

   i. ὁ γάμος Ὀρθοδόξων μεθ' ἑτεροδόξων κωλύεται κατά κανονικήν ἀκρίβειαν (κανών 72 τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Συνόδου).

   ii. Ἡ δυνατότης ἐφαρμογῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας ὡς πρός τά κωλύματα γάμου δέον ὅπως νά ἀντιμετωπίζεται ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἑκάστης αὐτοκεφάλου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, συμφώνως πρός τάς ἀρχάς τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐν πνεύματι ποιμαντικῆς διακρίσεως, ἐπί τῷ σκοπῷ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

   iii. ὁ γάμος Ὀρθοδόξων μετά μή χριστιανῶν κωλύεται ἀπολύτως κατά κανονικήν ἀκρίβειαν.

6. Ἡ κατά τήν ἐφαρμογήν τῆς περί κωλυμάτων γάμου ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως πρᾶξις δέον νά λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καί τάς διατάξεις τῆς ἑκασταχοῦ σχετικῆς κρατικῆς νομοθεσίας, ἄνευ ὑπερβάσεως τῶν ὁρίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας.

THE MISSION OF THE ORTHODOX CHURCH IN TODAY'S WORLD

The contribution of the Orthodox Church in realizing peace, justice, freedom, fraternity and love between peoples, and in the removal of racial and other discriminations.

For God so loved the world that he gave his Only Son, that whoever believes in him should not perish but have eternal life (Jn 3:16). The Church of Christ exists *in the world*, but is *not of the world* (cf. Jn 17:11, 14-15). The Church as the Body of the incarnate Logos of God (John Chrysostom, *Homily before Exile*, 2 PG 52, 429) constitutes the living "presence" as the sign and image of the Kingdom of the Triune God in history, proclaims the good news of a *new creation* (II Cor 5:17), of *new heavens and a new earth in which righteousness dwells* (II Pt 3:13); news of a world in which *God will wipe away every tear from people's eyes; there shall be no more death, nor sorrow, nor crying. There shall be no more pain* (Rev 21:4-5).

Such hope is experienced and foretasted by the Church, especially each time the Divine Eucharist is celebrated, bringing *together* (I Cor 11:20) the *scattered children of God* (Jn 11:52) without regard to race, sex, age, social, or any other condition into a single body where *there is neither Jew nor Greek, there is neither slave nor free, there is neither male nor female* (Gal 3:28; cf. Col 3:11).

This foretaste of the *new creation*—of a world transfigured—is also experienced by the Church in the countenance of her saints who, through their spiritual struggles and virtues, have already revealed the image of the Kingdom of God in this life, thereby proving and affirming that the expectation of a world of peace, justice, and love is not a utopia, but the *substance of things hoped for* (Heb 11:1) , attainable through the grace of God and man's spiritual struggle.

Finding constant inspiration in this expectation and foretaste of the Kingdom of God, the Church cannot remain indifferent to the problems of humanity in each period. On the contrary, she shares in our anguish and existential problems, taking upon herself—as the Lord did—our suffering and wounds, which are caused by evil in the world and, like the Good Samaritan, pouring oil and wine upon our wounds through words of *patience and comfort* (Rom 15:4; Heb 13:22), and through love in practice. The word addressed to the world is not primarily meant to judge and condemn the world (cf. Jn 3:17; 12:47), but rather to offer to the world the guidance of the Gospel of the Kingdom of God—namely, the hope and assurance that evil, no matter its form, does not have the last word in history and must not be allowed to dictate its course.

The conveyance of the Gospel's message according to the last commandant of Christ, *Go therefore and make disciples of all nations, baptizing them in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit, teaching them to observe all that I have commanded you* (Matt 28:19) is the diachronic mission of the Church. This mission must be carried out not aggressively or by different forms of proselytism, but in love, humility and respect towards the identity of each person and the cultural particularity of each people. All the Orthodox Church have an obligation to contribute to this missionary endeavor.

Drawing from these principles and the accumulated experience and teaching of her patristic, liturgical, and ascetical tradition, the Orthodox Church shares the concern and anxiety of contemporary humanity with regard to fundamental existential questions that preoccupy the world today. She thus desires to help resolve these issues, allowing the *peace of God, which surpasses all understanding* (Phil 4:7), reconciliation, and love to prevail in the world.

A. The Dignity of the Human Person

1. The human person's unique dignity, which stems from being created in the image and likeness of God and from our role in God's plan for humanity and the world, was the source of inspiration for the Church Fathers, who entered deeply into the mystery of divine *oikonomia*. Regarding the human being, St. Gregory the Theologian characteristically emphasizes that: *The Creator sets a sort of second world upon the earth, great in its smallness, another angel, a worshipper of composite nature, contemplator of visible creation, and initiate of intelligible creation, a king over all that is on earth… a living being, prepared here and transported elsewhere and (which is the culmination of the mystery) deified through attraction towards God* (*Homily 45, On Holy Pascha*, 7. PG 36, 632AB). The purpose of the incarnation of the Word of God is the deification of the human being. Christ, having renewed within himself the old Adam (cf. Eph 2:15), *made the human person divine like himself, the beginning of our hope* (Eusebius of Caesarea, *Demonstrations on the Gospel*, Book 4, 14. PG 22, 289A). For just as the entire human race was contained in the old Adam, so too, the entire human race is now gathered in the new Adam: *The Only-begotten One became man in order to gather into one and return to its original condition the fallen human race* (Cyril of Alexandria, *Commentary on the Gospel of John*, Book 9, PG 74, 273D–275A). This teaching of the Church is the endless source of all Christian efforts to safeguard the dignity and majesty of the human person.

2. On this basis, it is essential to develop inter-Christian cooperation in every direction for the protection of human dignity and of course for the good of peace, so that the peace-keeping efforts of all Christians without exception may acquire greater weight and significance.

3. As a presupposition for a wider co-operation in this regard the common acceptance of the highest value of the human person may be useful. The various local Orthodox Churches can contribute to inter-religious understanding and co-operation for the peaceful co-existence and harmonious living together in society, without this involving any religious syncretism.

4. We are convinced that, as *God's fellow workers* (I Cor 3:9), we can advance to this common service together with all people of good will, who love peace that is pleasing to God, for the sake of human society on the local, national, and international levels. This ministry is a commandment of God (Mt 5:9).

B. Freedom and Responsibility

1. Freedom is one of God's greatest gifts to the human being. *He who created man in the beginning made him free and self-determined, limiting him solely by the laws of the commandment* (Gregory the Theologian, *Homily 14, On Love for the Poor*, 25. PG 35, 892A). Freedom renders the human being capable of progressing toward spiritual perfection; yet, it also includes the risk of disobedience as independence from God and consequently the fall, which tragically gives rise to evil in the world.

2. The consequences of evil include those imperfections and shortcomings prevailing today, including: secularism; violence; moral laxity; detrimental phenomena such as the use of addictive substances and other addictions especially in the lives of certain youth; racism; the arms race and wars, as well as the resulting social catastrophes; the oppression of certain social groups, religious communities, and entire peoples; social inequality; the restriction of human rights in the field of freedom of conscience—in particular religious freedom; the misinformation and

manipulation of public opinion; economic misery; the disproportionate redistribution of vital resources or complete lack thereof; the hunger of millions of people; forced migration of populations and human trafficking; the refugee crisis; the destruction of the environment; and the unrestrained use of genetic biotechnology and biomedicine at the beginning, duration, and end of human life. These all create infinite anxiety for humanity today.

3. Faced with this situation, which has degraded the concept of the human person, the duty of the Orthodox Church today is—through its preaching, theology, worship, and pastoral activity—to assert the truth of freedom in Christ. *All things are lawful for me, but not all things are helpful; all things are lawful for me, but not all things edify. Let no one seek his own, but each one the other's well-being…for why is my liberty judged of another man's conscience?* (I Cor 10:23-24, 29). Freedom without responsibility and love eventually leads to loss of freedom.

C. Peace and Justice

1. The Orthodox Church has diachronically recognized and revealed the centrality of peace and justice in people's lives. The very revelation of Christ is characterized as a *gospel of peace* (Eph 6:15), for Christ has brought *peace to all through the blood of his Cross* (Col 1:20), *preached peace to those afar and near* (Eph 2:17), and has become *our peace* (Eph 2:14). This peace, *which surpasses all understanding* (Phil 4:7), as the Lord Himself told His disciples before His passion, is broader and more essential than the peace promised by the world: *peace I leave with you, my peace I give to you; not as the world gives do I give to you* (Jn 14:27). This is because the peace of Christ is the ripe fruit of the restoration of all things in Him, the revelation of the human person's dignity and majesty as an image of God, the manifestation of the organic unity in Christ between humanity and the world, the universality of the principles of peace, freedom, and social justice, and ultimately the blossoming of Christian love among people and nations of the world. The reign of all these Christian principles on earth gives rise to authentic peace. It is the peace from above, for which the Orthodox Church prays constantly in its daily petitions, asking this of the almighty God, Who hears the prayers of those that draw near to Him in faith.

2. From the aforementioned, it is clear why the Church, as *the body of Christ* (I Cor 12:27), always prays for the peace of the whole world; this peace, according to Clement of Alexandria, is synonymous with justice (*Stromates* 4, 25. PG 8, 1369B-72A). To this, Basil the Great adds: *I cannot convince myself that without mutual love and without peace with all people, in as far as it is within my possibilities, I can call myself a worthy servant of Jesus Christ* (*Epistle 203*, 2. PG 32, 737B). As the same Saint notes, this is self-evident for a Christian, for *nothing is so characteristic of a Christian as to be a peacemaker* (*Epistle 114*. PG 32, 528B). The peace of Christ is a mystical power that springs forth from the reconciliation between the human being and the heavenly Father, *according to the providence of Christ, Who brings all things to perfection in Him and who makes peace ineffable and predestined from the ages, and Who reconciles us with Himself, and in Himself with the Father* (Dionysius the Aeropagite, *On the Divine Names*, 11, 5, PG 3, 953AB).

3. At the same time, we are obligated to underline that the gifts of peace and justice also depend on human synergy. The Holy Spirit bestows spiritual gifts when, in repentance, we seek God's peace and righteousness. These gifts of peace and justice are manifested wherever Christians strive for the work of faith, love, and hope in our Lord Jesus Christ (I Thes 1:3).

4. Sin is a spiritual illness, whose external symptoms include conflict, division, crime, and war, as well as the tragic consequences of these. The Church strives to eliminate not only the external symptoms of illness, but the illness itself, namely, sin.

5. At the same time, the Orthodox Church considers it is her duty to encourage all that which genuinely serves the cause of peace (Rom 14:19) and paves the way to justice, fraternity, true freedom, and mutual love among all children of the one heavenly Father as well as between all peoples who make up the one human family. She suffers with all people who in various parts of the world are deprived of the benefits of peace and justice.

4. Peace and the Aversion of War

1. The Church of Christ condemns war in general, recognizing it as the result of the presence of evil and sin in the world: *Where do wars and fights come from among you? Do they not come from your desires for pleasure that war in your members?* (Jm 4:1). Every war threatens to destroy creation and life.

   This is most particularly the case with wars with weapons of mass destruction because their consequences would be horrific not only because they lead to the death of an unforeseeable number of people, but also because they render life unbearable for those who survive. They also lead to incurable diseases, cause genetic mutations and other disasters, with catastrophic impact on future generations.

   The amassing not only of nuclear, chemical, and biological weapons, but of all kinds of weapons, poses very serious dangers inasmuch as they create a false sense of superiority and dominance over the rest of the world. Moreover, such weapons create an atmosphere of fear and mistrust, becoming the impetus for a new arms race.

2. The Church of Christ, which understands war as essentially the result of evil and sin in the world, supports all initiatives and efforts to prevent or avert it through dialogue and every other viable means. When war becomes inevitable, the Church continues to pray and care in a pastoral manner for her children who are involved in military conflict for the sake of defending their life and freedom, while making every effort to bring about the swift restoration of peace and freedom.

3. The Orthodox Church resolutely condemns the multifaceted conflicts and wars provoked by fanaticism that derives from religious principles. There is grave concern over the permanent trend of increasing oppression and persecution of Christians and other communities in the Middle East and elsewhere because of their beliefs; equally troubling are the attempts to uproot Christianity from its traditional homelands. As a result, existing interfaith and international relations are threatened, while many Christians are forced to abandon their homes. Orthodox Christians throughout the world suffer with their fellow Christians and all those being persecuted in this region, while also calling for a just and lasting resolution to the region’s problems.

   Wars inspired by nationalism and leading to ethnic cleansing, the violation of state borders, and the seizure of territory are also condemned.

E. The Attitude of the Church Toward Discrimination

1. The Lord, as King of righteousness (Heb 7:2-3) denounces violence and injustice (Ps 10:5), while condemning the inhumane treatment of one's neighbor (Mt 25:41-46; Jm 2:15-16). In His Kingdom, reflected and present in His Church on earth, there is no place for hatred, enmity, or intolerance (Is 11:6; Rom 12:10).

2. The Orthodox Church's position on this is clear. She believes that God *has made from one blood every nation of men to dwell on all the face of the earth* (Acts 17:26) and that in Christ *there is neither Jew nor Greek, there is neither slave nor free, there is neither male nor female: for you are all one in Christ Jesus* (Gal 3:28). To the question: *Who is my neighbor?*, Christ responded with the parable of the Good Samaritan (Lk 10:25-37). In so doing, He taught us to tear down all barriers erected by enmity and prejudice. The Orthodox Church confesses that every human being, regardless of skin color, religion, race, sex, ethnicity, and language, is created in the image and likeness of God, and enjoys equal rights in society. Consistent with this belief, the Orthodox Church rejects discrimination for any of the aforementioned reasons since these presuppose a difference in dignity between people.

3. The Church, in the spirit of respecting human rights and equal treatment of all, values the application of these principles in the light of her teaching on the sacraments, the family, the role of both genders in the Church, and the overall principles of Church tradition. The Church has the right to proclaim and witness to her teaching in the public sphere.

F. The Mission of the Orthodox Church As a Witness of Love through Service

1. In fulfilling her salvific mission in the world, the Orthodox Church actively cares for all people in need, including the hungry, the poor, the sick, the disabled, the elderly, the persecuted, those in captivity and prison, the homeless, the orphans, the victims of destruction and military conflict, those affected by human trafficking and modern forms of slavery. The Orthodox Church's efforts to confront destitution and social injustice are an expression of her faith and the service to the Lord, Who identifies Himself with every person and especially with those in need: *Inasmuch as you did it to one of the least of these my brethren, you did it to me* (Mt 25:40). This multidimensional social service enables the Church to cooperate with various relevant social institutions.

2. Competition and enmity in the world introduce injustice and inequitable access among individuals and peoples to the resources of divine creation. They deprive millions of people of fundamental goods and lead to the degradation of human person; they incite mass migrations of populations, and they engender ethnic, religious, and social conflicts, which threaten the internal cohesion of communities.

3. The Church cannot remain indifferent before economic conditions that negatively impact humanity as a whole. She insists not only on the need for the economy to be grounded upon ethical principles, but that it must also tangibly serve the needs of human beings in accordance with the teaching of the Apostle Paul: *By laboring like this, you must support the weak. And remember the words of the Lord Jesus, that he said, 'It is more blessed to give than to receive'* (Acts 20:35). Basil the Great writes that *each person should make it his duty to help those in need and not satisfy his own needs*(*Moral Rules*, 42. PG 31, 1025A).

4. The gap between rich and poor is dramatically exacerbated due to the financial crisis, which normally results from the unbridled profiteering by some representatives of financial circles, the concentration of wealth in the hands of the few, and perverted business practices devoid of justice and humanitarian sensitivity, which ultimately do not serve humanity's true needs. A sustainable economy is that which combines efficiency with justice and social solidarity.

5. In light of such tragic circumstances, the Church's great responsibility is perceived in terms of overcoming hunger and all other forms of deprivation in the world. One such phenomenon in our time—whereby nations operate within a globalized economic system—points to the world's serious identity crisis, for hunger not only threatens the divine gift of life of whole peoples, but also offends the lofty dignity and sacredness of the human person, while simultaneously offending God. Therefore, if concern over our own sustenance is a material issue, then concern over feeding our neighbor is a spiritual issue (Jm 2:14-18). Consequently, it is the mission of all Orthodox Churches to exhibit solidarity and administer assistance effectively to those in need.

6. The Holy Church of Christ, in her universal body—embracing in her fold many peoples on earth—emphasizes the principle of universal solidarity and supports the closer cooperation of nations and states for the sake of resolving conflicts peacefully.

7. The Church is concerned about the ever-increasing imposition upon humanity of a consumerist lifestyle, devoid of Christian ethical principles. In this sense, consumerism combined with secular globalization tends to lead to the loss of nations' spiritual roots, their historical loss of memory, and the forgetfulness of their traditions.

8. Mass media frequently operates under the control of an ideology of liberal globalization and is thus rendered an instrument for disseminating consumerism and immorality. Instances of disrespectful—at times blasphemous—attitudes toward religious values are cause for particular concern, inasmuch as arousing division and conflict in society. The Church warns her children of the risk of influence on their conscience by the mass media, as well as its use to manipulate rather than bring people and nations together.

9. Even as the Church proceeds to preach and realize her salvific mission for the world, she is all the more frequently confronted by expressions of secularism. The Church of Christ in the world is called to express once again and to promote the content of her prophetic witness to the world, grounded on the experience of faith and recalling her true mission through the proclamation of the Kingdom of God and the cultivation of a sense of unity among her flock. In this way, she opens up a broad field of opportunity since an essential element of her ecclesiology promotes Eucharistic communion and unity within a shattered world.

10. The yearning for continuous growth in prosperity and an unfettered consumerism inevitably lead to a disproportionate use and depletion of natural resources. Nature, which was created by God and given to humankind to *work and preserve* (cf. Gen 2:15), endures the consequences of human sin: *For the creation was subjected to futility, not willingly, but because of him who subjected it in hope; because the creation itself also will be delivered from the bondage of corruption into the glorious liberty of the children of God. For we know that the whole creation groans and labors with birth pangs together until now* (Rom 8:20-22).

    The ecological crisis, which is connected to climate change and global warming, makes it incumbent upon the Church to do everything within her spiritual power to protect God's creation

from the consequences of human greed. As the gratification of material needs, greed leads to spiritual impoverishment of the human being and to environmental destruction. We should not forget that the earth's natural resources are not our property, but the Creator's: *The earth is the Lord's, and all its fullness, the world, and those who dwell therein* (Ps 23:1). Therefore, the Orthodox Church emphasizes the protection of God's creation through the cultivation of human responsibility for our God-given environment and the promotion of the virtues of frugality and self-restraint. We are obliged to remember that not only present, but also future generations have a right to enjoy the natural goods granted to us by the Creator.

11. For the Orthodox Church, the ability to explore the world scientifically is a gift from God to humanity. However, along with this positive attitude, the Church simultaneously recognizes the dangers latent in the use of certain scientific achievements. She believes that the scientist is indeed free to conduct research, but that the scientist is also obliged to interrupt this research when it violates basic Christian and humanitarian values. According to St. Paul, *All things are lawful for me, but all things are not helpful* (I Cor 6:12), and according to St. Gregory the Theologian, *Goodness is not goodness if the means are wrong* (*1st Theological Oration*, 4, PG 36, 16C). This perspective of the Church proves necessary for many reasons in order to establish proper boundaries for freedom and the application of the fruits of science, where in almost all disciplines, but especially in biology, we can expect both new achievements and risks. At the same time, we emphasize the unquestionable sacredness of human life from its conception.

12. Over the last years, we observe an immense development in the biological sciences and in corresponding biotechnologies. Many of these achievements are considered beneficial for humankind, while others raise ethical dilemmas and still others are deemed unacceptable. The Orthodox Church believes that the human being is not merely a composition of cells, bones, and organs; nor again is the human person defined solely by biological factors. Man is created in the image of God (Gen 1:27) and reference to humanity must take place with due respect. The recognition of this fundamental principle leads to the conclusion that, both in the process of scientific investigation as well as in the practical application of new discoveries and innovations, we should preserve the absolute right of each individual to be respected and honored at all stages of life. Moreover, we should respect the will of God as manifested through creation. Research must take into account ethical and spiritual principles, as well as Christian precepts. Indeed, due respect must be rendered to all of God's creation in regard to both the way humanity treats and science explores it, in accordance to God's commandment (Gen 2:15).

13. In these times of secularization marked by a spiritual crisis characteristic of contemporary civilization, it is especially necessary to highlight the significance of life's sacredness. The misunderstanding of freedom as permissiveness leads to an increase in crime, the destruction and defacement of those things held in high regard, as well as the total disrespect of our neighbor's freedom and of the sacredness of life. Orthodox Tradition, shaped by the experience of Christian truths in practice, is the bearer of spirituality and the ascetic ethos, which must especially be encouraged in our time.

14. The Church's special pastoral care for young people represents an unceasing and unchanging Christ-centered process of formation. Of course, the pastoral responsibility of the Church also extends to the divinely-granted institution of family, which has always been and must always be founded on the sacred mystery of Christian marriage as a union between man and woman, as reflected in the union of Christ and His Church (Eph 5:32). This is especially vital in light of

attempts in certain countries to legalize and in certain Christian communities to justify theologically other forms of human cohabitation that are contrary to Christian tradition and teaching. The Church hopes for the recapitulation of everything in the Body of Christ, it reminds every person coming into the world, that Christ will return again at His Second Coming *judging the living and the dead* (1 Pet 4, 5) and that *His Kingdom shall have no end* (Lk 1:33)

15. In our times, just as throughout history, the prophetic and pastoral voice of the Church, the redeeming word of the Cross and of the Resurrection, appeals to the heart of humankind, calling us, with the Apostle Paul, to embrace and experience *whatever things are true, whatever things are noble, whatever things are just, whatever things are pure, whatever things are lovely, whatever things are of good report* (Phil 4:8)—namely, the sacrificial love of Her Crucified Lord, the only way to a world of peace, justice, freedom, and love among peoples and between nations, whose only and ultimate measure is always the sacrified Lord (cf. Rev 5:12) for the life of the world, that is, endless Love of God in the Triune God, of the Father, and of the Son, and of the Holy Spirit, to whom belongs all glory and power unto the ages of ages.

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΣΥΓΧΡΟΝΩ ΚΟΣΜΩ

Ἡ συμβολή τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης,τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καί τῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν λαῶν, καί ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καί λοιπῶν διακρίσεων.

«*Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱόν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλυται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον*» (Ἰωάν. γ', 16). Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ζῇ «*ἐν τῷ κόσμῳ*», ἀλλά δέν εἶναι «*ἐκ τοῦ κόσμου*» (Ἰωάν. ιζ', 11 καί 14-15). Ὁ Ἐκκλησία ὡς Σῶμα τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ὁμιλία πρό τῆς ἐξορίας*, β', PG 52, 429) εἶναι ἡ ζῶσα «παρουσία», τό σημεῖον καί ἡ εἰκών τῆς Βασιλείας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εὐαγγελιζομένη «*καινὴν κτίσιν*» (Β' Κορ. ε', 17), «*καινούς οὐρανούς καὶ γῆν καινήν... ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ*» (Β' Πέτρ. γ', 13). Ἕνα κόσμον, εἰς τόν ὁποῖον ὁ Θεός «*ἐξαλείψει πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν* (τῶν ἀνθρώπων), *καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος οὔτε κραυγή οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι*» (Ἀποκ. κα', 4-5).

Τήν προσδοκίαν αὐτήν βιώνει ἤδη καί προγεύεται ἡ Ἐκκλησία, κατ' ἐξοχήν ὁσάκις τελεῖ τήν θείαν Εὐχαριστίαν, συνάγουσα «*ἐπὶ τὸ αὐτό*» (Α' Κορ. ια' 11, 20) τά διεσκορπισμένα τέκνα τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. ια', 52) εἰς ἕν σῶμα ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, φύλου, ἡλικίας, κοινωνικῆς ἤ ἄλλης καταστάσεως, ὅπου *«οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδέ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ*» (Γαλ. γ', 28, πρβλ. Κολ. γ', 11), εἰς ἕνα κόσμον καταλλαγῆς, εἰρήνης καί ἀγάπης.

Τήν πρόγευσιν αὐτήν τῆς «*καινῆς κτίσεως*», τοῦ μεταμορφωμένου κόσμου, βιώνει ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία εἰς τά πρόσωπα τῶν Ἁγίων της, οἱ ὁποῖοι διά τῆς ἀσκήσεως καί τῆς ἀρετῆς των κατέστησαν ἤδη εἰς τήν ζωήν αὐτήν εἰκόνες τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποδεικνύοντες καί βεβαιοῦντες τοιουτοτρόπως ὅτι ἡ προσδοκία ἑνός κόσμου εἰρήνης, δικαιοσύνης καί ἀγάπης δέν εἶναι οὐτοπία, ἀλλά «*ἐλπιζομένων ὑπόστασις*» (Ἑβρ. ια', 1), δυνατή μέ τήν χάριν τοῦ Θεοῦ καί τόν πνευματικόν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐμπνεομένη διαρκῶς ἀπό τήν προσδοκίαν καί τήν πρόγευσιν αὐτήν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία δέν ἀδιαφορεῖ διά τά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἑκάστοτε ἐποχῆς, ἀλλά, ἀντιθέτως, συμμετέχει εἰς τήν ἀγωνίαν καί τά ὑπαρξιακά προβλήματά του, αἴρουσα, ὅπως ὁ Κύριός της, τήν ὀδύνην καί τάς πληγάς, τάς ὁποίας προκαλεῖ τό κακόν εἰς τόν κόσμον καί ἐπιχέουσα, ὡς ὁ καλός Σαμαρείτης, ἔλαιον καί οἶνον εἰς τά τραύματα αὐτοῦ (Λουκ. ι', 34) διά τοῦ λόγου «*τῆς ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως*» (Ρωμ. ιε', 4, Ἑβρ. ιγ', 22) καί διά τῆς ἐμπράκτου ἀγάπης. Ὁ λόγος της πρός τόν κόσμον ἀποβλέπει πρωτίστως ὄχι εἰς τό νά κρίνῃ καί καταδικάσῃ τόν κόσμον (πρβλ. Ἰωάν. γ', 17 καί ιβ', 47), ἀλλά εἰς τό νά προσφέρῃ εἰς αὐτόν ὡς ὁδηγόν τό Εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τήν ἐλπίδα καί βεβαιότητα ὅτι τό κακόν, ὑπό οἱανδήποτε μορφήν, δέν ἔχει τόν τελευταῖον λόγον εἰς τήν ἱστορίαν καί δέν πρέπει νά ἀφεθῇ νά κατευθύνῃ τήν πορείαν της.

Ἡ μεταφορά τοῦ μηνύματος τοῦ Εὐαγγελίου συμφώνως πρός τήν τελευταίαν ἐντολήν τοῦ Χριστοῦ *«Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»* (Ματθ. κη', 19), ἀποτελεῖ διαχρονικήν ἀποστολήν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀποστολή αὐτή πρέπει νά ἐκπληροῦται ὄχι ἐπιθετικῶς ἤ διά διαφόρων μορφῶν προσηλυτισμοῦ, ἀλλά ἐν ἀγάπῃ, ταπεινοφροσύνῃ καί σεβασμῷ πρός τήν ταυτότητα ἑκάστου ἀνθρώπου καί τήν πολιτιστικήν ἰδιαιτερότητα ἑκάστου λαοῦ. Εἰς τήν ἱεραποστολικήν αὐτήν προσπάθειαν ὀφείλουν νά συμβάλλουν πᾶσαι αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Ἀντλοῦσα ἀπό τάς ἀρχάς αὐτάς καί ἀπό τήν ὅλην ἐμπειρίαν καί διδασκαλίαν τῆς πατερικῆς, λειτουργικῆς καί ἀσκητικῆς της παραδόσεως, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία συμμετέχει εἰς τόν

προβληματισμόν καί τήν ἀγωνίαν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ὡς πρός θεμελιώδη ὑπαρξιακά ζητήματα, τά ὁποῖα ἀπασχολοῦν τόν σύγχρονον κόσμον, ἐπιθυμοῦσα νά συμβάλῃ εἰς τήν ἀντιμετώπισίν των, ὥστε νά ἐπικρατήσῃ εἰς τόν κόσμον ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, «*ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα*» (Φιλ. δ', 7), ἡ καταλλαγή καί ἡ ἀγάπη.

Α. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου

1. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ καί καθ' ὁμοίωσιν καί ἐκ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς τό σχέδιον τοῦ Θεοῦ διά τόν ἄνθρωπον καί τόν κόσμον, ὑπῆρξε πηγή ἐμπνεύσεως διά τούς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐνεβάθυναν εἰς τό μυστήριον τῆς θείας Οἰκονομίας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τονίζει χαρακτηριστικῶς διά τόν ἄνθρωπον ὅτι ὁ Δημιουργός *«οἷόν τινα κόσμον ἕτερον, ἐν μικρῷ μέγαν, ἐπὶ τῆς γῆς ἵστησιν, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπί γῆς, ... ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου, τῇ πρὸς Θεόν νεύσει θεούμενον»* (*Λόγος ΜΕ'*, *Εἰς τό Ἅγιον Πάσχα,* 7. PG 36, 632AB). Ὁ σκοπός τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου Θεοῦ εἶναι ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστός, ἀνακαινίσας ἐν Ἑαυτῷ τόν παλαιόν Ἀδάμ (πρβλ. Ἐφ. β', 15), *«συναπεθέου γε τὸν ἄνθρωπον, ἀπαρχὴν τῆς ἡμῶν ἐλπίδος»*(Εὐσεβίου, *Εὐαγγελική Ἀπόδειξις,* 4, 14. PG 22, 289A). Τοῦτο διότι, ὅπως εἰς τόν παλαιόν Ἀδάμ ἐνυπῆρχεν ἤδη ὁλόκληρον τό ἀνθρώπινον γένος, οὕτω καί εἰς τόν νέον Ἀδάμ συνεκεφαλαιώθη ὁλόκληρον ἐπίσης τό ἀνθρώπινον γένος. *«Ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Μονογενής, ...ἀνακεφαλαιώσασθαι πάλιν καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναλαβεῖν τὸ διολισθῆσαν γένος, τουτέστι, τὸ ἀνθρώπινον»* (Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἑρμηνεία ἤ ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, Θ΄. PG 74, 273D-275A). Ἡ διδασκαλία αὐτή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀνεξάντλητος πηγή πάσης χριστιανικῆς προσπαθείας διά τήν περιφρούρησιν τῆς ἀξίας καί τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ἐπ' αὐτῆς τῆς βάσεως εἶναι ἀπαραίτητον νά ἀναπτυχθῇ πρός ὅλας τάς κατευθύνσεις ἡ διαχριστιανική συνεργασία διά τήν προστασίαν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, αὐτονοήτως δέ καί τοῦ ἀγαθοῦ τῆς εἰρήνης, οὕτως ὥστε αἱ εἰρηνευτικαί προσπάθειαι ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν Χριστιανῶν νά ἀποκτοῦν μεγαλύτερον βάρος καί δύναμιν.

3. Ὡς προϋπόθεσις μιᾶς εὐρυτέρας ἐν προκειμένῳ συνεργασίας δύναται νά χρησιμεύσῃ ἡ κοινή ἀποδοχή τῆς ὑψίστης ἀξίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Αἱ κατά τόπους Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι εἶναι δυνατόν νά συμβάλουν εἰς τήν διαθρησκειακήν συνεννόησιν καί συνεργασίαν διά τήν εἰρηνικήν συνύπαρξιν καί κοινωνικήν συμβίωσιν τῶν λαῶν, χωρίς τοῦτο νά συνεπάγεται οἱονδήποτε θρησκευτικόν συγκρητισμόν.

4. Ἔχομεν τήν πεποίθησιν ὅτι ὡς *«Θεοῦ συνεργοί» (*Α' Κορ. γ', 9), δυνάμεθα νά προχωρήσωμεν εἰς τήν διακονίαν ταύτην ἀπό κοινοῦ μεθ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων καλῆς θελήσεως, τῶν ἀγαπώντων τήν κατά Θεόν εἰρήνην, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐπί τοπικοῦ, ἐθνικοῦ καί διεθνοῦς ἐπιπέδου. Ἡ διακονία αὐτή εἶναι ἐντολή Θεοῦ (Ματθ. ε', 9).

Β. Περί ἐλευθερίας καί εὐθύνης

1. Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἕν ἐκ τῶν ὑψίστων δώρων τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπον. *«Ὁ πλάσας ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον ἀφῆκε καὶ αὐτεξούσιον*, *νόμῳ τῷ τῆς ἐντολῆς μόνον κρατούμενον»* (Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος ΙΔ', Περί φιλοπτωχίας*, 25. PG 35, 892A). Ἡ ἐλευθερία καθιστᾷ μέν τόν ἄνθρωπον ἱκανόν νά προοδεύῃ πρός τήν πνευματικήν τελειότητα,

ἀλλά, συγχρόνως, ἐμπερικλείει τόν κίνδυνον τῆς παρακοῆς, τῆς ἀπό τοῦ Θεοῦ αὐτονομήσεως καί, δι' αὐτῆς, τῆς πτώσεως, ἐξ οὗ καί αἱ τραγικαί συνέπειαι τοῦ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ.

2. Συνέπεια τοῦ κακοῦ τούτου εἶναι αἱ ἐπικρατοῦσαι σήμερον ἐν τῇ ζωῇ ἀτέλειαι καί ἐλλείψεις, ὡς ἡ ἐκκοσμίκευσις, ἡ βία, ἡ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν, τά παρατηρούμενα νοσηρά φαινόμενα τῆς λήψης ἐξαρτησιογόνων οὐσιῶν καί τῆς ὑποταγῆς εἰς ἄλλους ἐθισμούς, ἰδίᾳ δέ εἰς μερίδα τῆς συγχρόνου νεότητος, ὁ φυλετισμός, οἱ ἐξοπλισμοί, οἱ πόλεμοι καί τά τούτων ἀπότοκα κοινωνικά κακά, ἡ καταπίεσις κοινωνικῶν ὁμάδων, θρησκευτικῶν κοινοτήτων καί λαῶν ὁλοκλήρων, ἡ κοινωνική ἀνισότης, ὁ περιορισμός τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς τόν χῶρον τῆς ἐλευθερίας τῶν συνειδήσεων καί τῆς θρησκευτικῆς εἰδικώτερον ἐλευθερίας, ἡ παραπληροφόρησις καί ἡ χειραγώγησις τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ οἰκονομική ἀθλιότης, ἡ ἄνισος κατανομή ἥ καί ἡ παντελής στέρησις τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων πρός τό ζῆν ἀγαθῶν, ἡ πεῖνα τῶν ὑποσιτιζομένων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, αἱ βίαιαι μετακινήσεις πληθυσμῶν καί ἡ ἀθέμιτος διακίνησις ἀνθρώπων, τό προσφυγικόν χάος, ἡ καταστροφή τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀνεξέλεγκτος χρῆσις τῆς γενετικῆς βιοτεχνολογίας καί βιοϊατρικῆς ἀναφορικῶς πρός τήν ἀρχήν, τήν διάρκειαν καί τό τέλος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πάντα ταῦτα ὑφαίνουν τό ἀπέραντον ἄγχος τῆς ἀγωνιώδους συγχρόνου ἀνθρωπότητος.

3. Ἔναντι τῆς καταστάσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τήν ἀποδυνάμωσιν τῆς θεωρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, καθῆκον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι, ὅπως προβάλῃ σήμερον, διά τοῦ κηρύγματος, τῆς θεολογίας, τῆς λατρείας καί τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου της, τήν ἀλήθειαν τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας. *«Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος... Ἵνα τὶ γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως*;» (Α' Κορ. ι', 23-24 καί ι', 29). Ἐλευθερία ἄνευ εὐθύνης καί ἀγάπης ὁδηγεῖ τελικῶς εἰς τήν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας.

Γ. Περί εἰρήνης καί δικαιοσύνης

1. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει καί ἀναδεικνύει διαχρονικῶς τήν κεντρικήν θέσιν τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης εἰς τήν ζωήν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτή αὕτη ἡ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις χαρακτηρίζεται *«εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης»* (Ἐφ. ς', 15), διότι ὁ Χριστός, *«εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ»* τά πάντα (Κολ. α', 20), *«εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς»* (Ἐφ. β', 17) καί κατέστη *«ἡ εἰρήνη ἡμῶν»* (Ἐφ. β', 14). Ἡ εἰρήνη αὕτη, ἡ *«ὑπερέχουσα πάντα νοῦν»* (Φιλ. δ', 7) εἶναι, ὡς εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἰς τούς μαθητάς Του πρό τοῦ Πάθους, εὐρυτέρα καί οὐσιαστικωτέρα τῆς εἰρήνης, τήν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται ὁ κόσμος: *«Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν»* (Ἰωάν. ιδ', 27). Καί τοῦτο, διότι ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ ὥριμος καρπός τῆς ἐν Αὐτῷ ἀνακεφαλαιώσεως τῶν πάντων, τῆς ἀναδείξεως τῆς ἀξίας καί τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ὡς εἰκόνος Θεοῦ· τῆς προβολῆς τῆς ἐν Αὐτῷ ὀργανικῆς ἑνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καί τοῦ κόσμου· τῆς καθολικότητος τῶν ἀρχῶν τῆς εἰρήνης, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καί, τέλος, τῆς καρποφορίας τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν τοῦ κόσμου. Ἡ πραγματική εἰρήνη εἶναι ὁ καρπός τῆς ἐπί τῆς γῆς ἐπικρατήσεως ὅλων αὐτῶν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Εἶναι ἡ ἄνωθεν εἰρήνη, περί τῆς ὁποίας πάντοτε εὔχεται ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τάς καθημερινάς της δεήσεις, ἐξαιτουμένη ταύτην παρά τοῦ Θεοῦ, τοῦ τά πάντα δυναμένου καί εἰσακούοντος τάς προσευχάς τῶν μετά πίστεως Αὐτῷ προσερχομένων.

2. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον διατί ἡ Ἐκκλησία, ὡς *«Σῶμα Χριστοῦ»* (Α' Κορ. ιβ', 27), δέεται πάντοτε ὑπέρ εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἡ ὁποία εἰρήνη, κατά τόν Κλήμεντα Ἀλεξανδρέα, εἶναι συνώνυμον τῆς δικαιοσύνης (*Στρωματεῖς,* 4, 25. PG 8, 1369B-72A). Ὁ δέ Μέγας Βασίλειος

προσθέτει: *«οὐ δύναμαι πεῖσαι ἐμαυτόν, ὅτι ἄνευ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης καὶ ἄνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμὲ ἦκον, εἰρηνεύειν πρὸς πάντας δύναμαι ἄξιος κληθῆναι δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ»* (*Ἐπιστολή* 203, 1. PG 32, 737B). Τοῦτο εἶναι, ὡς σημειώνει ὁ αὐτός Πατήρ, τόσον αὐτονόητον διά τόν Χριστιανόν, ὥστε *«οὐδὲν οὕτως ἴδιόν ἐστι Χριστιανοῦ ὡς τὸ εἰρηνοποιεῖν»* (*Ἐπιστολή* 114. PG 32, 528B). Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μυστική δύναμις, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπό τήν καταλλαγήν τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν οὐράνιον Πατέρα Του, *«κατά πρόνοιαν Ἰησοῦ, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦντος, καὶ ποιοῦντος εἰρήνην ἄρρητον καὶ ἐξ αἰῶνος προωρισμένην καὶ ἀποκαταλλάσσοντος ἡμᾶς ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ τῷ Πατρί»* (Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περί θείων ὀνομάτων,* 11, 5. PG 3, 953AB).

3. Ὀφείλομεν συγχρόνως νά ὑπογραμμίσωμεν ὅτι τά δῶρα τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης ἐξαρτῶνται καί ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης συνεργίας. Τό Ἅγιον Πνεῦμα χορηγεῖ πνευματικά δῶρα, ὅταν ἐν μετανοίᾳ ἐπιζητῶμεν τήν εἰρήνην καί τήν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ. Τά δῶρα ταῦτα τῆς εἰρήνης καί δικαιοσύνης ἐμφανίζονται ἐκεῖ ἔνθα οἱ Χριστιανοί καταβάλλουν προσπαθείας εἰς τό ἔργον τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐλπίδος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν (Α’ Θεσ. α’, 3).

4. Ἡ ἁμαρτία εἶναι πνευματική ἀσθένεια, τῆς ὁποίας τά ἐξωτερικά συμπτώματα εἶναι αἱ ταραχαί, αἱ ἔριδες, τά ἐγκλήματα καί οἱ πόλεμοι, μετά τῶν τραγικῶν αὐτῶν συνεπειῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἐπιδιώκει νά ἐξαλείψῃ οὐ μόνον τά ἐξωτερικά συμπτώματα αὐτῆς τῆς ἀσθενείας, ἀλλά καί αὐτήν ταύτην τήν ἀσθένειαν, τήν ἁμαρτίαν.

5. Συγχρόνως, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ καθῆκον αὐτῆς νά ἐπικροτῇ πᾶν ὅ,τι ἐξυπηρετεῖ πράγματι τήν εἰρήνην (Ρωμ. ιδ’, 19) καί ἀνοίγει τήν ὁδόν πρός τήν δικαιοσύνην, τήν ἀδελφοσύνην, τήν ἀληθῆ ἐλευθερίαν καί τήν ἀμοιβαίαν ἀγάπην μεταξύ ὅλων τῶν τέκνων τοῦ ἑνός οὐρανίου Πατρός, ὡς καί μεταξύ ὅλων τῶν λαῶν τῶν ἀποτελούντων τήν ἑνιαίαν ἀνθρωπίνην οἰκογένειαν. Συμπάσχει δέ μεθ’ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου στεροῦνται τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης.

Δ. Ἡ εἰρήνη καί ἡ ἀποτροπή τοῦ πολέμου

1. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καταδικάζει γενικῶς τόν πόλεμον, τόν ὁποῖον θεωρεῖ ἀπόρροιαν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ καί τῆς ἁμαρτίας. *«Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; Οὐκ ἐντεῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν;» (*Ἰακ. δ’, 1). Ἕκαστος πόλεμος ἀποτελεῖ ἀπειλήν καταστροφῆς τῆς δημιουργίας καί τῆς ζωῆς.

   Ὅλως ἰδιαιτέρως, εἰς περιπτώσεις πολέμων δι’ ὅπλων μαζικῆς καταστροφῆς, αἱ συνέπειαι θά εἶναι τρομακτικαί, ὄχι μόνον διότι θά ἐπέλθῃ ὁ θάνατος εἰς ἀπρόβλεπτον ἀριθμόν ἀνθρώπων, ἀλλά καί διότι δι’ ὅσους θά ἐπιζήσουν ὁ βίος θά καταστῇ ἀβίωτος. Θά ἐμφανισθοῦν ἀνίατοι ἀσθένειαι, θά προκληθοῦν γενετικαί ἀλλαγαί καί ἄλλα δεινά, τά ὁποῖα θά ἐπηρεάζουν καταστρεπτικῶς καί τάς ἐπομένας γενεάς.

   Λίαν ἐπικίνδυνος δέν εἶναι μόνον ὁ πυρηνικός ἐξοπλισμός, ἀλλά καί οἱ χημικοί, οἱ βιολογικοί καί πάσης μορφῆς ἐξοπλισμοί, οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦν τήν ψευδαίσθησιν τῆς ὑπεροχῆς καί κυριαρχίας ἐπί τοῦ περιβάλλοντος κόσμου. Τοιοῦτοι ἐξοπλισμοί καλλιεργοῦν ἀτμόσφαιραν φόβου καί ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης καί καθίστανται αἰτία ἑνός νέου ἀνταγωνισμοῦ ἐξοπλισμῶν.

2. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, θεωροῦσα κατ’ ἀρχήν τόν πόλεμον ἀπόρροιαν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ καί τῆς ἁμαρτίας, ἐνθαρρύνει πᾶσαν πρωτοβουλίαν καί προσπάθειαν πρός πρόληψιν ἤ ἀποτροπήν αὐτοῦ διά τοῦ διαλόγου καί διά παντός ἄλλου προσφόρου μέσου. Εἰς περίπτωσιν κατά τήν ὁποίαν ὁ πόλεμος καταστῇ ἀναπόφευκτος, ἡ Ἐκκλησία συνεχίζει προσευχομένη καί

μεριμνῶσα ποιμαντικῶς διά τά τέκνα αὐτῆς, τά ὁποῖα ἐμπλέκονται εἰς τάς πολεμικάς συγκρούσεις διά τήν ὑπεράσπισιν τῆς ζωῆς καί τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, καταβάλλουσα πᾶσαν προσπάθειαν διά τήν ταχυτέραν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐλευθερίας.

3. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καταδικάζει ἐντόνως τάς ποικιλομόρφους συγκρούσεις καί τούς πολέμους, τούς ὀφειλομένους εἰς φανατισμόν, προερχόμενον ἐκ θρησκευτικῶν ἀρχῶν. Βαθεῖαν ἀνησυχίαν προκαλεῖ ἡ μόνιμος τάσις αὐξήσεως τῶν καταπιέσεων καί διώξεων τῶν χριστιανῶν καί ἄλλων κοινοτήτων, ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως αὐτῶν, εἰς τήν Μέσην Ἀνατολήν καί ἀλλαχοῦ, καθώς καί αἱ ἀπόπειραι ἐκριζώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκ τῶν παραδοσιακῶν κοιτίδων αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως, ἀπειλοῦνται αἱ ὑφιστάμεναι διαθρησκειακαί καί διεθνεῖς σχέσεις, ἐνῷ πολλοί χριστιανοί ἀναγκάζονται νά ἐγκαταλείψουν τάς ἑστίας αὐτῶν. Οἱ ἀνά τόν κόσμον Ὀρθόδοξοι συμπάσχουν μετά τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν χριστιανῶν καί ὅλων τῶν ἄλλων διωκομένων ἐν τῇ περιοχῇ καί καλοῦν εἰς ἐξεύρεσιν δικαίας καί μονίμου λύσεως τῶν προβλημάτων τῆς περιοχῆς.

   Καταδικάζονται ἐπίσης πόλεμοι, ἐμπνεόμενοι ὑπό ἐθνικισμοῦ, προκαλοῦντες ἐθνοκαθάρσεις, μεταβολάς κρατικῶν ὁρίων καί κατάληψιν ἐδαφῶν.

Ε. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔναντι τῶν διακρίσεων

1. Ὁ Κύριος, ὡς Βασιλεύς τῆς δικαιοσύνης (Ἑβρ. ζ', 2-3), ἀποδοκιμάζει τήν βίαν καί τήν ἀδικίαν (Ψαλμ. ι', 5) καί καταδικάζει τήν ἀπάνθρωπον στάσιν πρός τόν πλησίον (Μάρκ. κε', 41-46. Ἰακ. β', 15-16). Εἰς τήν Βασιλείαν Αὐτοῦ, ἡ ὁποία εἰκονίζεται καί εἶναι παροῦσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Του ἤδη ἐδῶ εἰς τήν γῆν, δέν ὑπάρχει τόπος οὔτε διά τό μῖσος, οὔτε δι' ἔχθραν καί μισαλλοδοξίαν (Ἡσ. ια', 6. Ρωμ. ιβ', 10).

2. Ἡ θέσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἐν προκειμένῳ σαφής. Ἡ Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι ὁ Θεός *«ἐποίησεν ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς»* (Πράξ. ιζ', 26) καί ὅτι ἐν Χριστῷ *«οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»* (Γαλ. γ', 28). Εἰς τό ἐρώτημα *«καὶ τὶς ἐστί μου πλησίον;»* ὁ Χριστός ἀπήντησε διά τῆς παραβολῆς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου (Λουκ. ι', 25-37). Καί οὕτως ἐδίδαξε τήν κατάλυσιν παντός μεσοτοίχου ἔχθρας καί προκαταλήψεως. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὁμολογεῖ ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος, ἀνεξαρτήτως χρώματος, θρησκείας, φυλῆς, φύλου, ἐθνικότητος, γλώσσης, ἔχει δημιουργηθῆ κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ καί ἀπολαμβάνει ἴσα δικαιώματα ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Συνεπής πρός τήν πίστιν αὐτήν, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δέν δέχεται τάς διακρίσεις δι' ἕκαστον ἐκ τῶν προαναφερθέντων λόγων, ἐφ' ὅσον αὗται προϋποθέτουν ἀξιολογικήν διαφοράν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων.

3. Ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῷ πνεύματι τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῆς ἴσης μεταχειρίσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀξιολογεῖ τήν ἐφαρμογήν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ὑπό τό φῶς τῆς διδασκαλίας της περί τῶν μυστηρίων, τῆς οἰκογενείας, τῆς θέσεως τῶν δύο φύλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί τῶν ἐν γένει ἀξιῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει δικαίωμα ἵνα διακηρύττῃ τήν μαρτυρίαν τῆς διδασκαλίας της εἰς τόν δημόσιον χῶρον.

ΣΤ. Ἡ ἀποστολή τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς μαρτυρία ἀγάπης ἐν διακονίᾳ.

1. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐπιτελοῦσα τήν σωτήριον αὐτῆς ἀποστολήν ἐν τῷ κόσμῳ, μεριμνᾷ ἐμπράκτως διά πάντας τούς ἀνθρώπους χρῄζοντας βοηθείας, τούς πεινῶντας, τούς ἀπόρους, τούς ἀσθενεῖς, τούς ἀναπήρους, τούς ὑπερήλικας, τούς διωκομένους, τούς αἰχμαλώτους, τούς

φυλακισμένους, τούς ἀστέγους, τά ὀρφανά, τά θύματα τῶν καταστροφῶν καί τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων, τῆς ἐμπορίας ἀνθρώπων καί τῶν συγχρόνων μορφῶν δουλείας. Αἱ καταβαλλόμεναι ὑπό τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας προσπάθειαι διά τήν καταπολέμησιν τῆς ἐνδείας καί τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας ἀποτελοῦν ἔκφρασιν τῆς πίστεως αὐτῆς καί διακονίαν Αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ἐταύτισεν Ἑαυτόν πρός πάντα ἄνθρωπον, ἰδίως πρός τούς ἐν ἀνάγκαις εὑρισκομένους: «*Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε*» (Ματθ. κε', 40). Ἐν τῇ πολυπτύχῳ ταύτῃ κοινωνικῇ διακονίᾳ, ἡ Ἐκκλησία δύναται νά συνεργάζηται μετά τῶν διαφόρων σχετικῶν κοινωνικῶν φορέων.

2. Οἱ ἀνταγωνισμοί καί αἱ ἐχθρότητες ἐν τῷ κόσμῳ εἰσάγουν ἀδικίαν καί ἀνισότητα εἰς τήν συμμετοχήν τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν εἰς τά ἀγαθά τῆς θείας δημιουργίας. Στεροῦν ἀπό ἑκατομμύρια ἀνθρώπων τά βασικά ἀγαθά καί ὁδηγοῦν εἰς ἐξαθλίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, προκαλοῦν μαζικάς μεταναστεύσεις πληθυσμῶν, διεγείρουν ἐθνικάς, θρησκευτικάς καί κοινωνικάς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν τήν ἐσωτερικήν συνοχήν τῶν κοινωνιῶν.

3. Ἡ Ἐκκλησία δέν δύναται νά μείνῃ ἀδιάφορος ἔναντι τῶν οἰκονομικῶν καταστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπηρεάζουν ἀρνητικῶς ὁλόκληρον τήν ἀνθρωπότητα. Ἐπιμένει εἰς τήν ἀνάγκην, οὐχί μόνον ἡ οἰκονομία νά ἐρείδηται ἐπί ἠθικῶν ἀρχῶν, ἀλλά καί ἐμπράκτως νά διακονῆται δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, συμφώνως καί πρός τήν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, *«κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε· μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν»* (Πράξ. κ', 35*).* Ὁ Μ. Βασίλειος γράφει ὅτι «*σκοπός οὖν ἑκάστῳ προκεῖσθαι ὀφείλει ἐν τῷ ἔργῳ ἡ ὑπηρεσία τῶν δεομένων, οὐχὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ χρεία» (Ὅροι κατά πλάτος* ΜΒ'. PG 31, 1025Α).

4. Τό χάσμα μεταξύ πλουσίων καί πτωχῶν διευρύνεται δραματικῶς ἐξ αἰτίας τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα κερδοσκοπίας χωρίς φραγμούς ἐκ μέρους οἰκονομικῶν παραγόντων, συγκεντρώσεως τοῦ πλούτου εἰς χεῖρας ὀλίγων καί στρεβλῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἡ ὁποία, στερουμένη δικαιοσύνης καί ἀνθρωπιστικῆς εὐαισθησίας, δέν ἐξυπηρετεῖ, τελικῶς, τάς πραγματικάς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπότητος. Βιώσιμος οἰκονομία εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία συνδυάζει τήν ἀποτελεσματικότητα μετά δικαιοσύνης καί κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης.

5. Ὑπό τάς τραγικάς ταύτας καταστάσεις, κατανοεῖται ἡ τεραστία εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας διά τήν καταπολέμησιν τῆς πείνης καί πάσης ἄλλης μορφῆς ἐνδείας ἐν τῷ κόσμῳ.Ἕν τοιοῦτον φαινόμενον εἰς τήν ἐποχήν μας, κατά τήν ὁποίαν αἱ χῶραι ζοῦν ὑπό καθεστώς παγκοσμιοποιημένης οἰκονομίας, ὑποδηλοῖ τήν σοβαράν κρίσιν ταυτότητος τοῦ συγχρόνου κόσμου, διότι ἡ πεῖνα οὐχί μόνον ἀπειλεῖ τό θεῖον δῶρον τῆς ζωῆς ὁλοκλήρων λαῶν, ἀλλά καί θίγει τό μεγαλεῖον καί τήν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, συγχρόνως δέ προσβάλλει καί τόν ἴδιον τόν Θεόν. Διά τοῦτο, ἄν ἡ μέριμνα διά τήν ἰδικήν μας τροφήν εἶναι θέμα ὑλικόν, ἡ μέριμνα διά τήν τροφήν τοῦ συνανθρώπου μας εἶναι θέμα πνευματικόν (Ἰακ. β', 14-18). Ἀποτελεῖ, ἐπομένως, ἀποστολήν ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νά ἐπιδεικνύουν ἀλληλεγγύην καί νά ὀργανώνουν ἀποτελεσματικῶς τήν βοήθειάν των πρός τούς ἐνδεεῖς ἀδελφούς.

6. Ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐν τῷ καθολικῷ σώματι αὐτῆς, περικλείουσα εἰς τούς κόλπους αὐτῆς πολλούς λαούς τῆς γῆς, ἀναδεικνύει τήν ἀρχήν τῆς πανανθρωπίνου ἀλληλεγγύης καί ὑποστηρίζει τήν στενοτέραν συνεργασίαν λαῶν καί κρατῶν πρός εἰρηνικήν ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν.

7. Ἀνησυχίαν προκαλεῖ εἰς τήν Ἐκκλησίαν ἡ διαρκῶς αὐξανομένη ἐπιβολή εἰς τήν ἀνθρωπότητα ἑνός καταναλωτικοῦ τρόπου ζωῆς, ὁ ὁποῖος στερεῖται τῶν χριστιανικῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Ὑπό τήν ἔννοιαν αὐτήν, ὁ καταναλωτισμός οὗτος, ἐν συνδυασμῷ μετά τῆς ἐκκοσμικευμένης παγκοσμιοποιήσεως, τείνει νά ὁδηγήσῃ τούς λαούς εἰς τήν ἀπώλειαν τῶν πνευματικῶν καταβολῶν αὐτῶν, εἰς τήν ἱστορικήν ἀμνησίαν καί εἰς τήν λήθην τῶν παραδόσεων.

8. Τά μέσα γενικῆς ἐνημερώσεως οὐχί σπανίως τελοῦν ὑπό τόν ἔλεγχον μιᾶς ἰδεολογίας φιλελευθέρας παγκοσμιοποιήσεως καί οὕτω καθίστανται δίαυλοι διαδόσεως τοῦ καταναλωτισμοῦ καί τῆς ἀνηθικότητος. Ἰδιαιτέραν ἀνησυχίαν προκαλοῦν περιστατικά, καθ' ἅ ἡ στάσις ἔναντι τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν χαρακτηρίζεται ἀπό ἔλλειψιν σεβασμοῦ, ἐνίοτε δέ καί διά βλασφημίαν, προξενοῦντα διχασμούς καί ἐξεγέρσεις ἐντός τῆς κοινωνίας. Ἡ Ἐκκλησία προειδοποιεῖ τά τέκνα αὐτῆς διά τόν κίνδυνον τοῦ ἐπηρεασμοῦ τῶν συνειδήσεων διά τῶν μέσων ἐνημερώσεως καί τῆς χρήσεως αὐτῶν οὐχί διά τήν προσέγγισιν τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν, ἀλλά διά τήν χειραγώγησίν των.

9. Εἰς τήν πορείαν, ἥν διανύει ἡ Ἐκκλησία, κηρύττουσα καί ἀσκοῦσα τήν σωτήριον ἀποστολήν αὐτῆς διά τήν ἀνθρωπότητα, ὁλοέν καί τακτικώτερον ἔρχεται ἀντιμέτωπος μετά τῶν ἐκφάνσεων τῆς ἐκκοσμικεύσεως. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καλεῖται νά ἐπαναδιατυπώσῃ καί φανερώσῃ τήν προφητικήν μαρτυρίαν της εἰς τόν κόσμον, στηριζομένη εἰς τήν ἐμπειρίαν τῆς πίστεως, ὑπενθυμίζουσα ἐν ταὐτῷ καί τήν πραγματικήν ἀποστολήν αὐτῆς, διά τῆς καταγγελίας τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί τῆς καλλιεργείας συνειδήσεως ἑνότητος εἰς τό ποίμνιον αὐτῆς. Οὕτω, διανοίγεται εὐρύ πεδίον δι' αὐτήν, δεδομένου ὅτι ὡς οὐσιαστικόν στοιχεῖον τῆς ἐκκλησιολογικῆς της διδασκαλίας προβάλλει εἰς τόν διεσπασμένον κόσμον τήν εὐχαριστιακήν κοινωνίαν καί ἑνότητα.

10. Ὁ πόθος τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς εὐημερίας καί ἡ ἄμετρος κατανάλωσις ἀναποφεύκτως ὁδηγοῦν εἰς τήν δυσανάλογον χρῆσιν καί τήν ἐξάντλησιν τῶν φυσικῶν πόρων. Ἡ δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτίσις, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τόν ἄνθρωπον *«ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν»* αὐτήν (πρβλ. Γεν. β', 15), ὑφίσταται τάς συνεπείας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου: *«Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν»* (Ρωμ. η', 20-22).

    Ἡ οἰκολογική κρίσις, ἡ ὁποία συνδέεται πρός τάς κλιματολογικάς ἀλλαγάς καί τήν ὑπερθέρμανσιν τοῦ πλανήτου, καθιστᾷ ἐπιτακτικόν τό χρέος τῆς Ἐκκλησίας ὅπως συμβάλῃ, διά τῶν εἰς τήν διάθεσιν αὐτῆς πνευματικῶν μέσων, εἰς τήν προστασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀπληστίας. Ἡ ἀπληστία διά τήν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν ὁδηγεῖ εἰς τήν πνευματικήν πτώχευσιν τοῦ ἀνθρώπου καί εἰς τήν καταστροφήν τοῦ περιβάλλοντος. Δέν πρέπει νά λησμονῆται ὅτι ὁ φυσικός πλοῦτος τῆς γῆς δέν εἶναι περιουσία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τοῦ Δημιουργοῦ: «*Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ*» (Ψαλμ. κγ' ,1). Οὕτως, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τονίζει τήν προστασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ διά τῆς καλλιεργείας τῆς εὐθύνης τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ θεοσδότου περιβάλλοντος καί διά τῆς προβολῆς τῶν ἀρετῶν τῆς ὀλιγαρκείας καί τῆς ἐγκρατείας. Ὀφείλομεν νά ἐνθυμώμεθα ὅτι ὄχι μόνον αἱ σημεριναί, ἀλλά καί αἱ μελλοντικαί γενεαί ἔχουν δικαίωμα ἐπί τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν, τά ὁποῖα μᾶς ἐχάρισεν ὁ Δημιουργός.

11. Διά τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ ἱκανότης πρός ἐπιστημονικήν ἔρευναν τοῦ κόσμου ἀποτελεῖ θεόσδοτον δῶρον εἰς τόν ἄνθρωπον. Συγχρόνως ὅμως πρός αὐτήν τήν κατάφασιν, ἡ Ἐκκλησία ἐπισημαίνει τούς κινδύνους, οἱ ὁποῖοι ὑποκρύπτονται εἰς τήν χρῆσιν ὡρισμένων ἐπιστημονικῶν

ἐπιτευγμάτων. Θεωρεῖ ὅτι ὁ ἐπιστήμων εἶναι μέν ἐλεύθερος νά ἐρευνᾷ, ἀλλά καί ὅτι ὀφείλει νά διακόπτῃ τήν ἔρευνάν του, ὅταν παραβιάζωνται βασικαί χριστιανικαί καί ἀνθρωπιστικαί ἀρχαί: *«Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει» (*Α' Κορ. 6, 12) καί *«Τὸ καλὸν οὐ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται»* (Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος Θεολογικός* Α', 4. PG 36, 16C). Ἡ θέσις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἀποδεικνύεται πολλαπλῶς ἀπαραίτητος διά τήν ὀρθήν ὀριοθέτησιν τῆς ἐλευθερίας καί τήν ἀξιοποίησιν τῶν καρπῶν τῆς ἐπιστήμης, εἰς πάντας σχεδόν τούς τομεῖς τῆς ὁποίας, ἰδίᾳ δέ τῆς βιολογίας, ἀναμένονται νέα ἐπιτεύγματα, ἀλλά καί κίνδυνοι. Ἐν ταὐτῷ, ὑπογραμμίζομεν τήν ἀναμφισβήτητον ἱερότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀπό αὐτῆς ταύτης ἀρχῆς τῆς συλλήψεως.

12. Κατά τά τελευταῖα ἔτη, παρατηρεῖται ἀλματώδης ἀνάπτυξις εἰς τάς βιοεπιστήμας καί εἰς τήν συνδεδεμένην μέ αὐτάς βιοτεχνολογίαν, πολλά ἐπιτεύγματα τῶν ὁποίων θεωροῦνται εὐεργετικά διά τόν ἄνθρωπον, ἄλλα δημιουργοῦν ἠθικά διλήμματα, ἐνῷ ἄλλα κρίνονται ἀπορριπτέα. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἁπλοῦν σύνολον κυττάρων, ἱστῶν καί ὀργάνων, οὔτε καί προσδιορίζεται μόνον ἀπό βιολογικούς παράγοντας. Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ δημιούργημα *«κατ' εἰκόνα Θεοῦ»* (Γεν. 1, 27) καί θά πρέπει ἡ ἀναφορά εἰς αὐτόν νά γίνηται μέ τόν δέοντα σεβασμόν. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ἀρχῆς ὁδηγεῖ εἰς τό συμπέρασμα ὅτι τόσον κατά τήν ἐπιστημονικήν ἔρευναν, ὅσον καί κατά τήν πρακτικήν ἐφαρμογήν τῶν νέων ἀνακαλύψεων καί ἐφευρέσεων, δέον ὅπως διαφυλάσσηται τό ἀπόλυτον δικαίωμα κάθε ἀνθρώπου νά ἀπολαύῃ σεβασμοῦ καί τιμῆς εἰς πᾶν στάδιον τῆς ζωῆς του, καθώς καί ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ, ὡς αὕτη ἐφανερώθη κατά τήν δημιουργίαν. Ἡ ἔρευνα πρέπει νά λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν της τάς ἠθικάς καί πνευματικάς ἀρχάς καί τά χριστιανικά θέσμια. Ἀπαραίτητος σεβασμός δέον νά ἐπιδεικνύηται καί εἰς ὅλην τήν Δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ τόσον κατά τήν χρῆσιν αὐτῆς ὑπό τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον καί κατά τήν ἔρευναν, συμφώνως πρός τήν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ πρός αὐτόν (Γεν. β', 15).

13. Κατά τούς χρόνους τούτους τῆς ἐκκοσμικεύσεως, ἰδιαιτέρως προβάλλει ἡ ἀνάγκη, ὅπως ἐξαρθῇ ἡ σημασία τῆς ἁγιότητος τοῦ βίου, ἐν ὄψει τῆς πνευματικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τόν σύγχρονον πολιτισμόν. Ἡ παρανόησις τῆς ἐλευθερίας ὡς ἐλευθεριότητος ὁδηγεῖ εἰς τήν αὔξησιν τῆς ἐγκληματικότητος, τήν καταστροφήν καί τήν βεβήλωσιν τῶν σεβασμάτων, τήν ἐξάλειψιν τοῦ σεβασμοῦ πρός τήν ἐλευθερίαν τοῦ πλησίον καί τήν ἱερότητα τῆς ζωῆς. Ἡ Ὀρθόδοξος Παράδοσις, διαμορφωθεῖσα διά τῆς βιώσεως ἐν τῇ πράξει τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, εἶναι φορεύς πνευματικότητος καί ἀσκητικοῦ ἤθους, τό ὁποῖον δέον νά ἐξαρθῇ καί προβληθῇ ὅλως ἰδιαιτέρως κατά τήν ἐποχήν ἡμῶν.

14. Ἡ εἰδική ποιμαντική μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας πρός τούς νέους διά τήν ἐν Χριστῷ διαπαιδαγώγησίν των τυγχάνει διαρκής καί ἀμετάπτωτος. Αὐτονόητος τυγχάνει ἡ προέκτασις τῆς ποιμαντικῆς εὐθύνης τῆς Ἐκκλησίας καί εἰς τόν θεόσδοτον θεσμόν τῆς οἰκογενείας, ἥτις ἀείποτε καί ἀπαραιτήτως ἐστηρίχθη εἰς τό ἱερόν μυστήριον τοῦ χριστιανικοῦ γάμου, ὡς ἑνώσεως ἀνδρός καί γυναικός, ἡ ὁποία εἰκονίζει τήν ἕνωσιν τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας Του (Ἐφ. ε', 32). Τοῦτο καθίσταται ἐπίκαιρον, ἐν ὄψει μάλιστα καί ἀποπειρῶν νομιμοποιήσεως εἰς χώρας τινάς καί θεολογικῆς θεμελιώσεως εἰς χριστιανικάς τινάς κοινότητας, μορφῶν συμβιώσεως, ἀντιτιθεμένων εἰς τήν χριστιανικήν παράδοσιν καί διδασκαλίαν. Ἡ Ἐκκλησία προσδοκῶσα τήν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν πάντων εἰς τό ἕν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὑπενθυμίζει εἰς πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τόν κόσμον, ὅτι ὁ Χριστός πάλιν θά ἔλθῃ κατά τήν Δευτέραν Παρουσίαν Του «*κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς*» (Α' Πέτρ. δ', 5) καί ὅτι «*τῆς Βασιλείας Αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος*» (Λουκ. α', 33).

15. Εἰς τήν σύγχρονον ἐποχήν καί ἀείποτε, ἡ προφητική καί ποιμαντική φωνή τῆς Ἐκκλησίας, ὁ λυτρωτικός λόγος τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Ἀναστάσεως, ἀπευθύνεται εἰς τήν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου

καί καλεῖ αὐτόν, μετά τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἵνα ἐνστερνισθῇ καί βιώσῃ «*ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα*» (Φιλιπ. δ', 8). Ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τήν θυσιαστικήν ἀγάπην τοῦ Ἐσταυρωμένου Κυρίου της ὡς τήν μόνην ὁδόν πρός ἕνα κόσμον εἰρήνης, δικαιοσύνης, ἐλευθερίας καί ἀλληλεγγύης μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν, τῶν ὁποίων μόνον καί ἔσχατον μέτρον εἶναι πάντοτε ὁ ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς θυσιασθείς Κύριος (προβλ. Ἀποκ. ε', 12), ἤτοι ἡ ἄπειρος Ἀγάπη τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ, τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ᾧ ἡ δόξα καί τό κράτος εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος

Πεντηκοστή 2016

"εἰς ἑνότητα πάντας ἐκάλεσεν"